TRACTATUS
DE
Vera Christi Deitate,
ADVERSUS
ARII & SOCINI Hæreses.

AUTHORE
DANIELE WHITBY, SS.T.D. Ecclesiæ Cathedralis *Sarum* Præcentore.

Imprimatur,

Apr. 25. 1691.

JONATH. EDWARDS,
VICE-CAN. *Oxon.*

OXONIÆ,
Typis *L. Lichfield,* Sumptibus *Awnsham Churchil,* Bibliop. *London.* M DC XC I.

Viro admodum Reverendo

D. D. RAD. BATHURST,

Eccleſiæ WELLENSIS *Decano Meritiſſimo,*
Collegii SS. & Individuæ Trinitatis *Oxon,*
PRÆSIDI DIGNISSIMO,
Summo Literarum Antiſtiti:

NEC NON
SOCIIS Omnigena Eruditione Clariſſimis
Ejuſdem Collegii Ornamentis,

TRACTATUM HUNC
DE VERA CHRISTI DEITATE
Adverſus Arii *&* Socini Hæreſes *Compoſitum,*

In grati Animi, ſummæque Obſervantiæ Teſtimonium

DAT, DEDICAT, CONSECRAT,
DANIEL WHITBY, SS. Th. Dr.
Eccleſ. Cathedralis *Sarum* Præcentor, & ejuſdem Collegii
olim Socius.

AD
LECTOREM
PRÆFATIO.

CUM Dogmatum *Photinianorum Antiquorum* Peſtilentia Medica manu feliciter olim Sanata, inquietorum quorundam Audacia, Graſſari paſſim, contagionem ſuam mortiferam undique ſpargere, &, ex ingenti animarum clade, invaleſcere, his noſtris temporibus inceperit, excuſatum facile habebit vere Chriſtianus animus, & de Catholicæ religionis arce tuenda, & fundamento ſarto tecto ſervando ſollicitus; Si, Matrem Eccleſiam ſtricto Mucrone petitam cum viderit vel impeditæ linguæ filius, Zelo percitus, & σπλ῀ vere naturali agitatus, ſilentii frena, laxaverit, linguæque adhuc tacentis repagula perruperit,

Latinioris itaque dictionis, & Styli purioris inopiam, verba quandoque obſoleta, & *Theologiæ Scholaſticæ* barbariem redolentia, condonabit *Amicus Lector*, præſertim cum noverit l. 4. Ep. 67. ſecundum *Iſidorum Peluſiotam*, ipſos *Apoſtolos* loquutos eſſe λόγῳ τῷ ταπεινῷ καὶ πέζῳ *humili*, & *pedeſtri ſtylo*, apud *Philoſophos*, ipſam virtutem veſte ſimplici & aſcititii cultus experte, indutam eſſe, & veritatem nudam, non involueris opertam, nec pigmentis coloratam, magis placere.

Hac autem incomptioris Styli ſive confeſſione ingenua, ſive Apologia præmiſſa, de inſtituti operis ratione pauca Lectoris cum venia præfabor. Sciat igitur velim

Me in hoc libro adornando, eo conſilio verſatum eſſe, ut ratio-

ratiociniis noſtris, pro vera Chriſti Deitate, ex ipſis S. Scripturæ principiis ductis, robur, & ornamentum ex primævorum Patrum conſtanti ſuffragio, accederet.

Contendit equidem *Socinus totius orbis conſenſum, nihil poſſe adverſum id, quod divinis oraculis aperte eſt conſignatum, eoque minus, adverſus divina teſtimonia etiamſi non adeo aperta eſſent, orbis vel univerſi conſenſum, quamvis perpetuus eſſet, valere, cum id in quo conſenſus iſte conſiſtit, ipſi etiam rationi, ac ſenſui communi evidenter repugnat, ut certe id repugnat, inquo Patres iſtos perpetuo adverſus ſententiam noſtram*, i. e. Socinianam *conſenſiſſe Adverſarii aiunt*. In quibus verbis evidenter ſupponit, *perpetuum totius Chriſtiani orbis* in ſummo fidei Articulo *conſenſum*, non tantum *Divinis Oraculis*, ſed etiam *rationi, & ſenſui communi evidenter repugnare* poſſe, quod quidem perinde eſt ac ſi dixiſſet, univerſum hunc orbem a jactis *Chriſtianæ* fidei fundamentis, non tantum *rationi*, ſed *communi ſenſui* renuntiaſſe, ſed etiam *Divinis Oraculis*, in fidei capite palmario, aperte ſemet oppoſuiſſe, quod quanquam portento ſimile, quibuſvis rem animo accurate volventibus, haud dubio videbitur, eſt tamen obvium deſperatam *Socinianorum* cauſam, audaciam, ſeu impudentiam, hanc plane flagitare, habemus ſiquidem *Socinum* ingenue fatentem, *Patres omnes ab ipſis diſſentire, quatenus Chriſtum, ſeu Dei filium, ante orbem conditum ex ipſius Patris ſubſtantia extitiſſe volunt, & Patribus illis ſub veteri Teſtamento ſæpius apparuiſſe, immo illum unum Deum ipſius Patrem, & ipſum Mundum, & alia omnia deinceps, per eum feciſſe, & quæcunque eos ſcire voluit, per ipſum patefeciſſe. Hæc*, inquit, *Auctoritatum, & teſtimoniorum ex Patribus & Conciliis congeries, nullas vires habet, præſertim vero adverſus nos, qui ab iſtis Patribus, & Conciliis, quæ extant, nos diſſentire non diſſitemur.* His ergo univerſis, ipſo *Socino* fatente, habemus, adverſus eorum ſententiam, *omnium Patrum conſenſum*, atque adeo conſenſum errori minime obnoxium. *Variaſſe enim debuerat error doctrinæ Eccleſiarum, quod autem apud omnes unum eſt, non eſt erratum, ſed traditum*

Tom. Reſp. ad 2. Cap. Wicki. Claſſ. 7. c. 9. p. 617.

Ib. p. 618.

Ibid.

Tertul. de Præſcript. c. 29.

Quan-

Quantulacunque enim totius *Christiani* orbis Authoritas *Socino* esse videatur, in fidei tamen regula tradenda, in cultus objecto assignando, firmam eam esse, fidemque extorquere, ubi perpetua, nec unquam interrupta fuerit, mecum judicabit quisquis hæc serio perpendet.

Primo, Quæ nos in veritatis subsidium hic adduximus, ea plerumque omnia ab ipsis *Ecclesiæ Christianæ* incunabulis obtinuisse, ab iis plerumque qui cum *Apostolis* ipsi versati sunt, vel *Apostolici* dici meruerunt, ea ad nostra tempora derivata esse; ab *Ignatio* nimirum, & *Polycarpo* ipsorum *Apostolorum* Auditoribus, a *Justino*, & *Irenæo Polycarpi* συγχέλοις, ut alios mittam, eodem in sæculo florentes.

Secundo, Quod hæc ab iis una, ut aiunt, voce prolata fuerint, ne uno quidem cum *Socini* doctrina, vel interpretamentis sine hæreseos nota, consentiente. Est enim ex *Irenæo* satis notum, *acceptam hanc prædicationem & fidem* (in qua Christus ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς *Dominus noster, & Deus* celebratur) *Ecclesiam per totum terrarum orbem sparsam, summo studio, & cura, perinde atque unam domum incolens, conservasse, ac velut animam unam, atque unum, idemque cor habens, his æque fidem accomodasse, & miro consensu, & quasi uno ore prædita, hæc prædicasse, docuisse, ac tradidisse, quanquam enim dialecti per mundum dissimiles sunt, una tamen, atque eadem est traditionis vis, ac neque hæ, quæ in Germaniis sita sunt, Ecclesiæ, aliter tradunt, nec quæ in Hispaniis, aut Galliis, aut in Oriente, aut in Ægypto, aut in Africa, aut in Mediterraneis orbis regionibus sedem habent, verum, ut Sol hic a Deo conditus in universo mundo unus atque idem est, ita etiam veritatis prædicatio passim lucet, omnesque homines qui ad veritatis agnitionem venire cupiunt, illustrat* &c. *Jesus Christus*, secundum *Synodum Antiochenum*, ab *omnibus in*

ταύτην τὴν πίστιν ἡ ἐκκλησία καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη ἐπιμελῶς φυλάσσει ὡς ἕνα οἶκον οἰκοῦσα, καὶ ὁμοίως πιστεύει τάυτης ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει καὶ διδάσκει καὶ παραδίδωσιν ὡς ἓν στόμα κεκτημένη καὶ γὰρ αἱ μὲν κατὰ τὸν κόσμον διάλεκτοι ἀνόμοιαι εἰσὶν, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καὶ αὐτή. &c. *Iren.* l. 1. c. 3.

ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ὑσπερ ἓν στόμα τὴν πίστιν διατετήρηκε. *Concil.* To. 1. p. 848.

in Eccleſia, qua ſub cælo eſt, creditus eſt Deus quidem, qui ſeipſum exinanivit, cum eſſet æqualis Deo. Hæc eſt, inquiunt, *fides* ἣν ἐξ ἀρχῆς παρελάβομεν *quam a principio accepimus, & habemus traditam, & ſervatam in Catholica, & Sancta Eccleſia uſque in hodiernum Diem a Beatis Apoſtolis.* Tertullianus Regulam fidei *a Chriſto inſtitutam, de Apoſtolorum Traditione* derivatam, ab Eccleſiis *Apoſtolicis una traditione* poſteris communicatam, *nullaſque* inter *Chriſtianos quæſtiones habentem, niſi quas Hæreſes inferunt, & quæ Hæreticos faciunt,* his verbis exhibet. *Regula eſt autem fidei illa ſcilicet, qua creditur unum omnino Deum eſſe, nec alium præter Mundi Conditorem, qui univerſa de nihilo produxerit per verbum ſuum, primo omnium demiſſum, id verbum filium ejus appellatum, in nomine Dei varie viſum a Patriarchis, in Prophetis ſemper auditum, poſtremo delatum ex Spiritu Patris Dei & virtute, in Virginem Mariam, carnem factum in utero ejus, & ex ea natum, egiſſe Jeſum Chriſtum.* Origenes Dogmata ſcitu & creditu *neceſſaria,* a non neceſſariis diſtinguens, eorumque *certam lineam, & manifeſtam Regulam ponens,* nempe *Eccleſiaſticam prædicationem, per ſucceſſionis ordinem ab Apoſtolis traditam, & uſque ad præſens in Eccleſiis permanentem,* hæc habet. *Species vero eorum, quæ per prædicationem Apoſtolicam manifeſte traduntur, iſtæ ſunt, primo quod unus Deus eſt qui omnia creavit, atque compoſuit, quique ex nullis fecit univerſa, ---tum deinde quod Jeſus Chriſtus ipſe qui venit, ante omnem creaturam natus ex Patre eſt, qui cum in omni conditione, Patri miniſtraſſet, per ipſum enim omnia facta ſunt, noviſſimis temporibus ſeipſum exinaniens, homo factus eſt, incarnatus eſt, cum Deus eſſet, & homo manſit quod Deus erat.*

Ibid. p. 844

De præſcript. 13. 20.

περὶ ἀρχῶν Proem.

καθὼς παρελάβομεν ἐξ ἐκείνων τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει, καὶ ὅτι τὸ λεγόμενον ἀναμένομεν, καὶ ὡς ἔδειξαν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν, καὶ ὡς ἐν τῷ φρουρητηρίῳ καὶ ἡμεῖς αὐτὰ τῇ ἐπιστροφῇ ἐδιδάσκομεν. Apud Socr. H. Eccl. l. 1. c. 8. p. 24.

Euſebius Cæſarienſis fidem quam ab *Anteceſſoribus ſuis Epiſcopis tunc acceperat, cum primis fidei rudimentis inſtructus, & ſalutari luvacro tinctus fuit, quam ex divinis Scripturis didicerat, & quam tum in Presbyterio, tum in Epiſcopali*

copali gradu constitutus, docuerat in hunc modum exponit. *Credimus in unum Deum Patrem Omnipotentem, visibilium omnium & invisibilium Creatorem, & in unum Dominum Jesum Christum, Dei verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam ex vita, filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia sæcula ex Deo Patre genitum, per quem omnia facta sunt,*

εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς ζωὴν ἐκ ζωῆς, υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ θεοῦ Πατρὸς γεγεννημένον, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα. Ibid.

In quibus omnibus id probe notandum est, quod verba faciebant hi Religionis Christianæ *Antistites* de rebus obviis & usitatis, de iis puta, *quæ continebantur in Regula fidei, pusillis & magnis communi, de scripta in cordibus suis salute, de fide quæ una eademque, servabatur per universum Christianum orbem, de Regula indeclinabili, quam in Baptismo receperunt Christiani, & per quam Ecclesia illuminabat omnem hominem ad agnitionem veritatis venientem,* quam *uno ore prædicabat Ecclesia,* de fide denique quam *in Presbyterio, & in Episcopali gradu* constituti docuerunt, & *Catechumeni* omnes discebant, atque adeo de fide, quæ neque per Sacerdotum incuriam, aut negligentiam, nec per eorum conjuncta consilia, conspiratione veluti facta, mutari potuit. Iren. l. 3. cap. 4.

ἡ ἐκκλησία πᾶσης μίαν καὶ αὐτὴν πίστιν ἐσχήκυσης εἰς πάντα τὸν κόσμον. *Iren.* l. 1. c. 4. τὴν κατὰ τὴν ἀλήθειαν ἀκλινῆ ἐν ἑαυτῷ κτῆσιν ὃν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἔλαβε. Ibid. l. 1. c. 1. p. 40. Vide Tract. Nostrum de Trad. c. 7. §. 4, 5, 6. &c.

Quis enim negligentiæ locus esse possit, præsertim inter primævæ Ecclesiæ *Antistites*, summo Christianæ fidei propagandæ zelo, & traditionis Apostolicæ conservandæ studio flagrantes, in baptismi communi formula tradenda, in doctrina una eademque, per omnes Ecclesias obtinente, asserenda, in fundamento fidei tradendo, *unoque apud omnes edicto Dei* assignando? Tertul. de Relur. carnis c. 18.

Quæve Ecclesiarum omnium per tot maria disjunctarum, per omnes totius orbis regiones dispersarum, in re tam pernicioſa, atque ad fidem, quam amplectabantur, & quam *Martyrio*

tyrio signabant, evertendam manifesto tendente, conspiratio, suspicionis hic locum obtinere valeat? Incredibile sane est, tot viros Sanctos, & probatos, tot *Martyres*, & *Confessores*, tot integras *Ecclesias* in eo conspirare voluisse, ut receptam Ecclesiæ fidem de primario *Christianismi* Articulo convellerent, nec minus credibile est, orbe *Christiano* connivente, & neque palam refragrante, nec tacite, quod scimus, stomachante, id unquam contingere potuisse.

Tertio, In certis, & indubitatis *veterum* scriptis, multi ocurrunt tractatus, eo consilio editi, ut fidei *Christianæ* rationem, circa hunc ipsum Articulum, redderent, eum adversus *Judæorum*, & *Gentium* scrupulos defenderent, ut de fide per universas *Christiani* orbis Ecclesias obtinente, & per traditionem ab *Apostolis* accepta, certiores nos facerent, eaque tanquam Regula certissima uterentur *Christiani*, ad novas *Hæreses* refellendas, fidemque *Catholicam* ab innovationibus *Hæreticorum* illibatam conservandam. Sunt alia eorundem *Antistitum*, non pauca ex professo scripta, contra *Hæreticos* Christi Deitatem negantes, Duos Deos, duoque principia constituentes, Patrisque & filii ὁμοούσιον confundentes, ex quibus luce clarius eluceſcat, dogmata *Sociniana*, per integrum sæculorum horum curriculum, ab *Ecclesia Christiana* explosa penitus fuisse, immo *Hæreseos* nota infamata, *Catholica* autem tanquam fidei Regulam ubique obtinuisse.

Socinum legimus contra *Christi in terris regnum* sic disputantem, *Ea sententia si vera esset, aut certe si publicanda foret, Christus, & Apostoli eam aperte docuissent, hoc autem eos non fecisse id satis ostendit, quod alioqui nullo modo fieri potuisset, ut totus orbis Christianus, per compluria sæcula, eam pro falsa, & ridicula habuisset, siquidem orbis Christiani universi error aliquis, potest fortasse etiam per longum tempus, esse in re aliqua credenda, & affirmanda, quæ Christi, & Apostolorum dictis minus sit consentanea, sed in ea penitus rejicienda, & neganda, quam aperte vel Christus, vel Apostoli docuerint, nullo prorsus pacto, nec ejusmodi erroris exemplum, sed ne levissimam quidem umbram quis-*

Epist. ad Syr. Chmieln. To. 1. p. 444.

quiſquam inveniet unquam, deflendam hominis in rebus Ec- 7
cleſiaſticis, quam hac inſtantia prodit, ignorantiam, hic miſſam facio, ejuſdem commenta a fide *Chriſtiana* aliena eſſe, hinc certo comprobo. Cum enim ex ſupra dictis conſtiterit clariſſime, *Chriſtianum* orbem *Socini* placita negaſſe, rejeciſſe, & tanquam *Hæreticorum* deliria, penitus exploſiſſe, compertum etiam eſt, ipſo *Socino* Judice, ea nec vera, nec ab *Apoſtolis publicata*, nec in *divinis oraculis* aperte conſignata eſſe poſſe.

Quarto, His omnibus Robur accedit, non tantum ex *Judæorum*, & *Gentium*, a fide Chriſtiana, propter hunc ipſum Articulum, alieno animo, ſed etiam ex *Tryphonis*, *Plinii*, *Luciani*, *Celſique* teſtimoniis traditionem Eccleſiaſticam ea in parte firmantibus, quæ enim ratio aſſignari poteſt, cur Hi Chriſtianæ fidei hoſtes jurati, qui ſub *Hadriano* fere omnes floruerunt, doctrinam hanc iis adſcriberent, ſi ea tunc temporis in Eccleſia nondum obtinuiſſet? Immo cum hanc ipſiſſimam doctrinam tanquam rem abſurdiſſimam, juſtamque Chriſtianæ fidei exſibilandæ rationem, continuo ſugillaverint, eamque pro ridiculo habuerint, cur hunc iis ſcrupulum nunquam eximerent, hoc fidei opprobrium nunquam tollere conarentur Religionis Noſtræ Antiſtites? Sed eam animoſius defenderent, & tanquam præcipuum Chriſtianæ fidei characterem agnoſcerent? Certum equidem & exploratum eſſe debet, doctrinam, quam oblatis hiſce veritatem aperiendi cauſis, nec negabant unquam, neque diſſimulabant, nec diſtinctionum ſtrophis aliquibus eludebant, ſed potius pro ea, tanquam pro Aris & focis, contendebant, vere *Chriſtianam* habitam fuiſſe, & *Apoſtolicæ traditioni* acceptam referendam.

Denique qui poſt hæc omnia, de traditione *Apoſtolica* hujus doctrinæ, dubii adhuc, & incerti manent, eos neceſſe eſt exiſtimare Eccleſiam *Chriſtianam*, rationem fidei ſuæ tunc reddere minime potuiſſe, in fidei Regula tradenda, & fundamento aſſignando, cum ſummo periculo ceſpitaſſe, de cul-

tus ab ipsis adhibiti objecto, & ratione, nihil certi habuisse, quam ab *Apostolis* fidem, quam cultus rationem acceperint, non cognovisse, quo semel concesso labefactatam esse eorundem fidem in Scriptis *Canonicis* assignandis, in Die *Dominico* observando, aliisque id genus haud paucis, vel cæcus videat.

INDEX

INDEX

EORUM QUÆ

In CAPITE I. Continentur.

ARgumentum Primum pro Christi Deitate ex eo quod invocabatur, & invocari debeat ab omnibus Christianis, ubi quatuor ad invocationem requisita proponuntur. VIZ. *Primo, Fiducia impetrandi id quod petitur. Secundo, Cordis & animi motuum cognitio. Tertio, Certum judicium de precibus oblatis utrum approbandæ sint, necne. Quarto, Ea potentia, eaque nobiscum præsentia, quæ necessaria est, ut is, quem invocamus, desideriis nostris satisfaciat, quæ omnia Christo competere Sociniani nobiscum agnoscunt* §. 1. *Confirmatur Argumenti propositio ex vera cultus ratione, ex natura creaturæ, & ex mandato de uno Deo adorando* §. 2. *Secundo, Ex eo quod cordis Scrutinium sit Soli Deo proprium* §. 3. *Tertio, Ex Constanti Ecclesiæ universalis judicio, quod Deus solus religiose adorandus invocandusque fuerit, soluſque corda omnium hominum noverit* §. 4. *Christum religiose invocandum esse probatur. Primo, Quia dives est in omnes qui eum invocant* §. 5. *Secundo, Quod is fuerit sub Novo fœdere Christianorum Character, quod nomen Domini invocarint* §. 6. *Tertio, Quod D. Paulus in Epistolarum suarum exordiis, gratiam, misericordiam, & pacem à Deo Patre, & Christo Domino nostro, conjunctim expetat* §. 7. *Quarto, Ab exemplis hujus invocationis, à viris* προσκυνηταῖς *in N. Testamento exhibitis v. g. Stephani & D. Pauli* §. 8. *Quinto, Ex perpetua Christianorum ab ipsis Ecclesiæ primordiis praxi* §. 9. *Argumenta quibus Sociniani probant Christum esse invocandum, ejus divinitatem stabiliunt* §. 10. *Argumentum secundum Palmarium. Primo, Ex mundi per Christum creatione ductum, quo contra Arianos probatur creationem creaturæ competere non posse* §. 11. *Contra Socinianos pariter. Primo, Ex* 1 *Joh.* 1, 2, 3. *in principio erat verbum &c.* §. 12. *Socinianorum Commentum de Christo in Cœlos corpore sublato, ut de munere suo prophetico edoceretur, digressione quadam refu-*

refutatur §. 13. *Secundo, Ex Col.* 1. 16. *in ipso, & per ipsum condita sunt universa visibilia & invisibilia &c.* §. 14. *Tertio, Ex Heb.* 1, 2, 3. 10. *per quem fecit & sæcula, & tu Domine in Principio terram fundasti* §. 15. *Argumentum confirmatur. Secundo, Ex eo quod omnia per Christum consistunt* §. 16. *Et quod per ipsum Prophetæ locuti sunt* §. 17. *Tertio, Ex eo quod Christus omne imperium in cœlo & terris exercet* §. 18. *Quarto, Quod seipsum ex mortuis suscitavit* §. 19, *Quinto, Quod omnes homines judicabit* §. 20. *Sexto, Ex mundi dissolutione per Christum facienda* §. 21. *Argumentum Tertium principale ex iis Scripturæ paragraphis, in quibus Christus verbis conceptis Deus appellatur,* viz. 1 *Joh.* 1. §. 22. *Joh.* 20. 28. §. 23. *Rom.* 9. 5. §. 24. *Ex tota plenitudine divinitatis in Christo habitante* §. 25. *Quod Christus sit α & ω, primus & novissimus* §. 26. *Quia Christus est omnipotens* §. 27. *Est etiam omnipræsens* §. 28. *Omnia Sciens* §. 29. *Argumenta decem contra Hypothesin Socinianam in Persona Judæi proposita* §. 30. *Nostram hypothesin cum Judæorum placitis conspirare* §. 31.

SECTIONIS II. Syllabus.

Confirmatur Christi Divinitas Testimoniis S. Barnabæ, & Ignatii, §. 1. *Polycarpi, Justini M. Athenagoræ, Theophili, Tatiani, Irenæi, Clementis Alexandrini,* §. 2. *Tertulliani, Minucii, Hippolyti, Cait, Cypriani, Novatiani, Synodi Antiochenæ, & Victorini* §. 3. *Ex hymnorum usu, qui ab ipsis Christiani cultus incunabulis, apud ipsos obtinuit* §. 4. *Ex Ethnicorum, & Judæorum contra Christianam fidem, eo quod Christi Deitatem asserebant, præjudiciis, Patrumque ad eam firmandam, atque ab eorum prejudiciis liberandam, industria* §. 5. *Ex eo quod Ebionem, Theodotum Coriarium, Artemam, Paulum Samosatenum, aliosque abjectius de Christo sentientes, Novatores,* Ἀντιτριάδιτας *Hæreticos, Apostatas, Orthodoxæ Ecclesiæ Patres uno ore pronuntiant* §. 6.

SECTIONIS III. Syllabus.

Qui unitariorum nomen sibi vendicant, Dei unitatem violant. Primo, Dicendo Christum natura esse nihil aliud quam hominem, & tamen esse Deum verum, Christianorum Deum, Deum cœli & terræ, Deum in Sæcula benedictum §. 1. *Secundo, Deitatis indicia κατ' ἐξοχὴν & attributa*

tributa propria creaturæ tribuendo §. 2. Tertio, Cultum Divinum, & Dei O. M. cultui æqualem, Creaturæ exhibendo §. 3. Præcepto Decalogi primo adversantur Sociniani, cultum Divinum Angelorum sub V. Testamento, Creaturarum sub novo, stabiliendo §. 4. Idololatriæ rationem, & definitionem antea receptam mutando, & cum Pontificiorum placitis conspirando §. 5. Convenire belle eorum Theologiam cum Gentilium de Diis medioximis sententia ostenditur §. 6. Præceptum primum juxta eorum sententiam non esse morale, & perpetuum, nec in Natura Dei fundatum §. 7. Socinianorum hæc nova commenta Christianæ fidei Analogiæ à primævis scriptoribus ad nos derivatæ in multis adversari. Nam primo juxta Patrum sententiam Christiana Religio eo potissimum consilio inducta est, ut plurium Deorum cultum aboleret, nostrumque obsequium uni in solidum numini restringeret §. 8. Quod probant primo ex verbis Christi, Dominum Deum tuum adorabis & illi Soli servies §. 9. Secundo ex primo Decalogi præcepto §. 10. Idololatriæ rationem sub N. fœdere mutatam non esse, probatur ex Scripturis §. 11. Ex Idolo atriæ definitione à Patribus tradita §. 12. Tertio quia Patres, Arianos, Macedonianos, Nestorianos, Idololatriæ reos ob cultum Creaturarum, peragunt, §. 13. Atque id probant ex Christi ad Satanam Responso, Math. 4. 10. Ex Petro & Angelo cultum respuentibus; Tertio, Quod hoc esset creaturæ servire potius quam Creatori. Quarto, Natura non Diis servire §. 14. Denique Patres mandatum primum esse morale & perpetuum pronuntiant §. 15.

Index eorum quæ in IV. Sect. Continentur.

Sectio Quarta instantias exhibet Scripturarum, quas Sociniani Glossematis novis & antea inauditis à mente Spiritus Sancti ad sensum alienum violenter pertrahunt, v g. ingrediens in mundum dicit, hostias & oblationes noluisti, corpus autem aptasti mihi Heb. 1. 5. §. 1. Secundo Verbum caro factum est 1 Joh. 14. §. 2. Tertio, Antequam Abraham fieret ego sum, Joh. 8. 58. §. 3. Quarto, Hæc dixit Esaias, quando vidit Gloriam ejus, & locutus est de eo Joh. 12. 41. §. 4. Quinto, Et nunc Pater clarifica me tu, apud teipsum claritate, quam apud te habui priusquam mundus esset, Joh. 17. 5. §. 5. Sexto, Deus manifestatus est in Carne 1 Tim 3. 16. §. 6. Sectio ultima respondet objectioni Socinianorum ex his Mathæi verbis desumptæ, de die illa, & hora nemo scit, nisi Solus Pater, Math. 24. 2. 6.

Antequam hunc Librum legat, orandus eſt Lector ut majoris Momenti Errata ſic Corrigat reliquis veniam concedat, procul à Prælo abſente Autore.

Pag. 7. *lin.* 8. & 12. *leg.* Ἀγιολατρείαν. *p.* 11. *l.* 18. *del.* eſt. *p.* 13. *l.* 34. ei. *p.* 14. *l.* 26. deſtinandæ. *p.* 19. *l.* 36. invocavit. *p.* 23. *l.* 13. innuere. *p.* 25. *l.* 27. habendus ſit. *p.* 32. *l.* 17. quadraginta. *p.* 36. obtineat. *p.* 39. *l.* 35. Patres. *p.* 43. *l.* 23. ſuſcitavit. *p.* 57. *l.* 24. Regius. *p.* 61. *l.* 3. ſimus. *p.* 62. *l.* 32. aſſecuti. *p* 64. *l.* 22. hominumque. *p.* 66. *l.* 21. profero. *p.* 77. *l.* 22. Deo. *p.* 82. *l.* 40. vocavimus. *p.* 90. *l.* 17. enim. *p.* 93. *l.* 39. Deum. *p.* 101. *l.* 14. percipiunt.

DE VERA CHRISTI DEITATE,

Adversus

ARII & SOCINI Hæreses.

SECT. I.

IN Chartis, sive Libellis nuper editis, quæ ad manus nostras pervenerunt, *Socini* vel *Arii* hæresin (sic enim post Ecclesiæ Christianæ, per omnia sæcula, judicium, loqui fas est,) infeliciter renovatam, & obnixe propagatam, solicitudine haud modica conspexi. Speraſſem etenim pernicioſa illa dogmata alto silentio involuta feliciter jacuisse, nunquam ab orco denuo revocanda, ut novam Ecclesiæ, heu nimis alias vexatæ, molestiam exhiberent, cum vero per intempestivam aliorum operam, nobis non liceat esse tam beatis, reliquum est ut id sedulo agere conemur, quod os eorum obstruat, nempe ut labia eorum veritatis vi, & pondere compressa, silere discant.

Estque id nobis imprimis gratulandum, in hisce chartis confidentiæ & ignorantiæ plus satis conspicuum esse, Argumentorum vero est mira parsimonia, Rationis acumen exiguum, Ecclesiasticæ Historiæ deflenda inscitia, Antiquitatis primævæ ignorantia crassa, aut saltem in ea contemnenda, & quasi exsibilanda, pernicioſa protervia, quæ quidem ne à me vel temere profusa, vel præter rationem dicta videantur, tria hæc conabor, ea qua par est evidentia, nec minori compendio, præstare.

1. Veram Christi Deitatem certis, clarisque Argumentis ex Sacræ Scripturæ repositorio desumptis, atque perpetuo *patrum Ante-Nicænorum* suffragio stabilitis, confirmabo.

2. Oſtendam *Unitariorum* nomen quod ſibi vendicarunt *Socini* Aſſeclæ, ab eorum Sententia quam maxime abhorrere. Præcepti primi violationem, quam nobis immerito impingunt, ipſis tam certo competere, ut niſi præjudiciis ſuis nuntium remittant, eam evitare non valeant.

3. Exemplis perſpicuis monſtrabo Sententiam *Socinianam*, (quæ tam audacter objicit S. Scripturis vim à nobis fieri, coactaque interpretatione eas depravari, atque obtorto collo ad ſenſum noſtrum detorqueri,) eo præcipuè vitio laborare, nobiſque, eo potiſſimum nomine infenſam reddi. Et

Primo ad Chriſti Deitatem confirmandam accedimus, eum eſſe perſonam vera Deitate, ſive eſſentia vere Divina præditam bono cum Deo probaturi; Ne autem Sectio hæc ob nimiam Argumentorum Copiam ultra modum excreſcat, dabo operam ut pauca ex multis ſeligam, eaque præcipue quibus ex noſtro penu aliquid Roboris adjicere nos poſſe confidimus: totum igitur quod in hoc opere dicturus ſum ad tria capita revocabo. Nempe Argumenta pro Chriſti vera Deitate

1. Ex Cultu Divino Chriſto exhibito, & exhibendo.

2. Ex Operibus Soli Deo propriis nec aliter quam per eſſentiæ, divinæ cum ea unionem, & ἐνοίκησιν, Creaturæ tribuendis.

3. Ex locis Scripturæ, in quibus verbis diſertis agnoſcitur Chriſtum eſſe Deum, Deum verum, & ſuper omnia benedictum. Sit ergo Argumentum primum hujuſmodi

§. I. Is quem invocarunt, & invocare debent omnes Chriſtiani, eſt Deus verus. Chriſtum invocarunt, & invocare debent omnes Chriſtiani. Chriſtus igitur eſt Deus. Majorem probo, eo quod Deum ſolum invocandum & Religioſa prece venerandum eſſe, ex ſcripturis, ratione, & *Antiquorum* ſuffragiis exploratum eſt, conſtabit hoc.

1. Ex iis quæ oratio poſtulat, atque in eo, quem invocamus, neceſſario ſupponit. Sunt autem ea

1. Fiducia impetrandi illud quod petitur, quemcunque enim invocamus confidimus, eum tum poſſe, tum velle ea nobis largiri bona quæ flagitamus, atque ab iis nos malis liberare, à quibus nos erui, & ſervari impenſe petimus: hæc enim duo maxima ſunt noſtræ in precibus παῤῥησίας ſive fiduciæ Incitamenta, quod is quem invocamus ſit benignus, & ad auxilium valde promptus, quodque ad opem nobis ferendam idoneis viribus inſtructus fuerit. *Quomodo* Ro. 10. 14. *enim invocabunt eum in quem*, hoc modo, *non crediderint?*

2. Supponit hic precandi mos eum quem pura mente invocamus

καρδιογνωσίαν esse, atque internos supplicantium motus eundem percipere, cum nullum à prece non audita, aut non percepta, fructum sperare possimus.

3. Supponit eum probare, & gratam habere petitionem nostram, vel saltem ea de re utrum approbanda sit, necne, certum judicium ferre posse, cum ergo illa invocatio tantum Deo accepta esse queat, quæ ex contrito, atque humili corde procedit, veraque erga Deum fide cum charitate erga proximum conjuncta, hæc omnia certe ab eo dignoscenda sunt, ad quem preces dirigimus, ut dubio, hypocritico, atque insincero corde precantis votum, ratum non faciat.

4. Supponit ubique a Christianis invocandum, omni in loco præsentem esse, vel saltem eum, utcunque absens fuerit, desideriis nostris abunde satisfacere posse; pro omnibus invocandum, omnia præstare posse; quæ quidem omnia tantum abest ut Christo detrahant *Socinianorum* doctissimi, ut vel eo nomine Christum invocandum esse nobiscum contendant quod satis Christianis *constat tum de tanta ejus sapientia ut præces nostras intelligere, tum de potentia ut ea quæ petimus præstare queat, tum de bonitate ut etiam velit, siquidem corda & renes scrutatur, & omnia non tantum facta, sed & cogitata nostra videt, omnique præterea in cœlo ac terra potestate præditus sit.* Speciatim Volkel. de vera R. l. 5. c. 29. p. 615.

Agnoscunt creatorem *suam cum eo potestatem, & qui potestati debetur, honorem communicasse. Eum imperio, ac suprema in omnia potestate Deo similem, immo æqualem esse effectum. Patrem communicasse Christo suam potentiam, & suam sapientiam divinam; eum Christum divina potestate, robore, sapientia sibi similem fecisse, inque manibus ejus totum salutis nostræ negotium posuisse, Christumque idcirco similiter honorandum ac adorandum esse. Quam late enim se divina potestas à Deo creaturæ concessa extendit, tam late etiam cultus adorationis porrigitur.* Crell. in Rom 1. 25 Catech. Racov. c. 1. sect. 4 p. 47. Stegman. in Joh. 10. 32. Wolzog. in Mt. 4. 10. p. 19.

Agnoscunt Christo cordis notitiam, atque omnimodam scientiam competere, ad hæc enim Divi *Pauli* verba [*manifestabit consilia cordium*] hæc habet *Schlichtingius*: *Ostendit hic locus Christum omnia nobis conscire, proinde divinam plane scientiam ei inesse, quam etiam nisi haberet quo pacto judicium illud perfectum & universale de omnibus posset agere?* atque hinc colligunt Christum plane Divino, & æquali cum Deo patre, honore, & obsequio colendum esse. Sic enim *Crellius* ad hæc D. *Pauli* verba [qui est Deus super omnia benedictus in secula] *ostendit quantus Deus sit Christus, per benedictionem autem intelligit laudem, honorem, gloriam, eamque divinam Christo exhibendam, quemadmodum legimus* Apoc. 5. 13. *ubi non solum sedenti* 1 Cor. 4. 5. Rom. 9. 5.

ſuper thronum, id eſt ſummo illi Deo, ſed una cum eo Agno tribuuntur divini honores; Ad ea autem D. Johannis [ut omnes honorent filium ſicut honorant patrem] hæc notat *Wolzogenius, affertur hic cauſa finalis ob quam pater filio omne judicium dederit, ut nimirum homines hanc ejus divinam dignitatem, & poteſtatem per quam DEO æqualis eſt, agnoſcentes, ei obedientiam, cultum ac honorem talem deferant, qui ipſi tanquam Divino, ac cœleſti Regi, competit. Nam honorem, qui Chriſto debetur, honorem, ac cultum divinum eſſe exinde patet, quod debeat eſſe talis qualis patri defertur, cui ſane omnium confeſſione, divinus cultus debetur, in eo autem conſiſtit ſummus honor, & cultus quem patri exhibemus quod non tantum ſimpliciter genua coram eo noſtra flectamus, & humili corporis geſtu reverentiam noſtram erga eum teſtemur, ſed precipue quod eum pro ſummo Domino, & monarcha omnium rerum agnoſcamus, in cujus manu, & poteſtate ſita ſit ſalus noſtra, & extremum exitium; quodque adeo eum ſimpliciter implorando bonorum largitionem, & malorum averſionem ab eo obtinere ſtudeamus. Qui hæc eadem etiam in chriſto agnoſcit & eum ſic colit, is honorat eum, ac colit ſicut patrem,* hæc, & hujuſmodi ſexcenta cum apud Authores iſtos crebro occurrant, admirari ſatis non poſſum, cur alias tam operoſe contendant Chriſtum eſſe hominem, cur *Deum de Deo* rem tam abſurdam, & monſtroſam eſſe exiſtiment, cum divinam potentiam, ſapientiam creaturæ communicari tam facile concedant, cur Divinam eſſentiam eidem communicari impoſſibile ducunt; ſed quicquid illi hac in re delirent, his jactis fundamentis creaturæ hunc cultum tribui jure non poſſe probamus.

§. II. 1. Ex vera cultus ratione, eſt enim *cultus honor alicui ſive perſonæ, ſive rei præſtitus ob dignitatem quandam, ſive ὑπεροχὴν quam ei ineſſe concipimus.* Tres autem actus complectitur: Primo conceptum intellectus de præcellentia rei cui nos cultum præſtandum ducimus. Secundo voluntatis actum ita nos inclinantem, & componentem, ut de virtute, ac dignitate hujus objecti teſtari, & animi noſtri conceptus ſignis idoniis prodere parati ſimus. Tertio exteriorem actum quo, imperante voluntate, internum hunc animi noſtri conceptum, declaramus, ad gloriam, atque æſtimationem ejus, quem cultu proſequimur, promovendam, ex duobus prioribus actibus cultus interior exurgit, ex tertio hoc cultus exterior, qui ergo honorem, & cultum divinum creaturæ tribuendum, talem eſſe dicit *qualis patri defertur*, is creaturæ excellentiam Deo patri debitam intellectu tribuere, is voluntate, actuque exteriori hujuſmodi conceptum declarare paratus eſſe debet, hoc eſt is debet intellectu

lectu, voluntate, signisque externis creaturam in Deum evehere, quod omnium consensu Idololatricum pronuntiatur; Est enim certum actus significantes honorem deo proprium, significare etiam excellentiam Deo propriam, & consequenter eo honoris actu quo cunque creaturam colere, est excellentiam Deo propriam creaturæ colendo tribuere, excellentia autem Deo propria ei adscripta, creaturam in Deum evehit, nec forte hoc latuit *Schlictingium* dicentem *si Deus homini hanc largiatur Divinitatem, ut religioso afficiatur cultu, is homo ratione divini & Religiosi cultus non diversus, & alius ab ipso Deo, sed unus idemque cum Deo reputandus est.* In Rom. 1. v. 25. Quæro igitur an vere, vel falso sit talis reputandus, si vere, tum homo vere potest esse Deus, & consequenter Christus vere potest esse Deus, contra *Socinianorum* hypothesin, sin falso talis reputandus sit, mendacium, & error debet esse fundamentum totius cultus Christo exhibiti, nec potest cultus verus internus à falso distingui, cum falsus ideo tantum hoc nomen obtineat ob falsum conceptum eum exhibentis vel de ratione objecti, vel actus eidem exhibiti.

2. Cultus, & obsequium, quæ soli Deo Israelis, Deo vero vel unico tribuenda sunt, non possunt creaturæ jure tribui, sed cultus Religiosus, & obsequium vere divinum soli Deo Israelis tribuenda sunt, hæc enim Deus Israelis tanquam sibi propria vendicat dicendo, *Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli servies*: atque hoc telo Christus ipse, impudens Satanæ de adoratione Religiosa postulatum retundit, nempe fieri id minime potuisse, nisi id ipsi tribuendo, quod soli Deo debebatur. Deut. 6. 13.

Vanissimum est, quod hic respondet *Socinus*, & post eum *Volkelius*, *mandatum de solo Deo adorando ad veteris testamenti tempora spectare*, id enim primo cum eorum sententiis consistere non potest, contendunt enim fere omnes alibi, & hoc ipso in loco eorum aliqui, Angelum proprie dictum fuisse illum, qui *Patriarchis*, & *Mosi* apparuit, & legem promulgavit, & nomen Dei, & *Jehovæ* sibi tribuit, & adorari se passus est, quo posito, sequitur necessario, ne veteris quidem Testamenti temporibus solum illum unum Deum, qui essentia divina præditus est, adorandum fuisse; secundo, adhuc obtinuisse præceptum hoc sub N. Testamento vim suam, satis ostendit *Petrus*, qui se à Cornelio adorari non passus est, quia homo esset, & non Deus; ostendit Angelus, vehementer hunc cultum à Johanne oblatum rejiciens, & Deum ipsi adorandum proponens, utpote cui soli is, quem Johannes incaute obtulisset cultus, deberetur. Nec mirum, si qua enim sunt sub V. Testamento præcepta moralia, perpetua, ad tempora Evangelii pertinentia, in eo numero esse debeat De vera Relig. l. 5. c. 29. Act. 10. 20. Apoc. 19. 10.

debeat præceptum de cultu divino, adeoque Deo debito, ei ſoli tribuendo, quæ enim ratiõ concipi poteſt, cur hoc præceptum minus *Chriſtianos* obligaret quam Judæos, minorve de cultu primo Deo in ſolidum tribuendo, ratio habenda eſſet ſub *Evangelio*, quam ſub *lege*? certe cum *Chriſtus* noſter excluſivam particulam huic precepto addiderit, major illius ratio apud *Chriſtianos* haberi debet quam apud *Judæos*. Tertio quid eſt in hoc præcepto *typicum*? quid a *Meſſia* implendum in eo excogitari poterit? quid ergo in eo per Chriſtum ſolvendum eſſet, qui non venit *legem ſolvere ſed implere*, nec *unicum iota legis præterire voluit donec omnia implerentur*, à quo denique præcepta *Decalogi*, inter quæ primum, hoc, locum obtinet, non erant ſoluta, ſed in æternum ſtabilita. Nec minus ineptum eſt quod dicunt *nos Chriſtum adorando, ipſum patrem, a quo tanta poteſtate, & Gloria donatus eſt, adorare.* Num enim propterea vel ſolus deus adoratur, vel ei ſoli cultus adhibetur, uti præceptum hoc poſtulat? nonne adoratur homo diverſus natura à patre? nonne cum Galatis nondum credentibus, ſervimus τοῖς μὴ φύσει θεῷ *ei qui natura non eſt Deus*? porro cum dicunt *Chriſto deberi honorem & adorationem eam qua pater adoratur, nec aliud eſſe inter adorationem Chriſti & Dei diſcrimen, quam quod Dei adoratio non in alium ullum tendat, ſed in eo tanquam ultimo fine ſuo quieſcat, Chriſti autem honor & adoratio ſpectet ad Gloriam Dei patris.* Nonne conſtat, ſecundum eorum ſententiam, Deum *Gloriam ſuam alteri dediſſe*, quod tamen ſe nunquam facturum ſolenniter teſtatur, quod enim *alterum* eſſe Chriſtum negat *Socinus*, quoniam ex Deo dependet, eique ſubordinatus eſt, perfatuum videtur; quid enim? an Gloria divina *Angelis* à *pontificiis* data, alteri non datur quoniam *Dei miniſtri* fuerint, & nuntii? ſi Chriſtus honorem ſuum *Apoſtolis* Evangelium prædicantibus, conceſſiſſet, nonne honorem hunc aliis dediſſet? hæc certe primo intuitu adeo abſurda ſunt, ut refutatione operoſa non indigeant.

Math. 5. 18.

Gal. 4. 8. Wolzog. in Math. 4. 10.

Eſ. 42. 8. 48. 11.

Tandem igitur reſpondent, cultum, juxta eorum placita, Chriſto præſtandum, licet divinus fuerit, idemque cum eo quem patri exhibent, precepto hoc minime prohiberi, quoniam *Deus*, ſecundum ipſos, *adorandus eſt tanquam prima, ac ſuprema cauſa omnium rerum, primuſque ſalutis noſtræ Auctor, Chriſtus autem adorandus eſt tanquam cauſa media, per quam Deus conſtituit ſalutem noſtram ad finem perducere.* Verum nec ipſe *Diabolus* adorari voluit, tanquam ſuprema omnium rerum cauſa, agnoſcit enim poteſtatem, quam ſuper mundi regna vendicabat, ſibi à *Deo traditam* fuiſſe, & tamen ad ejus tentationem repellendam non reſpondet Chriſtus cum *Socinianis*

Ibid.

Luc. 4. 6.

nianis, Satanam nullam à Deo accepisse potestatem, eumque impudentissime mentitum esse, sed ei consultius visum est mandatum hoc opponere, *Dominum tuum adorabis, & illi soli servies.* Porro Angeli sub vetere testamento ministrabant saluti *Judæorum,* ordinata enim erat lex per Angelos, ii etiam omnes sunt *administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis;* An ergo ij cultu divino honorandi sint, modo id fiat in Gloriam Dei, quo quidem prætextu eorum ἀγγελολατρείαν nobis obtrudunt *Pontificii.* Erant Apostoli in salutis nostræ negotio θεοῦ συνεργοὶ. *Dei cooperatores, cum Christo* συνεργοῦντες sive *Administri, odor vitæ in vitam,* immo iisdem tanquam causis mediis salus hominum adscribitur, An ergo Ἀγγελολατρεία *Pontificiorum* debet obtinere, quod eam ad Dei, Christique Gloriam, tanquam ad scopum ultimum referant? haud dubie honor quem *Petro Cornelius* deferebat, ei ab ipso deferebatur, quoniam Deus eum mediam salutis *Cornelii* causam constituerat, hunc tamen sibi deferri *Petrus* non patitur, quia homo erat, non Deus, nec unquam antea auditum, ministro, aut personæ subordinatæ in aliquo negotio eundem honorem tribuendum esse qui Domino debetur, præsertim ubi absentis Domini personam minime representat, quod hic locum habere non potest.

Wolzog. ibid. Gal. 3. 19. Heb. 1. 14. 1 Cor. 3. 9. 2 Cor. 6. 1. 2. 5, 15.

Argumentum secundum ex ratione creaturæ fluit ad hunc modum, qui non est potestate, & scientia divina præditus, non est divino cultu adorandus, hoc enim tanquam fundamentum cultus Christo debiti ponunt *Sociniani,* quod is sit divina potestate, robore, sapientia ornatus. Sed creatura non est divina potestate, & scientia prædita; hoc enim fieri non potest, nisi etiam divina essentia ei competat, (hoc est essentia per quam Deus ipse Deus est, quæque adeo creaturæ competere non potest, nisi & ipsa Deus fuerit,) ut enim intellectu Angelico præditus esse non potest qui non est Angelus, nec humana ratione, & voluntate, qui non est homo, ita potestate Divina, & sapientia divina præditus esse nequit, qui non est Deus, cum enim virtutes divinæ sint Deo propriæ, atque ab essentia divina non sint realiter distinctæ, neque ab ea separabiles, cum Deo potentia, aut sapientia divina non magis abesse *possit,* quam essentia divina, virtutum divinarum communicatio, absque communicatione divinæ essentiæ, plane *implicat*; quod quidem ex eo liquet, quod *Apostolus* Deum idcirco *Gentibus* cognitum fuisse docet, quod *sempiterna ejus potestas iis ex operibus suis innotuit,* nec aliter deum esse scimus, nisi ab effectibus divinæ potestatis, & sapientiæ in mundi structura conspicuis, quæ si creaturæ communi-

Ro. 1. 20.

cari

cari potuerint, quo tandem indicio constabit mundum à Deo creatum esse, aut Dei providentia adhuc regi, & conservari? Hæc ergo Christo tribuere, eique interim divinam essentiam detrahere, quid aliud est quam, ut *Græcorum* proverbio utar, ἀμίσγυπα μίγνυειν.

§. III. Argumentum tertium nobis suppeditant ea scripturæ loca, quæ attributa hæc, quæ Christo *Sociniani* adscribunt, Deo propria esse asserunt, verbi gratia *Solomonis* illud *omnem orationem quæ facta fuerit à quovis homine plagam cordis sui cognoscente, audi de tuo cœlesti habitaculo, & tribue unicuique secundum vias suas sicut videris cor ejus, tu enim solus nosti corda omnium hominum*: Respondent *Sociniani* solum Deum omnium hominum corda scire à *semetipso*, Christum vero, scientia à Deo per revelationem accepta, ea cognoscere: Replico autem, nihil hoc aliud esse quam virtutem infinitam finitæ menti, hoc est potestatem infinitam subjecto finito tribuere, intellectui humano vim à deo insitam asserere non tantum omnium hominum corda scrutandi, sed omnium coram tribunali Christo sistendorum, cogitationes omnes cognoscendi, & occulta tenebrarum omni in loco, omni tempore, ab omnibus præstita percipiendi, quod etiam ejus officium postulare videtur, qui *tunc illuminabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*, quod quidem à puro homine fieri posse captu dificilius est, quam Deum in carne nostra tentorium suum fixisse, sibique in perpetuum naturam nostram univisse, in qua sese nobis præsentem exhiberet: Hoc enim nihil habet quod rationi repugnet, quodque non sit maxime & generi humano honorificum, & S. Scripturæ consentaneum, illud vero divina & humana omnia confundere videtur, attributa valde pauca, opera vix ulla Deo propria, necessaria, perpetua, eique in solidum tribuenda relinquere, quid enim impedit quo minus eodem modo, juxta *Lutheranorum* placita, Christo ubiquitas adscribatur? & quomodo negare possunt *Sociniani* Divinam potentiam, bonitatem, justitiam, sanctitatem, veritatem, misericordiam, eidem vel actu communicari, utpote sacerdotali, & Regio Christi officio æque necessaria, vel saltem Christo, hoc est creaturæ posse competere? quam autem hæc sint cum sana ratione pugnantia, de Dei O. M. gloria detrahentia, scripturis passim contraria, nemo est qui non videat, Quis enim legens ista Dei verba, *pravum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes ad dandum unicuique juxta viam suam, & juxta fructum studiorum suorum*, non intelligat, Deum sibi tribuere scrutationem cordium, tanquam attributum proprium, quo ab omnibus creaturis distinguitur, cum ergo videamus

ὅτι σὺ μονώτατα τῶν υἱῶν
1 Reg. 8. 39.
1 Cor. 4. 5.
Jer. 17. 9.

mus Christum hoc sibi tribuere, quod hic *Jehovæ* adscribitur, verbis haud minus emphaticis, cum hoc inquit *Omnibus Ecclesiis innotescat* volo ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ἐρευνῶν νεφρὸς, καὶ καρδίας καὶ δώσω ὑμῖν ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα ὑμῶν. *quod ego ille ipse sum, qui scrutor corda, & renes, & qui dabo unicuique vestrum juxta opera vestra*, cur non inde concludamus eum esse *Jehovam* essentia divina præditum, præsertim cum fateri necesse sit eum, qui cordis eum in finem Scrutator est, ut det unicuique juxta fructum operum suorum, estq; omnium quotquot unquam fuerunt hominum supremus Judex, habere pariter deberi perspecta, & explorata corda omnium, etiam eorum, qui adventum ejus antecesserunt, ubicunque, & quandocunque vixerint.

Porro si propositio hæc, tu *solus nosti corda omnium hominum*, intelligenda esset cum tacita illa limitatione, à *temetipso*. Cadet vis exclusivæ particulæ *solus* non super id, quod exprimitur, sed quod à *Socinianis* adjicitur, excludetque omnes alios non à communione prædicati, sive à cordis omnium hominum notitia, quod hic tantum exprimitur, sed à communione causæ prædicati tantum, quæ hic non exprimitur, quod num sit verisimile, æquis rerum æstimatoribus judicandum relinquo. Tertio, Si verba *Solomonis* ita limitare par sit, nihil est tam commune, quod soli Deo tribui non possit; solus enim Deus, hoc sensu, est, agit, loquitur, solus Deus novit Christum in Carne venturum, moriturum, à mortuis suscitandum, hæc enim soli Deo competunt *à semetipso* esse, agere, & scire; quid quod admissa hac restrictione, quam vera erit ista propositio, *tu solus nosti corda omnium hominum*, tam veræ, quæ sequuntur, erunt, Christus non est Dominus vivorum, & mortuorum, Christus non resurrexit à mortuis, non est ad dextram Dei exaltatus, non habet potestatem vitam æternam nobis tribuendi, non est adorandus, non est invocandus, non habet potestatem audiendi preces nostras, eaque quæ petimus præstandi, nec enim juxta *Socini* Theologiam, horum aliquid Christo competit *à semetipso*, sed Deo Patri hæc omnia accepta referenda sunt, nec Christi sive insitæ virtuti, sive potestati, sive demum, dignitati sunt adscribenda. Denique cum dixerit Scriptura *tu es Dominus solus, tu solus es Altissimus super omnem terram, tu solus es Deus Regnorum omnium terræ; tu fecisti Cœlum & Terram*, in his propositionibus non dicunt *Sociniani*, limitationem hanc intelligendam esse: Nolunt enim Duos esse Altissimos, duos mundi Creatores, Duos simul Dominos; cur igitur dicente pariter scriptura, *tu solus nosti corda omnium hominum* duos esse volunt, qui omnium hominum

Neh. 6. 9. Es. 5. 20. Ps. 83. 17. Es. 37. 16.

corda ſcrutentur, cur inquam hoc volunt illi ipſi, qui cum *te ſolum verum Deum* apud *Johannem* inveniunt, hanc nobis Scripturas interpretandi Regulam tradunt, *eam nempe eſſe vocis ſolius vim, ut omnes alios excludat à communione prædicati præter eum, cui adponitur.*

Crell. de uno Deo Patre. c. 1. §. 1.

Hæc autem, quæ jam diſputavimus, firma & ſolida ſi fuerint, varia divinitatis Chriſti Argumenta exhibent, quibus nihil habent *Sociniani*, quod reſpondeant, niſi ex fundamentis, & principiis ſufficienter, uti ſpero, refutatis V. G.

Primo, Qui eſt Religioſe Adorandus, qui eſt æquali cum Deo Patre, Deoque *Iſraelis* honore, & obſequio colendus, ille eſt idem eſſentia Deus cum Deo Patre ſeu Deo *Iſraelis*.

Chriſtus eſt Religioſe adorandus, & æquali cum Deo Patre ſeu Deo *Iſraelis* honore, & obſequio colendus, ergo eſt idem eſſentia cum Deo Patre, ſeu Deo *Iſraelis*.

Major nititur loco antea laudato, atque à *Socinianorum* ſtrophis pro modulo noſtro vindicato, qui ſoli Deo *Iſraelis i.e.* Secundum ipſos ſoli Patri, Religioſam adorationem, & obſequium exhibendum docet; Minor ipſiſſima *Socinianorum* verba exhibet, concluſio ergo neceſſaria eſt.

Secundo, Chriſtum nimirum eundem eſſentia Deum eſſe cum Deo Patre, ſeu Deo *Iſraelis*, ſic probo, is cui gloriam ſuam Pater dedit, idem eſſentia cum Patre Deus eſt, ſed Gloriam ſuam Chriſto Pater Dedit, Chriſtus igitur eſt idem eſſentia cum Patre Deus. Major iterum nititur loco *Prophetæ*, quo proteſtatur Deus Pater *ſe Gloriam ſuam alteri minime daturum.* Minoris veritatem agnoſcunt ipſi *Sociniani*. Eſt ergo concluſio neceſſaria ex legibus Syllogiſmorum.

Tertio, Qui novit corda omnium hominum is idem eſſentia Deus eſt cum Deo Patre, ſeu Deo *Iſraelis*.

Chriſtus autem novit corda omnium hominum,

Chriſtus igitur eſt idem eſſentia Deus cum Deo Patre ſeu Deo *Iſraelis*. Major probatur teſtimonio *Solomonis* antea vindicato. Minorem agnoſcunt *Sociniani*; Concluſionem ergo negare non poterint.

Sect. IV. Atque ita propoſitionem noſtram ex ipſis Scripturis, & rationis principiis ſtabilitam dedimus, reſtat ut eam Antiquorum *Patrum* precipue *Antenicænorum* ſententiis corroboremus; quibus perſpicuum erit *Socinianos* conſtanti Eccleſiæ univerſalis judicio in hoc Articulo ſemet opponere, quod enim Deus ſolus Religioſe adorandus, ſoluſque invocandus fuerit, ſoluſque corda omnium ho-

hominum novit, omnes Ecclesiæ Antiquæ *Antistites* uno veluti ore pronuntiant. Et,

Primo, Juxta Constantem & perpetuam Antiquæ Ecclesiæ universalis sententiam solus Deus Religiose adorandus, cultusque obsequio prosequendus est. *Nos* Christiani inquit *Justinus, Solum Deum adoramus, id enim suasit Præceptor noster dicens maximum mandatum est, Dominum tuum adorabis atque illum solum coles, & reddite, quæ sunt Dei, Deo.* Ἀπόδοτε τὰ τῷ θεῷ πρὸ θεοῦ, ὅθεν δεδιδαγμένοι μόνῳ προσκυνεῖν. Apol. 2. p. 64. ὡδὲ δὲ καὶ τὸν θεὸν μόνον δεῖ προσκυνεῖν ὅπως ἐπείσθη εἰπών· μεγάλη ἐντολὴ ἔστι Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις p. 63.

Theophilus ad Autolycum sic loquitur. *Cæsarem Regem honorabo, non tamen eum adorabo, sed verum Deum vere existentem; Adorandi enim Cultus nemini nisi Deo soli deferendus: est Lex divina,* inquit, *prohibet* cultum *Idolorum, Solis, Lunæ* &c. *Sed dicit soli vero DEO Mundi creatori serviendum esse corde sancto* Τιμήσω τὸν βασιλέα οὐ προσκυνῶν αὐτῷ, θεῷ δὲ πρὸ ὄντως θεῷ καὶ ἀληθεῖ προσκυνῶ, οὐ γὰρ ἔξεστι προσκυνεῖσθαι, ἀλλ' ἢ μόνῳ θεῷ lib. 1. p. 76, 77.

Ἀλλ' ἢ μόνῳ πρὸ ὄντως θεῷ καὶ ποιητῇ τῶν ὅλων χρὴ λατρείαν ἐν ὁσιότητι καρδίας l. 2. p. 110. D.

Clemens Alexandrinus hunc unius Dei Religiosum cultum inter ea doctrinæ Cœlestis elementa recenset, quæ sunt ab *Ethnicis* ad Pietatem & Salutem cognoscenda; *Oportet enim* inquit, *Græcos per legem, & prophetas, ediscere colere unum solum Deum, qui est vere omnipotens,* Τοὺς ἕλληνας χρὴ διὰ νόμου, καὶ προφητῶν ἐκμαθεῖν θεραπεύειν ἕνα μόνον σέβειν θεὸν τὸν ὄντως παντοκράτορα Strom. 64. p. 695.

Tertullianus Christianorum praxin sic exhibet, *Nos unum Deum colimus, quem omnes naturaliter nostis; quod colimus Deus unus est;* nec mirum cum juxta eundem id *lex divina flagitabat, præscribitur,* inquit, *mihi ne quem alium Deum dicam, ne vel dicendo non minus lingua, quam manu Deum fingam, ne quem alium adorem, aut quoquo modo venerer præter unicum illum, qui ita mandat. Cyprianus Demetriano* significat mala *Ethnicis* divinitus irrogari, quoniam superstitionibus suis relictis verum Deum non agnoscunt, *ut qui Deus unus est omnibus, unus colatur ab omnibus, & rogetur, audi enim,* inquit *ipsum loquentem, ipsum voce divina instruentem nos pariter & monentem, dominum Deum tuum adorabis,* inquit, Ad Scap. c. 2. Apol. c. 17. Scorp c. 4. Ep. ad Demetr. Ed. Ox. p. 187.

Recogn. l. 10. § 47. *& illi soli servies, & iterum non erunt tibi Dii alii absque me. Lex Christi*, inquit, *Pseudo Clemens*, *decernit honorandum esse Deum, dominum omnium, & in ipso solo omnem collocandam spem, Ethnicos* sic alloquitur, *evigilate, & Dominum Deum nostrum vobis* l. 5. Sect. 13. v. d. l. Sect. 44. *adscribite -- hunc imitamini, & hunc timete sicut mandatum datur hominibus, Dominum deum tuum adorabis, & ipsi soli servies; expedit enim vobis huic uni Domino servire, Origenes* centies fere Religiosum hunc cultum uni Deo vindicat, hoc Christum nostrum docuisse monet; nempe *solum colendum esse universi Deum*, hoc *Judæorum* placita examinantibus & *Christianorum* ad illa conferentibus perspicuum esse dicit, quod *Judæi legi obtemperantes, dicenti, non habebis Deos alios præter me, nihil aliud colunt quam Deum universorum Dominum, Christianos* etiam alium non colere multoties indicat, partim quod Deum adorare, illique soli servire, lex jubeat, partim quod *Duobus Dominis serviendum non fuerit* ἡμᾶς ἑνὶ μόνῳ προσκυνεῖν. *Nos* Christiani, inquit *Dionysius Alexandrinus nullum alium colimus præter eum, qui fecit Cœlum & Terram*; hæc Christi Confessor egregius coram *Æmylio præfecto* libere profitetur, addit- Euseb. Eccl. Hist. l. 7. c. 11. que *se nunquam sententiam suam mutare velle, neque desiturum aliquando, esse Christianum*; Quæstioni *Gentilium, cur alios nobiscum neque Deos colitis, neque adoratis.* Respondet *Arnobius ad* l. 3 p. 100, 101. *Cultum Divinitatis obeundum satis est nobis Deus primus Pater rerum ac Dominus, Constitutor, Moderatorque cunctorum, in hoc omne, quod colendum est, colimus, quod adorari convenit, adoramus, quod obsequium venerationis exposcit, venerationibus promeremur. Religio, & veneratio nulla alia nisi unius Dei tenenda est*, inquit *Lac-* l. 1. c. 20. p. 108. *tantius, Docuit enim Christus, quod unus Deus sit, eumque solum* l. 4 c. 1. vid. c. 4 l. 5. c. 18. 6. c. 9. *coli oportere. Eusebius* plurimis locis id tanquam Christianæ fidei peculiare assignat, quod mundum docuit, aliis Diis relictis, *solum summum Deum colere, solique ei cultum congruum tribuere.*

Τῶ ἐπὶ πᾶσι θεῷ μόνῳ δεῖν σέβειν Cels. l. 1. p. 10. ἑνὶ δὲν ἄλλο σέβεσιν ἢ τὸ ἐπὶ πᾶσι θεὸν. l. 5. p. 234. nos nullam creaturam, sed Patrem Filium, & Spiritum sanctum colimus, & adoramus, idem in *Rom.* 1. *F.* 138. *C.*

- Μόνον τὸν ἀγαθὸν θεὸν σέβειν· præp. Evang. l. 1. c. 4. p. 12. ᾧ μόνῳ τὸ προσῆκον ἀπονεμεῖν σέβας. l. 4. c. 21. p. 170. l. 5. c. 1. p. 180. C.

Secundo, Iidem *Patres* orationem esse cultum soli Deo debitum pronuntiant, Christoque tantummodo Intercessoris vices obeunte, Deo deferendum. Cum enim monuisset *Celsus*

orandos

orandos esse Dæmonas, seu bonos Genios ut velint esse propitii. *Apage*, inquit *Origenes, hoc Celsi consilium jubentis adorari Dæmonas, soli etenim super omnia Deo offerendæ sunt preces*, Christianorum officium esse vult, *vota omnia ad illum dirigere, Christiani*, inquit *Eusebius, non multis Dominis preces fundunt, sed uni soli Domino, secundum sacrum Oraculum*, quod ne ab iis, temere, & ne sine ratione factum putaremus, causas, quibus moti pronuntiant, multiplices adducunt, Deo etenim soli orandum dicunt.

Μόνῳ γὰρ προσευκτέον τῷ ὄντι πᾶσι θεῷ l. 8. p. 395.

πᾶσάν τε εὐχὴν ἀναφέρειν ἐκείνῳ· l. 7. p. 36.

Εὔκοπον δὲ ἐκεῖ πλείοσι κυρίοις, ἔνι δὲ τῷ μόνῳ κυρίῳ κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον demonstr. Ευ. l. 1. c. 3.

Primo, Quia *is solus bonus est*; *Cum unus sit bonus Deus* inquit, *Clemens Alexandrinus*, *merito tum nos, tum Angeli bonorum quædam nobis concedi, quædam continuari oramus abs eo solo.*

Εἰκότως παρ' αὐτοῦ μονοῦ, τῶν μὲν δοθῆναι, τὰ δὲ παραμεῖναι εὐχόμεθα ἡμεῖς τε καὶ οἱ Ἄγγελοι Strom. l. 7. p. 721.

Secundo, Quia Deus solus ubique præsens, atque ad audiendum præsto est, absurdum autem est docente *Origene, cum is, qui Cœlum & Terram implet, nobis præsto est, & in proximo, quærere, cui vota facias, non semper ubique præsentem.*

Τῷ πληρώσαντι τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν ὄντι μὲν ἡμῶν καὶ πλησίον ἡμῶν πυθέσθαι τοῦτο ξητεῖν εὐχεσθαι τῷ μὴ ἐφεστῶτι ὅπου πάσι μᾶλλον. cont. *Celsi* l. 5. p. 239.

Tertio, Quoniam ubique audit, ubique videt. *Consideremus*, inquit Tertullianus, *benedicti Cœlestem Christi Sophiam imprimis de præcepto secrete adorandi, quo & fidem hominis exigebat ut Dei omnipotentis, & conspectum, & auditum sub tectis, & in abditis etiam adesse consideret, & modestum fidei desiderabat, ut quem ubique audire & videre fideret, & soli Religionem suam offerret.* De Orat. c. 1. p. 130.

Quarto, Quia is Solus præstat, quæ petimus, atque ab eo solo consequi possumus, quod optamus, *Precantes sumus* (inquit prædictus Afer.) *pro omnibus Imperatoribus vitam illis prolixam, imperium securum, Domum tutam, populum probum, orbem quietum, quæcunque hominis & Cæsaris vota sunt, hæc, ab alio orare non possum, quam à quo me scio consequuturum, quoniam & ipse est qui solus præstat, & ego sum, cui impetrare debetur, famulus ejus, qui eum* Apol. c. 30

solum

ſolum obſervo. Origenes has duas rationes conjungens docet *Chriſtianos tranſcenſis omnibus quæ mundus habet aſpectabilia, ad conditorem aſcendere omnium, utpote qui ſolus ſufficere poteſt omnibus, omniumque cogitationes introſpicere, & exaudire preces ad ſe miſſas omnium.* Denique Creaturam, ſive non Deum precibus ſolicitare eſt, juxta *Patrum* ſententiam, creaturam, tanquam Deum Colere. *Extrema*, inquit *Clemens inſcitia eſt ab iis, qui non ſunt Dij, tanquam à Diis petere.* Hujus Effati duo in medium profert Argumenta. Primo, quod *Deus ſolus cum ſit bonus, eſt etiam ſolus invocandus.* Secundo, quod *oratio eſt inſtitutum cum Deo colloquium*, ex quibus conſtat, juxta *Clementis* ſententiam, idem eſſe quenquam precari, atque cum eo, tanquam cum Deo colloqui, non Deum orare, eſſe id agere, quod ſoli Deo præſtandum eſt. *Angelos invenimus* inquit *Origenes*, *διὰ τὸ θείας εἶναι interdum Deos à S. Scriptura vocari, ſed non ſic, ut jubeamur illos miniſtrantes, & dona Dei ferentes nobis, adorare, aut divinis honoribus Colere. Omnia enim vota, omnes interpellationes*, i. e. *precationes, & Gratiarum actiones de ſinandæ ſunt ad Deum rerum omnium Dominum per majorem omnibus Angelis ſummum pontificem, vivum verbum, & Deum.* Porro *Patres* etiam *Antenicæni* non tantum Deum ſolum invocandum eſſe docent, ſed Chriſtum idcirco Deum eſſe contendunt, quia à *Chriſtianis* invocabatur, & invocandus erat, *Origenes* monſtrat mulierem *Canaaniticam* Chriſtum pro Deo coluiſſe, dicendo *Domine opitulare mihi. Si homo tantummodo Chriſtus*, inquit *Nevatianus, quomodo adeſt ubique invocatus, cum hæc hominis natura non ſit, ſed Dei, ut adeſſe omni loco poſſit, Si homo tantummodo Chriſtus, cur homo in orationibus Mediator invocatur, cum invocatio hominis ad præſtandam ſalutem inefficax judicetur.*

Ὡς μόνῳ διαρκεῖν δυναμένῳ διὰ πάντα ὄντα, καὶ ἐφορᾷν τοὺς πάντας λογισμοὺς καὶ ἀκούειν τῆς πάντων εὐκτῆς adv. *Celſ.* l. 4. p. 177.

Ἐκάτη ἡ ἀναδία περὶ θεῶν μὴ θεῶν, ὡς θεῶν αἰτεῖσθαι ἔξιν ἐν ὁμιλίᾳ πρὸς τὸν θεὸν εὐχή Strom. l. 7. p. 721, 722.

Ἀλλ. ἐλ ὥστε προσῆκεσθαι ἡμῶν τὸν διαλογισμὸς σῴζειν καὶ προσευκτέον αὐτὸ τῷ θεῷ, πᾶσαν μὲν δ' δέησιν καὶ προσευχὴν καὶ ἔντευξιν, καὶ εὐχαριστίαν ἀναπεμπόμενον τῷ ὄντι πᾶσι θεῷ διὰ τοῦ ὄντος πάντων ἀγγέλων ἀρχιερέως ἐμψύχου λόγου, καὶ θεοῦ adv. *Celſ.* l. 5. p. 233.

Προσκυνεῖ ὡς θεῷ τῷ Ἰησοῦ λέγουσα Κύριε βοήθησόν μοι Hom. in Math. p. 259.

De Trin. c. 14.

Idem

Idem de voto Jacobi verba faciens, hæc habet, *nemo igitur Christum sicut Angelum non dubitat dicere, ita etiam Deum hæsitet pronuntiare, cum hunc eundem & Deum, & Angelum intelligat invocatum fuisse.*

Tertio, In eo consentiunt omnes Antiquæ Ecclesiæ Antistites Deum solum omnium hominum corda scire, cordis enim scrutatorem esse juxta *Clementem Alexandrinum* est Deitatis indicium, *Deo enim soli est cognitum mentis propositum*, inquit *Origenes*. Et *Tertullianus* ait se Deum *Marcionis* provocaturum ad eam sui faciendam fidem, *ut & futura prenuntiet, & secreta cordis revelet*; atque hoc Argumento contendunt Patres Deum esse Christum, *Pseudo Clemens* de Christo propheta loquens, hæc habet, *cogitationes hominum pervidebat, quod nulli est possibile nisi soli Deo: Non humanum erat*, inquit *Origenes, quod Christus hominum cogitationes novit, solus enim, secundum Solomonem Deus novit corda hominum*, & rursus, *soli Domino conceditur scrutari corda, & renes*. Idem Argumentum *Novatianus* exhibet his verbis. *Quod si cum nullius sit nisi Dei cordis nosse secreta, Christus secreta conspicit cordis, merito Deus est Christus*. Atque ita vidimus *Patres* etiam *Ante Nicænos* non solum nobiscum asserentes Deum solum adorandum, solum invocandum esse, Deo soli conspecta esse cordis secreta, sed hisce omnibus argumentis adversus *Socinianos* contendentes Christum esse Deum.

Hom. 7. in Gen.

Recogn. l. 5. Sect. 10.

Γνῶναι τοῦ διαλογισμοὺς † Ἰησοῦν ὡς ἀνθρώπινον ὂν μονώτατον γὰρ γινώσκει ὁ θεὸς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ὡς ὁ Σολομὼν ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν φησὶν ὁ κύριος &c. Com. in Math. p. 271. ᾧ μόνῳ πρέπει κυρίῳ τὸ ἐτάζειν καρδίας καὶ νεφρούς. in Jer. Hom. 19. p. 198.

Sect. V. Progredimur jam ad minorem propositionem syllogismi primarii confirmandam, *viz.* Christum Religiosa Prece invocatum, & invocandum esse, quam hisce Argumentis adstruimus.

'Is qui est dominus *dives in omnes qui eum invocant*, & cujus in-'vocationi salus adnectitur, is certo certius invocandus est. Chri-'stus est talis Dominus, Christus igitur est invocandus. Major est per se evidens, minorem hæc divi Pauli verba exhibent. *Idem est Dominus omnium, Dives in omnes, qui invocant illum, omnis enim, quicunque invocaverit nomen Domini salvus erit.* Quæ verba ad Dei filium, non autem ad Patrem ejus referenda esse, patet, cum ex universa illa disputatione, quam de fidei Christo adhibitæ justitia *Paulus* instituerat, tum ex *Esaiæ* testimonio, de non confundendo illo, qui in Dominum Jesum crediderit, quod *Paulus* dispu-

Argum. 1.

Rom. 10. 12, 13.

disputationis suæ confirmandæ causa paulò superius capite nono, & hic in eadem orationis serie adducit, is enim, qui in *Zion ponebatur lapis offensionis & petra Scandali*, is quem ore confitendum proponit *Apostolus* idem est cum eo, *cui credebatur in justitiam*, & in quem *si quis crediderit non confundetur*, is autem proculdubio est *Dominus Jesus*, cum ergo apud *Apostolum* sequitur, idque per connexivam particulam ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος. *Idem enim Dominus est Dives* &c. *restat Dominum* Jesum eum ipsum esse, quem invocandum proponit, cumque
Joel. 2. 32. hoc iterum illatione confirmat ex his *Joelis* verbis, πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου σωθήσεται, *omnis qui invocat nomen Domini servabitur*, cumque שם יהוה *nomen Jehovæ* apud *Joelem* proculdubio verum Deum significat, sequitur Christum, ut verum Deum invocandum, nec enim alias ex eo, quod *Jehovæ* nomen invocandum esset, recte colligeretur Christi nomen eadem ratione invocandum esse.

Argum 2. Sect. VI. Argumentum secundum tribuit communis illa Christianorum πείφεσις, qua per hunc characterem designantur, quod *nomen Domini invocabant*. Sic enim Christum alloquitur *Ananias*:
Act. 9. 14. *is Paulus* quem me adire jubes, *potestatem, accepit, à Summo Sacerdote ligandi omnes* τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου, *qui invocant nomen tuum*; ipsi increduli Judæi de eodem *Paulo* affirmant eundem ip-
v. 21. sum fuisse, *qui modo expugnabat in Jerusalem eos, qui invocabant nomen illud Christi*, quod libere prædicabat, *Paulus* Epistolam primam ad *Corinthios* mittit *omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi*, secundam *omnibus Sanctis qui sunt in Achaia*, Sancti ergo omnes tunc invocabant nomen *Domini nostri Jesu Christi*. Denique idem *Paulus* hortatur *Timotheum fidem, charitatem, & pacem sectari cum iis, qui invocant Dominum de puro corde*.

Sunt fateor quidam, qui hac loquendi ratione, non precum fusionem Christo habitam, sed tantum nominis Christi professionem designari contendunt, sed frustra: Nec enim verbum illud deponens ἐπικαλοῦμαι in istis Scripturæ locis ubilibet repertum aliud quippiam præter implorationem denotat, nec phrasis illa *invocare nomen alicujus*, sine additione prolata, usquam in *N. Testamento* occurrit absque cultus atque fiduciæ erga invocatum significatione, nec constans *Sept. Interpret.* versio interpretationem hanc patitur, ubicunque enim ἐπικαλοῦμαι τὸ ὄνομα Θεοῦ occurrit in illa versione, ibi planum est invocationem Dei intelligendam esse, & respondere hanc phrasin Hebraicæ activæ קרא בשם & *vocabit in nomen Domini*: Ubicunque autem nomen Domini dicitur invocari super templum, aut populum suum, phrasis mutatur ad hunc modum τὸ ὄνομά σου ἐπικέκληται ἐπὶ τὸν οἶκον, τοῦτο πόλιν ἢ τὸν λαὸν. Et respondet verbo Hebraico

braico passivo שמך נקרא *nomen tuum invocatum est super hanc urbem, aut populum;* e. g. In historia certaminis inter Sacerdotes *Baalis* & *Elijam* phrasis hæc ter occurrit ἐπικαλέσομαι ἐπ' ὀνόματι κυρίου μου, καὶ ἐπικαλέσητε ἐπ' ὀνόματι θεοῦ ὑμῶν. Ubi non est opus ut ostendam verba active sumenda esse, id enim res ipsa postulat. Cum *Naaman* eundem *Prophetam* adibat, ut lepra sibi adimeretur, *expectabam*, inquit, *ut egrederetur* וקרא בשם *et invocaret in nomine domini dei sui.* *Psalmista* bis dicit in eodem Psalmo, *Calicem Salutis accipiam* ובשם יהוה אקרא καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπικαλέσομαι, καὶ ἐν ὀνόματι θεοῦ ἐπικαλέσομαι, *& nomen Jehovæ invocabo, convertam ad populum labium unum* inquit Deus apud *Zephaniam* בשם לקרא כלם τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα κυρίου. Et in loco *Joelis* à Paulo citato, *omnis, qui* יקרא בשם ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου *Salvus erit.* Vide Gen. 4. 25. 12. 8. 13. 4. 21. 33. 26. 25. Psal. 79. 19. 98. 6. 116. 4. Es. 64. 7. Lam. 3. 54. Amos 9. 12. Zach. 13. 9.

2 Reg. 5. 11. Psal. 116. 13. 17. Zeph. 3. 9.

Cum autem passive occurrit phrasis, Hebraice sonat שמך נקרא τὸ ὄνομά σου ἐπικέκληται ἐπὶ τὸν οἶκον, ἢ τὸν λαὸν, *nomen tuum invocatur super hanc domum, seu hunc populum.* 1 Reg. 8. 43. Es. 4. 1. Es. 63. 19. Jer. 14. 9. שמך נקרא τὸ ὄνομα σου ἐπικέκληται ἐφ' ἡμᾶς. Jer. 15. 16. Dan. 9. 18, 19. שמך נקרא ἐπικέκληται τὸ ὄνομα σου ἐπὶ τὴν πόλιν σου, καὶ τὸν λαόν σου *nomen tuum invocatur super civitatem tuam, & populum tuum.* Vide Gen. 48. 16. Deut. 28. 10. Paral. 2. 7. 14. Jer. 9. 13. 15, 16. 34. 15. His accedit, quod ipse *Paulus*, qui bis hac phrasi Christianos denotat, locumque *Joelis*, activè haud dubio intelligendum, in hanc rem citat, non tantum alias Christum invocandum esse innuit, non tantum multoties eundem cum directe, tum indirecte interpellat, ut postea videbimus, & fere in omnibus suis Epistolis Christianos ad id faciendum exemplo suo provocat, sed immediate post hanc *Ecclesiæ Corinthiacæ* Salutationem sub nomine eorum, *qui ubiq; Christum invocabant*, iisdem *Gratiam & misericordiam à Deo Patre Nostro & Domino Jesu Christo* continuo, & quasi eodem Spiritu exposcit.

Sect. VII. Tertium igitur Argumentum suppeditat illa orandi formula, qua *D. Paulus* continuo utitur in *Epistolarum* suarum exordiis *Gratiam, misericordiam, & pacem à Deo Patre & Christo Domino nostro* conjunctim expetens nempe 1 *Rom.* 7. 1 Cor. 1. 3. 2 Cor. 1, 2. Gal. 1. 3. Eph. 1. 2. Philip. 1. 2. Col. 1. 2. 2 Thess. 1. 1. 2 Thess. 1. 2. 1 Tim. 1. 2. 2 Tim. 1. 2. Tit. 1. 4. Philem. 1. 3. Respondent aliqui loca hæc votum potius continere, quam orationem, εὐχὴν magis, quam προσευχήν. Sed primo interrogo quid per hoc votum intelligant, & quo sensu id explicant, nec enim alium voti hujus

Argum. 5.

fenſum concipere poſſum, quam hunc, opto vobis pacem & Gratiam à Gratiæ, & pacis Authoribus derivandam; hic autem ſenſus ab oratione parum differre videatur, quum nihil magis conſonum ſit, quam bona ab iis petere, à quibus ex confeſſo derivantur. Deinde non aliter hæc à Patre optare videtur, quam à Filio, optando autem hæc à Patre, orat, ut hæc ſanctis tribuerentur, cur ergo pariter non oraret Chriſtum, Patri perpetuo in his votis conjunctum, ut ea ſanctis ipſe concederet, præſertim cum ab utriſque Gratiam & pacem recipiant Chriſtiani, juxta illud *Johannis* Ἔσαι ὑμῖν χάρις, ἔλεος, εἰρήνη παρὰ Θεοῦ Πατρὸς καὶ παρὰ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. *erit vobis Gratia, miſericordia, & pax a Deo Patre, & Domino Jeſu Chriſto.* Porro cum dicit *Timotheo Germano meo filio, Tito dilecto filio, Philemoni dilecto ſit gratia, & pax;* cum pariter apud *Petrum* & *Judam* legimus, *Gratia vobis & pax multiplicetur,* quid aliud ſonant hæc verba, quam à Patre, & Jeſu Chriſto precor vobis multiplicationem gratiæ, & pacis!

Ob. Apoc. 1. 4. Objicitur, quod eadem ratione ſtatuendum foret, *ſeptem iſtis ſpiritibus Johannem* preces adhibuiſſe, à quibus *Gratiam & pacem* flagitat.

Reſp. Primo, Per *Septem Spiritus* omnes veteres Spiritum ſanctum intelligunt, de quo Eccleſia canit, quod ſit *Munere Septiformis,* & qui juxta *Eſaiam* eſt Πνεῦμα σοφίας, καὶ συνέσεως, βουλῆς, καὶ ἰσχύος γνώσεως, καὶ εὐσεβείας, καὶ φόβου Κυρίου *Spiritus ſapientiæ, & ſcientiæ, conſilii, & fortitudinis, cognitionis, & pietatis, & timoris Domini. Sacri Prophetæ Unum, & eundem Spiritum in ſeptem Spiritus partiuntur,* inquit *Juſtinus. Spiritus Sanctus in Scripturis Septenario numero præcipuè commendatur, ſive apud Eſaiam, ſive in Apocalypſi,* inquit *Auguſtinus;* atque hoc ex eo probant, quod nunquam Chriſtianorum aliquis precatur quicquam accipere à Deo, & ab Angelis.

Οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς ἓν καὶ αὐτὸ πνεῦμα εἰς ἑπτὰ πνεύματα μερίζειν φασίν. Paræn. p. 1.

Secundo, Ii à quibus gratiam hic & pacem *Johannes* flagitat, non tantum Deo Chriſto; conjunguntur, ſed etiam medio inter utrumq; loco collocantur, atque ab iis nulla imparitatis nota præmiſſa, quæ Deo ſoli debentur, *Johannes* poſtulat; unde id conjectari liceat non eſſe eos perſonas à Deo Patre Filioq; eſſentia diverſas, & ipſis vel infinities minores: Quæ enim reddi poteſt ratio, quare ordine dignitatis inverſo ſeptem Spiritus creati, medio inter Patrem & Chriſtum loco ponerentur? Aut quare initio, & fine hujus commatis ſermo eſſet de Authore gratiæ, in medio non item! Aut quare *Johannes* omiſſo Spiritu Sancto, Gratiæ datore, ſervos, & miniſtrantes Angelos hic òraret? Aut cur Angelus tam vehementer repelleret *Johannem*

nem adorantem, quem hic invenerat Angelis supplicantem?

Sect. VIII. Argumentum quartum exhibent exempla hujus invocationis à viris θεοσεβεστις in *N. Testamento* data; Hoc enim *Stephanum* virum divino spiritu impletum fecisse, hæc verba edocent, *& lapidabant Stephanum* ἐπικαλούμενον, *invocantem & dicentem* (ei nempe quem invocabat) Κύριε Ιησοῦ (sive secundum alios codices Κύριε χριστὲ) *Domine Jesu suspice spiritum meum, positis autem Genibus Clamavit vi magna, dicens Domine, ne statuas illis hoc peccatum,* quem autem in cœlis existentem vir Spiritu Sancto plenus religiose invocavit, eundem nos etiam invocare jure possumus, & cum res exigit, debemus.

Clarissimum hoc opis à Christo imploratæ exemplum frustra eludere conantur aliqui, dicendo τὸν Ιησοῦ esse hic *casus genitivi*, non autem *vocativi*, sensumque adeo esse, tu qui es Dominus Jesu Christi suspice spiritum meum vel servatorem & Dominum hic appellari Deum *Patrem.* Resp.

Ut enim mittam primo τὸν ἐπικαλούμενον invocantem, plane respondere phrasi consimili capite nono, ubi *Christianos*, idem *Evangelista* appellat, eos qui nomen Christi invocant. Ut mittam secundo phrasin huic plane genuinam apud *Johannem*, καὶ ἔρχου Κύριε Ιησοῦ. *Amen veni Domine Jesu*, quæ talem elusionem minime patitur, ut mittam tertio *codices* quosdam habere χριστὲ, & versiones Antiquas cum recepta constructione convenire, hæc inquam ut missa faciam, commenti hujus futilitas ex eo liquet; quod nusquam in S. Scriptura *Deus-pater* ita describitur, ut *Dominus Jesu* vocetur, & si is sensus esset non Κύριε Ιησοῦ, sed, ambiguitatis vitandæ Gratia, Κύριε τῷ Ιησοῦ *Lucas* scripsisset, & quamvis nomen *Jesu* à salute deducatur, nusquam tamen pro appellativo nomine, sed semper pro proprio ponitur. Porro cum, positis Genibus, eundem dominum, sic interpellat, *ne statuas eis hoc peccatum*, Christum eum invocare necesse est, is enim erat cui Deus *Pater* omne judicium commisit, & qui peccatoribus & incredulis pœnam infliget. Ref. v. 14, 22. 2 Thes. 1. 8, 9.

Alii igitur respondent hoc *Stephani* factum in exemplum trahendum non esse propter conditionis disparitatem, *Stephanus* enim tunc tantum Christum invocabit, cum eum a dextris Dei stantem videt; sed frustra: Resp. 2.

Quanquam etenim eum oculis Corporis ad Patris sui dextram sedentem non videamus, de eo tamen fide certiores facti sumus, & tanquam Articulum fidei Christianæ hoc ipsum amplectimur, cumque Deum O. M. licet oculis nostris non videamus, ejus tamen

men opem quotidie imploramus, constat non ideo quempiam invocandum esse, quia appareat, sed quia, sive præsens, absensve, apparens vel non apparens preces nostras audire, & percipere queat, & potestatem habeat id, quod petimus, præstandi.

Secundo, *Pauli* terna illa invocatio, qua Dominum Jesum, ut *Satanas* ab ipso discederet, rogavit, clarissimum hujus invocationis documentum est; sic enim verba se habent, *datus est mihi stimulus carnis, Angelus Satanæ, qui me colophizet, propter quod ter rogavi Dominum ut discederet à me, & dixit mihi, sufficit tibi Gratia mea ἡ γὰρ δύναμίς μου, nam virtus mea in infirmitate perficitur;* 2 Cor. 12. 8, 9, 10. *libenter igitur Gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me ἡ δύναμις Χριστοῦ virtus Christi*: Ubi notandum Domini nomen absolute, & subjective positum ex perpetuo *D. Pauli* usu Christum designare, ad quem has *Pauli* preces directas esse ipse orationis contextus indicat, eum enim hic *Paulus* invocat, qui invocanti eidem sic respondet, *potentia mea in infirmitate perficitur*, potentia autem ista disertis verbis appellatur potentia Christi, Christus ergo invocanti cum *Paulo* respondebat. Quod sane minime mirum videri potest, cum, præter exempla jam allata, videamus eundem *Paulum* sæpius alibi Christum invocantem, eademque ab ipso, & à Deo *Patre* juncta oratione impetrantem, id enim hæc 2 Thes. 3. verba monstrant, *Ipse autem Deus, & Pater noster, & Dominus* 11, 12. *noster J. Christus, dirigat viam nostram ad vos;* Et rursus, *Ipse Domi-* 2 Thes. 2. *nus noster J. Christus, & Deus Pater noster, qui dilexit nos, & dedit* 16. *consolationem æternam, & spem bonam in Gratia, consoletur corda vestra, & confirmet vos in omni opere, & Sermone bono:* Ubi, ab ipso *Crellio*, in locum priorem, notatum invenio; *insigne, ut curæ & providentiæ circa nos Domini Jesu, Argumentum, ita invocati ipsius exemplum hic exhiberi; votum enim ejusmodi, quod eum, à quo aliquid voveo, audire sum persuasus, precationis vim habet, utque adeo ipsa, licet indirecta, precatio est.* In loco posteriori Deus *Pater* iterum cum *Christo* conjungitur, idque numero singulari, *dedit, dilexit, consoletur*, & *stabiliat*, quod probat utrumque æque invocari, Christumque præponi tanquam nobis propinquiorem, & mediatorem per quem omnia spiritualia bona à Deo Patre 2 Thes. 3. in nos conferuntur. Notandum insuper ea quæ hic ab utroque 12. conjunctim, alibi speciatim in iisdem epistolis à Christo solo peti, 2 Thes. 3. *Dominus*, inquit, *vos multiplicet, & abundare faciat Charitatem* 16. *vestram invicem, & in omnes, αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος idem autem Dominus* (quem obsecrabat v. 12, & cujus Gratiam cum omnibus *Thessalonicensibus* esse voluit v. 18,) *det vobis pacem sempiternam in omnibus*

Sunt

Sunt tamen, qui *Jacobi* votum pro cultus hujus creaturæ exhibiti exemplo proferunt, is enim ab Angelo, quocum luctatus fuerat, petit, ut *ſibi benedicat*, immo abſentem ſic compellat.. *Angelus, qui eruit me à cunctis malis, benedicat pueris iſtis.* Obj.

Reſp. Verum enimvero de finito creatoque *Angelo*, illic non agitur quod probatur. Primo ex nomine ejus vocatur enim מלאך ſive *Deus fortis*; vocatur *Jacobi* Redemptor, qui titulus eſt Dei. Secundo, ex cultu eidem adhibito, *Jacobus* enim ab eo petit liberationem ab omni malo, quod ſoli Deo adſcribit *Syraci filius*, dicendo σὺ εἶ ὁ ῥυόμενος ἐκ παντὸς κακοῦ, *tu is es, qui liberas ab omni malo*, quodque à Deo ſolo petendum docet oratio *Dominica*. Ita locum hunc intellexerunt, omnes *Patres*, idque hac inter cæteras ratione moti quod quæ hic petit *Jacobus* à Deo Patre, atque ab *Angelo*, conjunctim flagitat, *nemo enim, inquiunt illi, ſuſtinebit audire aliquem dicentem utinam Deus Pater, & Angelus dirigat viam tuam.* Reſp. Pſ. 19. 15. Eſ. 43 14. 47. 4. c. 16. 8.

Sect. IX. His accedit continua omnium *Chriſtianorum* ab ipſis Eccleſiæ primordiis praxis. *Romanos* ſic alloquitur *Ignatius M.* *deprecemini Chriſtum pro me ut per hæc organa* (i. e. *beſtias*) *Dei efficiar hoſtia. Epheſios* ſic, *ſi me dignatus fuerit J. Chriſtus per orationem veſtram*, cum *Judæi* hoc Argumento *Proconſulem* ſuadere conati eſſent corpus *Polycarpi* Chriſtianis non tradendum, *ne crucifixo relicto* τοῦτον ἄρξωνται σέβεσθαι *illum colere inciperent*, hoc inquit, *Eccleſia Smyrnenſis*, ex ignorantia ab iis factum, quod *nec Chriſtum unquam delinquere poterimus, pro ſalute totius mundi patientem*, ὑπὲρ ἁμαρτίας τινὰ σέβεσθαι, *nec alteri cuiquam orationis precem impendere*, τοῦτον γὰρ οὔτε ὑμῖν ὄντα τοῦ θεοῦ προσκυνητὴν *illum ſiquidem, utpote filium Dei adoramus. Deum Patrem* inquit, *Juſtinus, & qui ab eo venit filium, docentem nos* (*& aliorum obſequentium & æqualium bonorum Angelorum exercitum,*) *iſta & Spiritum propheticum colimus, & adoramus, verbo, & veritate eos honorantes.*

Λιτανεύσατε τὸ χειστὸν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα διὰ τῶν ὀργανῶν τούτων θεοῦ θυσία εὑρεθῶ Ep. ad Rom. §. 4. ἐάν με καταξιώσῃ Ιησοῦς χειστὸς ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν Ep. ad Epheſ. §. 20.

Act. Polyp. in App. Ignat. uſſer. p. 27. Euſ. Hiſt. Eccl. l. 4. c. 15.

Ἐκεῖνον τε γὰρ τὸν παρ' αὐτοῦ ἀλθόντα ἡμᾶς τε καὶ διδάξαντα ταῦτα (καὶ τὸν τῶν ἄλλων ἑπομένων καὶ ἐξομοιουμένων ἀγαθῶν ἀγγέλων, στρατὸν) πνεῦμα τε τὸ προφητικὸν, σεβόμεθα, καὶ προσκυνοῦμεν λόγῳ καὶ ἀληθείᾳ τιμῶντες Apol. 2. p. 56. C.

Seculo tertio vidimus Patres ex eo probantes Chriſtum eſſe Deum, quod à Chriſtianis invocatus ſit, adeo ut ſupervacuum fuerit ſeculi hujus teſtimoniis chartas noſtras onerare.

Sect.

Sect. X. Nec minoris momenti sunt indicia de Christi Religiosa adoratione, quæ, dum *Sociniani* studiose colligunt, suo semet Gladio confodiunt; illa enim quam agnoscunt, & propugnant Christi adoratio, vel eum verum esse Deum probat, vel omnia illa testimonia Scripturæ, & Antiquitatis Catholicæ supra laudata, quæ solum Deum verum adorandum esse conceptis verbis testantur, una litura delenda sunt; & certe quisquis Argumentis *Volkelii* quibus contendit Religiose adorandum esse Christum, accuratius attenderit; videbit ea ad Christi Deitatem stabiliendam æq; valere, V. G.

De vera Rel. l. 4. c. 10.

'*Quis eum* inquit, *Volkelius*, *quem Deus solio sua dignatus est*, 'cuique *omnia*, præter seipsum, subjecit, ut Angelos, hominesque, '& omnia alia *summo imperio* complectatur, *intimosque animi nostri* '*sensus* teneat, quique ut Ecclesiæ caput, oviumqua suarum pastor, 'salutis nostræ diligentissimam procurationem habet, & ut dum 'vivimus hic, *omnibus spiritualibus donis* nos locupletat, ita tan-'dem æterna felicitate donaturus sit, sibi vero patrique suo inobe-'dientes sempiterno supplicio Ulturus sit quis inquam hunc *di-'vino honore* dignissimum non existimet ideoque sanctissimo cultu 'non afficiat? Quis inquam ego, Christum ad Dei istius, qui *Gloriam suam alteri non dabit*, solium evectum; Quis eum summo patris imperio gaudentem? Quis intimos animi sensus, quos *solus Deus novit* tenentem? Quis largitorem omnium donorum, *quæ à Patre luminum descendunt*? Quis *vitam* in *seipso habentem*, uti in se Pater habet, omnesque à morte ad vitam voce sua evocantem, quod Deo suscitanti mortuos, est proprium, & potestatis omnimodo divinæ certum indicium, quis inquam hunc Christum divina essentia præditum, verumque adeo Deum non esse existimet?

Joh. 5. 26, 28.

Secundo, Christum adorandum esse probat *Volkelius* quoniam *Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne Genu flectatur cœlestium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quod Dominus Jesus Christus est in Gloriam Dei Patris.* Qui autem sic loquitur, & jurat, *Respicite ad me & salvi eritis omnes fines terræ, quia Ego Deus & non est alius, per memetipsum juravi, quod mihi curvabitur omne Genu, & jurabit omnis lingua*, eum esse Deum verum, divina essentia præditum nemo ambigere potest. Nec minus certum est eum, qui dicit, *mihi curvabitur omne Genu*, per pronomen *mihi* seipsum significare, non alium à se tota essentia, totoque genere diversum, nondumque existentem. *

2 Phil 9. 10, 11.

* Vid. hoc Arg. apud Justin. M. Apol. 2. p. 87. Iræn. l. 1. c. 2. neque enim si non & Deus esset Christus, omne se in nomine ejus Genu flecteret. Novat.

Quis

Quis autem eundem esse Christum negaverit, cum audit *Apostolum* probantem, quod *omnes stabimus ante tribunal Christi, quia scriptum est vivo ego dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne Genu &c.* Nisi qui *Apostoli* rationem infirmam judicaverit? Nec enim sequitur curvabitur Deo omne Genu, ergo stabimus omnes ante tribunal Christi, nisi Christus, sit Deus. Rom. 14. 10, 11.

Nec obstat quod *judicabit Deus mundum per hominem, quem è mortuis suscitavit;* aut quod *in nomine Jesu omne Genu flectatur in Gloriam Dei Patris*, cum in Christo homine Deus præsens futurus sit, Christus tunc veniet in Gloria sua, & Patris, atque adeo in Majestate Christi elucebit Majestas Patris, & quicquid ibi Christus egerit, per essentiam Patris in homine Christo habitantem. aget, quod quidem minuere videtur *Apostolus* verbis sequentibus, ergo *unusquisque nostrum rationem pro se reddet Deo;* certum enim est nos omnes immediate rationem reddituros esse Christo, ei nimirum ante cujus tribunal *oportet nos omnes manifestari, ei qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, ei, qui tunc sedebit super sedem Majestatis suæ*, justos ob charitatis opera laudans, injustos ob malefacta corripiens, ei denique, *per quem Deus judicabit occulta hominum*: Unde ejusmodi Argumentum se offert, ille, cui unusquisque nostram rationem pro se reddet, est Deus, rationem enim reddet Deo, Christus est ille cui unusquisque nostrum rationem pro se reddet. Christus igitur est Deus. Act. 17. 31. Mar. 25. 31. 16. 27. Rom. 14. 12. 1 Cor. 4. 5. Mar. 25. 31. 2 Rom. 45. 10. Ps. 97. 8. Jos. 3. 11. Zach. 4. 14

Tertio, Christum adorandum esse probat *Volkelius*, quia scriptum est *adorent eum omnes Angeli.* Christum esse Deum ex iisdem verbis probamus ad hunc modum. *Is, quem jubentur adorare omnes Angeli, est Deus:* Appellatur enim à *Psalmista*, cujus hæc sunt verba, *Dominus universæ terræ, Altissimus super omnem terram, quibus elogiis passim ornatur Deus Israelis.* 6. 5. Mich. 4. 13 Ps. 83. *ult.*

Christus est is, quem jubentur omnes Angeli adorare; quæro enim quem significat pronomen *eum*, quem jubentur adorare Angeli, An alium à *Psalmista*, alium ab *Apostolo* intelligi velint? vel eundem utrobique? eundem si dixeris, Christum esse *dominum universæ terra Altissimumque super omnem terram* fateare necesse est, alium si agnoveris, *Apostolum* Arguis hæc applicantem Dei *primogenito*, maleque arguentem inducis, cum, quod de uno dictum fuerit, Alteri applicat, sive de eo, de quo non dictum erat, exponit. Nonne *Apostolus* citat hunc locum, ut probet Christum ab omnibus Angelis Adorandum esse? ad quo d probandum nihil prorsus valet, si in eo, de Christo non agitur, sed de Deo tota essentia diverso à Christo. Apoc 5. 12

Deni-

Denique Christum Adorandum esse probat *Volkelius* ex his verbis, quod *omnis creatura, quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari sedenti in throno, & Agno benedictionem, honorem, Gloriam & potestatem in Secula Seculorum tribuebant*: Ubi observandum,

Primo, Agnum hunc extra creaturarum sortem positum esse, ei enim cultum tribuit omnis creatura in cœlo.

Secundo, Notandum Agno speciatim adscribi versu 12mo quod *Agno*, & *sedenti in throno* conjunctim tribuitur versu 13mo, quod indicat Agnum ejusdem dignitatis cum eo esse, idem utriusque est thronus, iidem cultores, & ministri, eadem Gloria, & potestas, idem honor, cur non & eadem utriusque essentia?

Apoc. 4. 11. Tertio, Notandum rationem hujus Gloriæ, & honoris Domino Deo adscripti capite priore hanc esse, *quia tu creasti omnia*, cum ergo eadem Gloria, idem honor hic Agno tribuitur, ratio ejusdem compar esse debeat.

Diu in prima Argumentorum classe occupati sumus; ut eam igitur nondum exhaustam quidem, ne tædio lectori fuerim, missam faciam, secundam jam Aggredimur, quam syllogismo hoc exhibemus.

Qui opera Deo soli propria, nec aliter quam per essentiæ divinæ ἐνοίκησιν, sive unionem peragenda præstitit, præstat, & præstabit, is est Divina essentia præditus, adeoque Deus;

Christus autem opera Deo soli propria, nec aliter, quam per essentiæ divinæ ἐνοίκησιν, sive unionem peragenda, insita virtute præstitit, præstat, & præstabat.

Christus igitur est Divina essentia præditus,

Præstitit quidem mundum creando; Prophetas inspirando &c.

Præstat *portans omnia verbo virtutis suæ*, imperium omne in cœlo & terris exercens,

Præstabit mundum judicando, homines è Sepulchris omnes suscitando, Orbis mundani interitum, & mutationem causando.

Vi inquam insita, sive per plenitudinem Divinitatis in homine Christo habitantis; mira quidem, & opera Deo propria peragebant *Apostoli*, hæc vero inquiunt illi, *non nostra virtute, aut potestate facta sunt*, non nos fecimus. Sed Deus *per nos*, Deus nobiscum, non *in nobis* non pro imperio nostro, sed pro ratione fidei, & orationum nostrarum.

Act. 3. 12
Act. 15. 4. 12.

Sect. XI. A creatione mundi incipimus, utpote quæ invictum Deitatis Christi Argumentum exhibeat ipsissimis Scripturæ verbis conceptum, nempe *qui omnia fecit Deus est* Hebr. 3. 4.

Om-

Omnia per Chriſtum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. 1. Joh. 3. Chriſtus igitur eſt Deus.

Majorem agnoſcunt *Sociniani* magnopere contendentes creationem proprie ſic dictam eſſe Dei ſolius opus, nec creaturæ communicari poſſe; idque Scripturis, ratione, ætatum omnium traditione ſuffragantibus. Hoc enim Deus *Iſraelis* tanquam peculiare ſibi continuo vendicat, quod mundum, omniaque quæ in eo ſunt [a] verbo, [b] potentia, [c] ſapientia ſua fecerit, quod omnia, quæ in cœlis & terra fuerint, ſint [d] opera manuum ſuarum; hoc ex *Scripturis* edocti ſumus, quod Deus eſt mundi totius cauſa [e] efficiens, quod [f] unus ſit Deus, qui omnia, quæ in eo ſunt, fecit, & creavit, quod mundus ſuum [g] Solius opus fuerit, quod ab hoc opere Deus [h] denominatur, & [i] Dominus univerſæ terræ, qui [k] jus habet ſuper omnia, quæ ſunt in cœlis, & in terra; quod per hoc opus à diis falſis, ſive [l] Idolis diſtinguitur; à diis qui [m] peribunt de terra, quod in eum tanquam finem ultimum omnia [n] ordinantur, quod ei propterea in ſolidum [o] *omnis honor, gloria, cultus*, obſequium debetur ab omnibus creaturis. Eſt ergo unus idemque Deus, qui hæc omnia fecit; qui ſolus cœlum, & terram fecit, & omnia, quæ in iis ſunt, ſolus expandit cœlos potentia non aliena, ſed ſua, manibus ſuis, ſapientia ſua, verbo ſuo, is nempe qui eſt Dominus univerſæ terræ, Altiſſimus ſuper omnem terram; in quem ſunt omnia, & in cujus voluntatem ſunt creata, cuique ſoli eo nomine gloria, honor, virtus, timor, adoratio ab omnibus debetur. Cui hæc omnia non conveniunt, is non pro Deo vero, ſed Idolo, non pro Deo in terris, & cœlis ſummo honore, & divino obſequio proſequendo, ſed pro falſo, & commentitio Deo è terris, & de ſub cœlis perituro.

Fac jam cum *Arianis* Chriſtum creaturam tantummodo eſſe, adeoque patris ὄργανον tantum, & inſtrumentum in mundo hoc creando, quis non vidit quam improprie, & κατα χρηστικῶς, nec ſine in-

(a) Verbo Dei. Pſ. 33. 6, 9. Pſ. 148. 5. Hcb. 11. 3. 2. Pet. 3. 5. (b) Potentia Dei. Jer. 10. 12. 27. 5. 51. 15. (c) Sapientia. Pſ. 104. 24. 136. 5. Pro. 3. 19. Jer. 10. 12. 51. 15. (d) Opera manuum ſuarum. Pſ. 8. 3, 6. 19. 1. 102, 25. Eſ. 48. 13. Act. 7. 50. (e) Cauſa efficiens. Ex. 20. 11. 31. 17. 2. Chron. 2. 12. Pſ. 100. 3. 115. 15. Eſ. 45. 12. 66. 2. Zach. 12. 1. Mar. 13. 19. Act. 4. 24. (f) Unus Deus hæc omnia fecit. Mal. 2. 10. 1. Cor. 8. 6. (g) Solus Deus. 2. Reg. 19. 15, 19. Neh. 9. 5, 6. Job. 9. 8. Eſ. 37. 16. (h) Pſ. 102. 26. Eſ. 40. 26. 42. 5. Act. 14. 15. Act. 17. 24. Hcb. 1. 10. Apoc. 10. 16. (i) Dominus univerſæ terræ. Pſ. 83. 18. 97. 5, 9. (k) Jus in omnia. 1. Paralip. 19. 11, 16. Pſ. 24. 1. 89. 11. 115. 16. (l) Ad Idolis. Pſal. 96. 5. (m) A diis, qui perituri ſunt de terra. Jer. 10. 11. (n) In finem ultimum. Rom. 11. 36. 1 Cor. 8. 6. Apoc. 4. 11. (o) Omnis honor &c. Pſal. 97. 7. 100. 2, 3. Act. 14. 14. Apoc. 4. 11. Apoc. 14. 7.

1 Joh. 3. 10. genti erroris periculo de Christo dicatur, *Omnia per ipsum facta sunt, mundus per ipsum factus est, in ipso condita sunt universa in* εἰς αὐτὸν *cœlis, & in terra, visibilia, sive invisibilia, sive throni, sive domina-*
Col. 1 16. *tiones, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, & in ipsum creata sunt.* Et denique ipsissimis *Vet. testamenti* verbis, *& tu in*
Heb. 1. 10. *principio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli;* Sin autem juxta *Scripturæ* S. tenorem dixeris Christum esse
1 Cor. 1. 24. Θεοῦ Δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν verbum quod Deus est, & quo Deus mundum fecit, si cum Antiquissimis *Patribus* id fundamenti loco jeceris Christum esse σοφίαν, Δύναμιν, λόγον τῆς ἀρρήτου Παλῆς, *viz.* λόγον ἐνδιάθετον, *viz.* Verbum internum, quo Deus Pater intelligens, sapientia, qua sapiens, potentia, qua potens fuerit; si per manus Dei cum iisdem intellexeris, *filium* & *spiritum sanctum*, i. e. Virtutem & sapientiam ejus, tunc videbis dextre, & accommodate hæc omnia dici, &
Iren. l. 2. c. 55. amice cum Scripturis omnia convenire. Tunc sane cum *Irenæo* dicas, *Solus hic Deus invenitur, qui omnia fecit, solus omnipotens, &*
Ibid. *solus pater, condens, & faciens omnia, & visibilia, & invisibilia, & sensibilia, & insensata, & cœlestia, & terrena verbo virtutis suæ. Solus unus Deus Fabricator, hic est, qui super omnem principalitatem, & virtutem, & dominationem; hic pater, hic deus, hic conditor, hic factor, hic fabricator, qui fecit ea per semetipsum, hoc est per verbum, & sapientiam suam, cœlum, & terram, & Maria, & omnia, quæ in eis sunt.*

Secundo, Cum Christum creaturam *Ariani* mundi conditorem ita esse dicant, ut per eum tanquam ὑπηρετὴν, διάκονον, ὄργανον Θεοῦ, ministrum, & organum Dei Patris mundum creatum esse velint, quæro quo sensu hæc intelligunt, num Christum virtute creata hunc mundum produxisse existimant? At nulla virtus creata potest esse virtus Dei, & quod à virtute creata tantum producitur, non magis à Deo produci dicendum est, quam si ab *Angelis* mundus creatus esset juxta *Basilidis, Marcionis, Valentini*, & aliorum *Gnosticorum* deliria, à Deo etiam creari esset dicendus. Certe illud *Cyrilli* cum obviis humani generis placitis conspirare videtur, quod
Thes. p. 301 *divina, & dominatrix natura eo nomine dignoscitur, quod faciendi & creandi vim habet, serva autem & creata natura, eo quod facta sit.* Vel per hunc ministrum, hoc organon intelligunt personam virtute, potestate, sapientia vere Divina, totaque adeo divinitatis plenitudine præditam, & tunc nobiscum consentiant necesse est, agnoscendo divinam hanc virtutem, potestatem, sapientiam, verbo inesse, vel duas personas omnipotentia, omniscientia, totaque adeo, divinitate præditas agnoscere debent; sed quicquid ipsi statuerint,

sciant

ſciant, nos Deum omnia per Chriſtum creaſſe dicere, quatenus Deus Pater in filio eſt, & omnia patris ſunt etiam Chriſti per plenitudinem divinitatis in eo habitantis.

Tertio, *Ariana* locorum, quæ omnia per Chriſtum creari aſſerunt, explicatio, cum eorum ſenſu, & circumſtantiis non convenit. Nam apud *Evangeliſtam* is, qui fecit omnia Deus dicitur, quæ vox eum ex creaturarum numero eximit. Secundo, Omnia quæ facta ſunt, per ipſum facta eſſe dicit, non ergo ipſe ὅλως inter facta numerandus eſt. Tertio, Per eum creata ſunt omnia τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς hoc autem in utroque fœdere divinitatis proprium indicium eſt: Eſt enim Deus vivens, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ *qui creavit cœlum & quæ in eo ſunt, & terram & ea quæ in ea ſunt.* Porro hæc omnia facta ſunt non per ipſum tantummodo, ſed εἰς αὐτὸν *in ipſum*, creaturæ autem & inſtrumenti gratia non ſunt facta, ſed cauſæ principalis ergo; Immo ita abs eo omnia ſunt facta, ut *opera manuum ſuarum* dicantur, ut *portet omnia, quæ fecit, verbo virtutis ſuæ*, & per eundem *omnia conſiſtant.*

Col. 1. 16. Rev. 10. 6. Act 4. 24. 14, 15. 17. 24. Ex. 20. 11. Neh. 9. 6. Eſ. 42 5. Pſa. 16. 4. Rom. 11. 36. 1 Cor. 8. 6. Ap. 4. 11. Heb. 3. 10. Col. 1. 17.

Denique hæc erat perpetua Eccleſiæ univerſalis fides, hic *Symboli Chriſtiani* primus Articulus, ab iis omnibus laudatus, *primum omnium crede quod unus eſt Deus qui omnia creavit, & conſummavit, & ex nihilo omnia fecit*, hanc eſſe Eccleſiæ univerſalis fidem ab *Apoſtolis* acceptam tradit *Iræneus*, nempe ἡ εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ τῆς θαλάσσης, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. *fides in unum Deum Patrem omnipotentem qui fecit cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt*; & tamen in eodem capite dicit eandem Eccleſiam Chriſtum Jeſum *non tantum dominum, ſed etiam Deum* prædicaſſe. Firma igitur maneat propoſitio. Nempe eum qui omnia fecit Deum eſſe.

Herm. l. 2. Mand. 1. Irer. l. 4. c. 37. Orig. de Princip. l. 1. c. 3. l. 2. c. 1. Euſeb. Eccl. Hiſt. l. 5. cap. 8. Iræn. l. 1. c. 2.

Sect. XII. Omnia per Chriſtum facta & creata eſſe tam clarum eſt ex *Scripturis*, ut ſolis radio id ſcriptum videatur, id liquet

Primo, Ex his *Divi Johannis* verbis *omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. In mundo erat & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognovit.* Ubi notandum primo per verbum à quo *omnia facta ſunt* intelligendum eſſe *Jeſum Chriſtum*, omnia enim facta eſſe dicit *Apoſtolus* per verbum *quod erat in principio apud Deum*, de verbo autem iſto dicit quod *caro factum eſt*, & *habitavit in nobis*, & *vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti à Patre.* Notandum ſecundo *Socinianorum* commentum hoc eſſe, *omnia nempe à verbo hoc facta eſſe ad Evangelium, atque adeo ad novam creaturam*

1 Joh. 3. 10. V. 1, 2, 3. V. 14.

pertinentia, ſed primo certum eſt commentum hoc eſſe plane novum, & ante *Socinum*, quod ſciam, non auditum; etenim non tantum *Patres Orthodoxi*, ad unum omnes, ſed etiam *Ariani* de vera & propria mundi totius creatione hunc locum continuo interpretabantur, cui autem veriſimile cenſebitur Eccleſiam univerſam ἀπαρχῆς in re tam magni momenti continuo, nec ſine grandi periculo erraſſe! Secundo, Ex Scriptis Antiquiſſimorum *Judæorum* abunde liquet eos de Chriſto λόγῳ, & ſapientia idem ſenſiſſe, eumque λύτρωτον θεὸν mundique Creatorem pronunciaſſe. In Authore libri *Sapientiæ* invenimus σοφίαν *ſapientiam eſſe* πάντων τεχνίτην *omnium Artificem*, atque *in ea eſſe* πνεῦμα παντοδύναμον *Spiritum omnipotentem*, immo ibi non tantum legimus omnipotentem Dei manum creaſſe mundum, ſed etiam παντοδύναμον θεοῦ λόγον *omnipotens Dei verbum*, è *Cœlis in terram proſiluiſſe*, à Filio *Sirachi* diſcimus quod ἐν λόγῳ αὐτοῦ σύστασιν πάντα *verbo ejus compoſita ſunt omnia Philo Judæus* ſæpius inducit τὸν θεῖον λόγον ταῦτα διακοσμήσαντα *divinum verbum hæc omnia adornantem, mundumque viſibilem nihil aliud eſſe dicit* ἢ θεοῦ λόγου ἤδη κοσμοποιοῦντος *quam verbum Dei jam mundum condentis. Videamus* inquit *Euſebius Hebræorum placita, poſt principio expertem ortuque carentem Dei totius univerſi naturam, ab omni permixtione ſejunctam, & omni comprehenſione majorem, naturam alteram vimque divinam conſtituunt quæ eorum omnium quæ gignuntur principium ſit, ante cæteras omnes extiterit, ab eodemque primo principio genita ſit, quam ipſi verbum, ſapientiam, Deique virtutem appellare ſolent*, cumque hoc multis ex veteri teſtamento probaverat, hæc addit, *unde & Evangelica doctrina Propheticam illam inſtaurans, Patriamque ſententiam idem Theologiæ Genus hunc in modum illuſtrat, in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum*, quod quidem valde probabile apparebit conſideranti quam exacte conveniunt eorum ſententiæ cum iis quæ hic τῷ λόγῳ adſcribit *Evangeliſta in principio erat verbum*, inquit *Johannes. Dominus creavit me* inquit Sapientia apud *Solomonem, principium viarum ſuarum in opera ejus præ ſeculo fundavit me*, ἐν ἀρχῇ *in principio antequam terra facta eſt*

Sap. 7. 22, 23. παντοδύναμος σοφίας C. 1. 17. C. 18. 15.

de opificio mundi p. 4. D. p. 5. B.

Μετὰ τὸν ἀναρχὸν καὶ ἀγένητον τοῦ θεοῦ καὶ ὅλων ὑσίαν ἄμικτον οὖσαν, καὶ ἐπίκτητα πάσης καταλήψεως, δύτερον ὑσίαν καὶ θείαν δύναμιν ἀρχικὴν καὶ γεννητὴν ἁπάντων φῶτος τε ὑποστᾶσαν, καὶ τῶ φανέντι, αὐτὴν γεγεννημένην αἰσάγιον λόγον, καὶ σοφίαν, καὶ θεοῦ δύναμιν αὐτιλὼ προσαγορεύοντες-- ἔνθεν καὶ ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία τὸ προφητικὸν καὶ πάτριον ἀνανεωμένη δόγμα ταύτῃ πη διασαφεῖ τὴν θεολογίαν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. καὶ τὰ λοίπα.

Prov. 8. 22. 23.

ἐστ πρὸ τῦ αἰῶνος ἀπ' ἀρχῆς ἔκτισέ με *ante ſecula ab initio creavit me*, inquit Filius, *Sirachi*, λόγον ſuum *Philo Judæus* τῦ κόσμυ περισύτατον ὄντα γόνον, *mundo & omnibus quæ facta ſunt Antiquiorem* pronuntiat. Eccluſ.24. 9.

Erat verbum in principio apud Deum inquit, *Evangeliſta, eram cum ipſo*, inquit ſapientia, ἡτοίμαζε τὸν οὐρανὸν συμπαρὴν μὲν αὐτῷ *cum cœlum paravit ei præſens adfui* μετ' *tecum erat ſapientia cognoſcens opera tua*, καὶ παροῦσα ὅτε ἐποίεις τὸν κόσμον *& præſens cum mundum feceris*, *erat eum eo in ſecula* inquit Filius *Sirachi*. Alleg.l.2. p. 93. Pro. 8.27, 30. Sap. 9.9.

Et *Deus erat verbum*, dicente *Evangeliſta*, plane ad mentem *Philonis* qui *primo Patrem omnium* recenſet, deinde δεύτερον θεὸν ὃς ἐστιν ἐκεῖνος λόγος *alterum Deum qui eſt ejus verbum*, *& teſte Hieronymo* קול שדי interpretabuntur *Septuaginta* φωνὴν τὸν λόγυ vocem verbi. 1.Eccluſ. c. 4.599. Quæſt. & Solut. Comm.in Ez.k.1. 24.

Omnia per ipſum facta ſunt juxta *Evangeliſtam*. eadem dicunt ut vidimus, liber *Sapientiæ*, Filius *Sirachi*, *Philo*. *Manus mea fundavit terram* inquit Deus apud Eſaiam בקיקרי, *verbo meo fundavi terram* inquit *Chaldæus Paraphraſta*, quis hanc harmoniam, hanc ſenſus, & verborum συμφωνίαν conſpiciens, non exiſtimet *Johannem* cum *Judæis* ſuis colloquutum eſſe juxta eorum placita & juxta conceptus qui inter eos obtinuerant, nec aliter loqui potuiſſe, niſi errandi occaſionem iis miniſtrare voluerit. Porro, Eſ.48.13.

'per hanc interpretationem faciunt Evangeliſtam ambiguitates au- plac. To.1.
'cupantem ſummamque obſcuritatem affectantem, id quod Hiſto- diſp.27.
'ricum minime decet. Deinde ambiguitates cogitant ubi ne ea- p. 305.
'rum quidem ulla umbra apparet, id quod interpretes non decet,
'per mundum enim in quo erat Chriſtus mundum terrenum in-
'telligat neceſſe eſt, per mundum ab ipſo factum homines tantum
'renovatos, per mundum qui eum non cognovit homines tantum
'irregenitos cum tamen nullum homonymiæ hujus in textu indi-
'cium occurrit, ubique enim eſt ὁ κόσμος cum Articulo, & ſine E-
'pitheto: Denique quis credat Apoſtolum ludere voluiſſe ejuſmodi
'æquivocationibus in ipſo initio hiſtoriæ tam ſacræ cum maximo
'& certiſſimo lectorum ſuorum fere omnium periculo.

Sect. XIII. Quod adhuc clarius eluceſcet ex *Socinianorum* Strophis refutatis, qui cum totis viribus contendere ſolent Chriſtum non prius extitiſſe quam in B. Virginis utero conciperetur, adeoque nec prius cum Deo eſſe potuiſſe, ne integra eorum hypotheſis rueret, & per hæc *D. Johannis* verba confanderetur, Egregium hoc, & inauditum antea commentum nobis obtrudunt, nempe Chriſtum, quo munus ſuum *Propheticum* felicius obiret in cœlos

corpore

corpore ſublatum eſſe, ut ibi divinitus inſtructus, ea audiret, diſceretque quæ Dei nomine juſſuque orbi eſſet expoſiturus: hunc Chriſti in cœlos raptum, atque ab iis deſcenſum anno ætatis ſuæ triceſimo peractum volunt, eo nempe quo *Propheticum* illud munus incæpit, & quo *Sacerdotis* officio fungi inter *Judæos* ſolenne erat; fateor rem eſſe primo aſpectu adeo Ridiculum, & fabulæ ſimilem, Scripturæ teſtimoniis adeo plane deſtitutum, ut ſupervacaneum, & & otio abutentis hominis eſſe videatur eam operoſius refutare, cum vero exploſo hoc commento, ne dicam delirio, ruat integra *Socini* ſtructura neceſſe ſit, dabo operam eam diligentius refutare.

Et Primo, Quis credat tanti momenti materiam ab *Evangeliſtarum* nullo ſcriptis expreſſius, ſi hæc res ita geſta eſſet, mandandam non fuiſſe? Chriſti jejunium, tentationem circa hæc tempora factam, Baptiſmum quo ad munus *Propheticum* inauguratus fuit, Deſcenſum Spiritus Sancti ſub ſpecie columbæ, quo ad idem officium ſanctificatus fuit, & conſecratus, juſtis hiſtoriis proſequuntur, hoc ergo tanti momenti, & ponderis negotium, & *Prophetici* muneris Chriſti fundamentum, qui fit, ut vel ſilentio omnino preſſerint, vel ſaltem de eo obiter tantum, & adeo cryptice locuti ſint, ut nihil de eo certi, vel lynceus oculus in ſcriptis ſuis conſpiciat.

De vera Rel. l. 3. c. 5. p. 45. Pag. 46. Agnoſcit *Volkelius hunc Chriſti in cœlos aſcenſum plurimum, ipſius officio dignitatis adjunxiſſe*, immo tanquam ad rem magnopere mirandam exclamat, *Quantam tandem Dei in Chriſtum charitatem tunc extitiſſe, & ideo quantam ad hujus Prophetæ dignitatem acceſſionem factam eſſe putabimus, cum illum in cœlum aſſumeret & ſeipſum ei videndum præberet, omniaque ad tantum munus exequendum neceſſaria coram oſtenderet.* Huic ergo aſcenſioni debetur quod Chriſtus ad plenam divinæ voluntatis notitiam pervenit, eaque omnia quæ docere debuit, à *Patre* audierit, adeo ut ad cœleſtem doctrinæ Chriſti originem, & authoritatem ſtabiliendam, à qua tota Religio, & ſalus noſtra pendet, vix aliquid ſcitu magis neceſſarium dici poſſit, ut ſi quid aliud hoc ſaltem præteriri & diſſimulari, nec obſcure tautummodo inſinuari minime debuerit; qui ergo Chriſtum à Diabolo in montem excelſum aſſumptum, & ſuper pinnaculum Templi poſitum fuiſſe ſcriptis ſuis declararuut, cur nihil de ejuſdem in cœlos raptu dicendum habuerunt? Jeſum *à Spiritu Sancto ductum eſſe in deſertum ut tentaretur à Diabolo*, eum ibi *cum beſtiis fuiſſe*, *Angelos ei miniſtraſſe* diſertim commemorant tres *Evangeliſtæ*, eodem tempore Chriſtum in cœlos aſcendiſſe *Socinianorum* aliqui exiſtimant, *quemadmodum enim Moſes*, inquiunt, *tot dies & noctes abſque cibo etiam à Deo conſervatus fuerat*

fuerat antequam legem per eum daret, sic credibile est Dominum Jesum illo cibo cœlesti qui est commercium, & conspectus Dei, ita fuisse recreatum, ut nullo naturali alimento per totum illud tempus opus haberet, qui fit igitur ut de Christo in desertum ducto, & cum bestiis agente qui hæc enarrant, de ejusdem in cœlos raptu, & cum Deo commercio nihil prorsus dixerint? Immo cur ea dixerunt quæ cum hoc novo figmento consistere non possint, nempe quod *erat in deserto quadraginta diebus & quadraginta noctibus*, quod *diebus quadraginta tentabatur à Diabolo*, quæ quidem cum *Socinianorum* hypothesi consistere haud aliter queunt, quam cœlum in desertum commutando, & Diabolum in cœlos cum Christo evehendo. Porro quid factum cum *Moyse* fuerit antequam lex divina ipsius ministerio promulgaretur, Historia disertim, nec semel commemorat, docendo eum in summitatem montis, Dei jussu, conscendisse, eoque vocatum à Deo fuisse, ut *tabulas fœderis, legem*, & *mandata* à Dei ipsius manibus acciperet, eumque ibi *mansisse per quadraginta Dies*, sciebantque omnes *Judæi*, cum *Moyse* locutum esse Deum; totumque hoc factum fuisse monet Spiritus Sanctus, ut *populus audiret, Moysique continuo fidem adhiberet*, cum ergo nihil horum in Christi conficta ascensione contigerit, cum nihil omnino in *Evangelica Historia* de Christo in cœlos per Deum accersito, de fœdere ibidem ei tradito, de ejusdem in cœlis mora, uspiam occurrerit, cum neq; *Judæis*, neque *discipulis* Christi innotuerit licet ad fidem ejus dictis faciendam haud minus necessarium, rem sane factam minime fuisse persuasum habere nos decet.

Smalcius Lib. de Divin. Christi. cap. 4.

Mar. 1. 13. Luc. 4. 2.

Ex. 19. 20. Ex. 24. per totū. Deut. 9. 9.

Joh. 9. 29.

Ex. 19. 9.

Porro Christi Nativitas, Circumcisio, oblatio in Templo, receptio per *Simeonem*, adoratio per *Magos*, Descensus in *Ægyptum*, ejusdem colloquium cum muliere *Samaritica*, multisque aliis; itinera varia in terris, exigui res sane momenti, si cum hoc raptu comparentur, plenis Historiis, prout in istis fieri solet, exposita sunt, hæc ipsius oblatio in Templo Cœlesti, hoc iter in cœlos, hoc cum Deo commercium, ad fidem Christo faciendam, ad ejus Evangelium debito honore prosequendum tam efficax, & pæne necessarium, ne verbulo quidem memoratum esse, quis satis mirari valeat? Cum id eo magis necessarium fuisse videatur quo magis constaret, juxta eorum placita, Christum Deum non fuisse, ut, eo non obstante, certo constaret bene instructum in tradenda doctrina, & fidelem ejus fuisse interpretem, est enim ex *Schlictingio* probe notandum. *Argumenta ex negato Scripturæ testimonio tunc duci posse cum agitur de rebus haud exigui momenti, quæque tam insignes sint, ut verisimile non sit eas Spiritum Sanctum prætermissurum fuisse, quippe*

In Epist. ad Heb. c. 1. v. 5.

quippe quarum notitia multum lucis afferre, noſque in divina voluntate aut Majeſtate cognoſcenda, haud parum juvare poſſit.

Denique Chriſti transfiguratio, licet à tribus Apoſtolis tantum extaſin pœne patientibus viſa eſſet, ejuſdem reſurrectio, atque in cœlo aſcenſio, Chriſtianorum licet teſtimoniis tantum firmatæ fuerint, non tantum in *Evangelica Hiſtoria* exſtant, ſed ea ſunt quæ appellant *Apoſtoli* tanquam Chriſtianæ fidei fulcra & fundamenta, *ſpeculatores facti ſumus*, inquit *Petrus illius magnitudinis*, i. e.
2 Pet. 1. 16, 17. Majeſtatis Chriſti in monte *Thabor* inſpectores fuimus, *vocem de cœlo allatam audivimus, hic eſt filius meus dilectus in quo complacui*, cum tamen firmius haud dubie teſtimonium Domini Chriſti doctrinæ præbuiſſet ejuſdem in cœlos aſcenſus, & cum Deo commercium; Reſurrectionis veritatem teſtibus productis confirmat *Paulus*, aſcenſus Chriſti veritatem *Lucas*, cur nunquam objectam *Evangelio* novitatem, & ſtultitiam, confundunt, & Blaſphemantium Os hoc Argumento opprimant, quod Chriſtus in cœlum raptus, & cum Deo O. M. per quartos dies commercium habens doctrinam ſuam ibi didicerit, indeque in terras adduxerit, hoc *D. Paulus in Apoſtolatus* ſui honorem ſæpius inculcat, *neque ab hominibus,*
Gal. 1. 1. *neque per hominem ſed per Jeſum Chriſtum, & Deum patrem ſe* edoctum fuiſſe, in Chriſti ipſius, (Apoſtoli Circumciſionis) honorem, hoc minime dictum fuiſſe, ſe in cælos raptum illinc reverſum fuiſſe, ut Dei mandata mundo patefaceret, rem plane ſuſpectam reddit. Hoc enim ſecretum norunt *Apoſtoli*, vel non intelligebant, non noſſe dixeris, quorſum id quæſo reticuiſſet Chriſtus, quod tam vehementer ad perſonam ſuam Majeſtate decorandam, ad officium ſuum confirmandum faciebat; aut unde demum id norunt *Sociniani*, quod Chriſti *Apoſtolos* latebat, cognoviſſe *Apoſtolos* ſi dixeris, cur non & palam, & plena manu enarrabant? Cur in concionibus, *Apologiis*, & *Epiſtolis* id nuſquam indicabant quod impetrandæ fidei, veritati confirmandæ, & ſalvatoris demum Gloriæ conſpicuæ reddendæ, tam luculentam operam præſtabat cum id in reliquis fidei noſtræ articulis haud parca manu factitatum ſit.

Chriſtum à patre exiviſſe, de cœlo & deſuper veniſſe, ſcriptura ſæpius teſtatur, & nos ultro agnoſcimus, verbum enim cum Deo erat in principio priuſquam caro factum eſt, & habitavit in nobis, an vero natura humana, Chriſtique corpus ex virgine natum localiter poſtea in cœlos aſcenderit ante Chriſti mortem, id eſt, de quo dubitamus, hoc autem probant *Sociniani*.

Ob. 1. Primo, Quoniam de filio hominis affirmatur, quod ἀναβέβηκεν aſcen-

ascendit (tempore preterito) *in cœlum*, illuc igitur ascenderat, antequam hæc verba proferat.

Cum filius hominis, qui hic in cœlos ascendere & de cœlo descendere dicitur, sit etiam ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ, *in cœlo*, cum hæc locutus fuerit *existens*, certum est eum hic de seipso loqui, non qua fuit filius hominis, sed qua verbum Dei cum Patre existens, vel quatenus unigenitus filius ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς *in sinu Patris existens*. Sic *Dominus Gloriæ crucifixus erat*, Sed non qua Dominus Gloriæ, Sic *Deus Ecclesiam sanguine proprio acquisivit*, sed non qua Deus, secundo, cum negat *Apostolus* Christum localiter in altum ascendisse, nisi post ejus descensum primum *in partes inferiores terræ*, Constat Christum in cœlos localiter, & corporaliter non ascendisse, antequam mortem pro nobis passus fuerit. Tertio genuinum horum verborum sensum exhibet ipse *Wolzogenius*, dicens, *ascendere in cœlum hoc loco significare arcana atque mysteria cœlestia scrutari, & nosse, juxta hæc Agaris verba, quis ascendit in cœlum & descendit*, i. e. *quis potest in cœlum ascendere, ut ibi divinam ediscat sapientiam, & postea inde redire, & descendere, ut eam homines edoceat, & de rebus quæ nobis proxima, & comprehensu facilia sunt, dicitur ea non esse in cœlo, ut quis ascendat illuc indeque ea reportet. Ita ut sensus hujus versiculi sit, nemo scit atque intelligit cœlestia præter eum quem Deus dedit hominibus doctorem ac magistrum, ideoque eum perfectissima cognitione rerum cœlestium implevit.*

Resp. Joh. 3. 13. 1 Cor. 2. 8. Act. 20. 28. Eph. 4. 9, 9 τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ καταβήσεται Pro. 30. 3. Deut. 30. 12, 13. Rom. 10. 6, 8.

Idem probant ex his Christi verbis, *hoc vos scandalizat, si ergo videritis filium ascendentem ubi erat prius*, ex quibus concludunt Christum hominem prius in cœlis fuisse. Ob. 2. Joh. 6. 61. 62.

Cum animam & corpus seorsim solemus vocare hominem, cumque una sit persona filii hominis, & filii Dei, Non mirum est, illud hic tribui Christo homini, quod proprie τῷ λόγῳ tantum conveniat, præsertim juxta nostram hypothesin, qui huic λόγῳ etiam ante mundi exordium hypostasin quandam, tribuimus, qua apparere Patriarchis solebat, & qua seipsum formam servi susceipiens exinanivit. Cum enim esset prius in cœlis cum Patre, apposite dici potuit ascendere ubi erat prius. Resp.

Porro quænam erat necessitas hujus ascensus? an Pater non potuit Christo in terris agenti revelare voluntatem suam? hoc certe implicat, quod enim in cœlo, id etiam extra cœlum facere potuit, eum id noluisse, frustra prætenditur, Christus enim Spiritu Sancto unctus, & impletus fuit non in cœlo sed in terris, ibi Spi-

ritus Sanctus ſpecie columbæ in eum deſcendit, quo plenus reverſus eſt à *Jordane*, & virtute ejuſdem ſpiritus *docuit in Synagogis Judaicis, & magnificabatur ab omnibus*, per hunc ſpiritum *Sanctificatus eſt, & in mundum miſſus.* Propter ejuſdem ſpiritus unctionem *Evangelizare pauperibus miſit eum Pater, ſanare contritos corde, prædicare captivis remiſſionem, & cæcis viſum, dimittere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini acceptum*, ea de cauſa verba dei loquebatur, *quem enim miſit Deus verba Dei loquitur, non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum* filio ſuo. Hoc ſpiritu ejecit dæmonia, & miracula præſtabat, *quoniam unxit eum Deus ſpiritu ſancto & virtute.* Erat itaque in terris ad integrum munus *Propheticum* exercendum plene inſtructus.

Luc. 4. 14, 15. Joh. 3. 36. Luc. 4. 18, 19. Eſ. 61. 1. Joh. 3. 34. Act. 10. 38.

Contra Chriſti Deitatem ſeu plenitudinem divinæ eſſentiæ in Chriſto habitantem hoc Argumento pugnant *Sociniani*, quod, ea poſita, ratio nulla aſſignari poſſit, cur Chriſtus ſpiritu ſancto ungeretur, *eſt enim*, inquiunt, *divina natura ad omnia Chriſti munera obeunda per ſe ſufficiens*, nec ſpiritu ſapientiæ, intellectus, conſilii, fortitudinis, aut ſcientiæ Deus indigere potuit: liceat nobis argumentum retorquere, ſi ante unctionem Chriſti contigiſſet hic raptus, nulla *fuiſſet* unctionis ſequentis neceſſitas, niſi Pater opus ſuum imperfectum reliquiſſet, nec filium in cœlis agentem, plene inſtruxiſſet, nec ſane poſt unctionem hanc opus fuiſſet, ut, quo prophetico huic muneri obeundo inſtructior evaderet, in cœlum raperetur, tunc enim ſpiritu ſapientiæ, conſilii, intellectus, & virtutis, ultra menſuram, unctus fuiſſet, eaque præditus potentia qua deſperatam alias valetudinem, obſtinatos morbos, obſtinatioreſq; Dæmonum catervas vincere poſſet & coercere, quid ergo illi deeſſe potuiſſet ad munus propheticum obeundum, cui ad docendum omnimoda ſapientia, ad miracula edendum virtus à Deo ſumma tradita fuerant?

Crell. de uno Deo Patre c. 33.

Quæ cum ita ſint, conſtat verbum cum Patre fuiſſe, à Patre exiviſſe antequam in mundum venerit, aut caro factum fuerit, atque adeo naturam quandam præexiſtentem Chriſto revera conjunctam, & unitam fuiſſe.

Argum. 2. Sect. XIV. Argumentum ſecundum quo Chriſto mundi creatio aſſeritur, exhibent hæc *D. Pauli* ad *Coloſſenſes* verba diſertiſſima. *In ipſo*, i. e. per ipſum, *condita ſunt univerſa in cœlis, & in terra viſibilia, & inviſibilia, ſive throni, ſive dominationes, ſive poteſtates, omnia per ipſum & εἰς αὐτὸν κτισται in ipſum creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſiſtunt.*

Reſp. Socin. Reſpondent *Sociniani* locum hunc *de nova creatione, ſeu morum refor-*

reformatione intelligendum esse, Christoque novi status Evangelici exordium hic adscribi.

Recipimus quod agnoscunt, atque inde demonstrative concluditur locum hunc de Christo intelligendum esse, nempe de eo *in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus* v. 14. de eo *qui est imago Dei invisibilis, & primogenitus omnis creaturæ* v. 15. hoc est de Christo. R.S.

Apostolum autem non loqui hic de nova mundi reformatione per Evangelium, sed de vera mundi totius creatione, Res ipsa loquitur, & ante *Socinum* nemo dubitavit.

Primo etenim loquitur de creatione τῶν ὁρατῶν *visibilium mundi*, per visibilia autem, inquit *Crellius* in locum, intelligit *terrestria*, intelligit, inquam ego, mundi partes visibiles, sive secundum *Paulum* alibi, *ea quæ facta sunt*, quæ *ex invisibilibus visibilia facta sunt*, Rom. 1 20. quæ ante hanc κατασκευὴν, erant γῆ ἀόρατος, *terra invisibilis*, quæ- Heb. 11. 3. que adeo Reconciliationis à Christo partæ subjecta capacia non Gen. 1. 2. sunt, quam enim absonum foret, cum *Socinianis* per visibilia intelligere id quod *Apostolus* appellat *Judæum in abscondito, coradisque* Rom. 2. 29. *circumcisionem*, ἐν τῷ κρυπτῷ ἄνθρωπον *internum hominem*, cui hæc Renova- Rom. 7. 22. tio propria est, sive quod *D. Petrus* vocat *absconditum, cordis ho-* 2 Cor. 4. 16. *minem* præsertim cum τὸ ὁρατὸν in sensu priori continuo, in sensu hoc novo nusquam, quod sciam, in *S. Scripturis* reperiatur.

Secundo, Loquitur de creatione omnium *quæ sunt in cœlo & in terra*, nuspiam autem in *Scripturis* talis omnium creatio alicui tribuitur, nisi eidem qui cœlum quoque & terram condiderit, facere autem omnia quæ sunt in iis, sæpe Deo tanquam proprium adscribitur, immo, quod maxime ad veram hujus loci interpretationem observandum est, in iis locis in quibus non solum loquitur de creatione, sed eo nomine alios omnes Deos excludit, & à seipso separat, verbum Dei pro *Jehovah* ponit, *Creavit Deus Hominem*, Gen. 1. 27. juxta textum Hebræum, *Creavit verbum Dei Hominem*, juxta Targum Hierosolymitanum. *Ego feci terram, & hominem, & bestias* Jer. 27. 5. *super faciem terræ; Ego per verbum meum feci terram*, Targum. *Ego feci terram, & creavi hominem super eam: Ego per verbum meum* Es. 45. 12. *feci terram*, inquit *Chaldæus paraphrasta. Ego ipse, ego primus, etiam ego novissimus, & manus mea fundavit terram, etiam in verbo meo* Es. 48. 13. *fundavi terram.* Ita paraphrasis Chaldaica. *Ego Jehova faciens omnia, extendens cœlos solus, stabiliens terram, & nullus mecum* במימרי Es. 44. 24. חליית שמיא *appendi cœlos in verbo meo, fundavi terram in potentia mea* Chald. Par.

Tertio, Non restringit ullo modo *Apostolus* τὰ omnia, ad ea quæ

ratione prædita ſunt, aut quæ poſt *Chriſti* tempora ſint, ſenſu Metaphorico, creata, nec dicit à *Chriſto* creatos eſſe Angelos in cœlis, & homines in terris, ſed *omnia quæ ſunt in cœlis, & in terris;* qua diſtributione ſolet exprimi quicquid eſt in rerum natura, denique ne quid eximatur ex ulla univerſalitate, emphaticè per duplicem diſtributionem expreſſa, eadem iterum repetit, dicendo, *Omnia per eum, & propter eum creata ſunt;* hæc autem novæ creationi, ſine multiplici reſtrictione applicari nequeant, nec enim, loquente tunc *Apoſtolo*, Omnes fidem habebant, nec mundi pars maxima fidem *Chriſtianam* amplexa eſt, *Judæorum* certe vix pars centeſima Chriſtum agnoſcebat, *Gentium* pars, comparatione ad incredulos habitâ, non magna: Porro creationis Metaphoricæ ante Chriſtiana ſæcula factæ frequens in Scripturis mentio fit, creationis nimirū *Judaicæ*, ſic enim pro populo *Judaico* orat *Pſaltes*, μνήσθητι ταύτης τῆς κτίσεως σου, *Memor eſto hujus creationis tuæ.* Sic orat pro ſeipſo, *Cor novum crea in me, Domine;* hujus autem creationis primogenitus Chriſtus ſecundum Hypotheſin *Socinianorum* eſſe non potuit, utpote qui tunc nondum exiſtebat. Cui autem conſonum videri poteſt ut hic ſenſus verborum *Apoſtolicorum* obtinere debeat, qui integram ejus orationem falſam potius, aut ſuſpectam reddit, quam veritati conſentaneam?

Pſ. 74. 18, 43. Eſ. 43. 1, 7. 21. Ezek. 30. 28. Pſ. 51 19.

Tom. I. Diſp. 2. §. 19.

'Poterat, inquit *Placæus*, Apoſtolus Chriſtum vocando primogenitum omnis creaturæ addere novæ, poterat voci τὰ πάντα, omnia 'quam quater uſurpat, ſemel ſaltem addere καινὰ nova, poterat loco 'verborum ἐκτίσθη, ἔκτισεν, creata ſunt aliquo alio verbo uti ἀνακαινί-'ζομαι, ἀνανέομαι, ἀνορθῶμαι, &c. poterat ſaltem illis verbis adjungere 'πάλιν poterat denique aliquid aliud inſerere quo mentem ſuam 'illam ſcilicet aperiret clarius, tamen horum nihil fecit, quod val-'dè mirum eſt, ſiquidem Chriſtus qui per eum loquebatur, & præ-'videbat fore, ut omnes propemodum Interpretes, univerſa Eccleſia 'tot ſæculis verba illa acciperet de prima creatione, & nolebat ta-'men eam ſibi à fidelibus tribui. Certe temerè factum non eſt, quod 'in hoc loco, & ſimilibus conſtanter nihil diſtinctionis, nihil limi-'tationis cauſa adjectum eſt, ac perpetuo verba uſitata ſunt præ-'teriti temporis.

Quarto, Conſtat *Apoſtolum*, poſtquam de opere creationis omnium per *Chriſtum* qualicunque egerat, tranſiiſſe ad opus Redemptionis eidem vindicandum his verbis, *Eſtque caput corporis Eccleſiæ, ipſe, qui eſt principium & primogenitus ex mortuis, ut ſit in omnibus ipſe primatum gerens, & per ipſum placuit Deo,* ἀποκαταλλάξαι πάντα *reconciliare omnia:* Sin autem antea de noſtra creatione, ſive de omnium vere *Chriſtianorum* reformatione verba feciſſet, cur eadem

dem hic idem *Apoſtolus* repeteret, & particula ἐν, prioribus annecteret, verbaque nihil aliud continentia niſi quod prius, uberius, & clarius dictum fuerat, operoſius ingeminaret? Adde his,

Quinto, Quod Reconciliatio, novaq; Creatio Angelis bonis hic adſcribi nequeat, nec enim uſpiam de nova Creatione, ſeu καίνη κτίσις loquitur Scriptura, niſi reſpectu habito ad antiquam, cujus omnia tranſierint, ſive ad veterem hominem exuendum ut induamus novum, creatum juxta Deum in juſtitia & vera ſanctitate, aut demum ad opera bona producenda, quæ ante hanc Creationem in *Chriſto JESU* producere minimè potuimus, qūæque adeo ſalutem noſtram non operibus, ſed gratiæ referendam eſſe liquido demonſtrant: Quid autem horum Angelis bonis competere dicere queunt *Sociniani?* (ut de malis quos etiam hîc intelligi vult *Socinus* taceam) quæ vetera ab iis tranſire debent? Quem veterem hominem ab iis deponendum aſſignare queunt? Quo ſenſu eos ad bona opera præſtanda ante hanc *Chriſti* reconciliationem inidoneos pronuntiant? eorumque ſalutem non operibus ab iis præſtitis, ſed gratiæ adſcribunt? 2 Cor. 5. 16. Eph. 4. 23, 24. Eph. 2. 8. 9, 10.

'Quis unquam præter Adverſarios, inquit Placæus, divinaſſet 'creaturam ſimpliciter poſitam eſſe pro nova creatura, creari pro 'recreari, reformari, novum fieri, deinde novam creaturam non in'telligi quo ſenſu accipitur ubique in Scriptura, ſed alio novo & 'inuſitato pro ea creatura, quæ nihil fuit immutata, tantum Domi'num agnovit, quam antea non agnoſcebat. Ibid. §. 22.

Sexto, Denique id ſedulò notandum eſt, ad mentem omnium *Veterum* in locum, *Apoſtolum* per totam hanc *Epiſtolam* ſemet opponere Hæreticis iſtius temporis, hoc eſt *Simoni Mago*, ejuſque ſequacibus qui ſuggerebant *Mundum hunc non à Deo, ſed ab Angelis factum eſſe*; hoc etiam aſſerebant poſt *Simonem Menander*, & *Baſilides*, *hoſque Angelos, Virtutes & Poteſtates à Patre incognito vel ab Ennoia miſſos eſſe ad mundum creandum*, à *Jeſu* noſtro non eſſe factum mundum, ſed eum *potius veniſſe ad diſſolvenda omnia opera ejus Dei qui mundum fecit.* Quid autem ad hæc hæreſeon portenta refellenda expreſſius dici, vel efficacius excogitari potuit, quam *Apoſtoli* diſcurſus modo eum de vera creatione intellexeris? Cum enim *Hæretici* Angelos è creaturarum ſorte quaſi eximere videbantur, eo pretextu quod *Moſes* inter opera creationis eos non recenſebat, defectum hunc ſupplet *Apoſtolus* tripliciter, affirmando omnia in cœlis per *Chriſtum* creata eſſe, omnia inviſibilia, & deinde ne *Angeli* adhuc ejus creationi ſubducerentur, eos ſpeciatim exprimendo nominibus quibus aliàs in Scripturis denotantur, *ſive Throni, ſive* Iren. l. 1. c. 20, 21, 22, 23, 24. Lib. 2. c. 1. L. 1. c. 25. 29. Vide hic Dr. Teniſ. Tract. de Idol. c. 9. pag. 165, 166, 167.

Do-

Eph. 1 21. *Dominationes, sive Principatus, sive Potestates fuerint.* Deinde quæ
3.10.6,12. ipsi à *Christo* dissolvenda esse dicebant, tanquam Regno, & Patri
Rom. 8.38. suo opposita & aliena, ea *Apostolus per ipsum, & in ipsum creata pro-*
1 Pet. 3.22. *nuntiat*, quid autem ab hoc proposito alienum magis, quam de nova creatione, tam inutili verborum pompa, ab hoc Epistolæ totius scopo aberrare?

Argum. 3. §. 15. Tertium Argumentum, quo *Christum* Creatorem Mundi conficitur, suppeditant hæc verba Authoris ad *Hebræos*. *Deus nobis lo-*
Heb. 1. 2, 3 *cutus est in filio, quem constituit hæredem omnium, δι' ὃν καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, per quem fecit & sæcula.*------ Et versu decimo, *Et tu in principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli, &c.* Nugatur hic *Schlichtingius* dicendo, *Non esse hic sermonem de veteri creatione, quæ nunquam dicitur per causam aliquam intermediam fuisse peracta*, quasi nunquam legisset *de Deo omnia creante*
Eph. 3. 10. *per J. Christum*, aut id putasset pro confesso sumendum quod falsum esse *Christiani* omnes qua *Orthodoxi*, qua *Ariani*, contendunt.

Magis ingenuum est quod agnoscit *sæculorum voce mundum intelligi*, id tamen coactus fecit, quoniam viderat eundem Authorem infra eadem significatione hac voce utentem, cum dixit, *Fide intel-*
Heb. 11. 3. *liginus κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, constituta esse sæcula verbo Dei, adeo ut ex invisibilibus visibilia fierent*: absurdum est, autem post hæc concessa mordicus hærere *Socinianorum σὺν τοῖς ἁγίοις*, nempe Deum per *Christum* eatenus tantum mundum fecisse, *quatenus humanum Genus præcipuam mundi partem per eum reformavit, novumque ejus statum priore multo feliciorem effecit.* Num enim hoc sensu *Paulus* sæcula intelligere potuit, cum dixit, *Fide credimus sæcula verbo Dei*
Ibid. *constituta esse?* Nonne *Schlichtingio* ipso fatente, intelligit *mundum à Deo conditum, quamadmodum à Moyse descriptum est, solo Dei verbo & jussu*, seu mundum hunc materialiter ex cœlis & terra conflatum?

1 Cor. 10. 11. Nonne certum est ex *Scripturis Christum* venisse tantum ἐπὶ τῇ συντελείᾳ τῶν αἰώνων *seu ultimo tantum mundi sæculo*; quomodo ergo vere
Heb. 9. 26. dici potuit, sensu *Sociniano*, eum sæcula fecisse, cum horum sæculorum duo elapsa essent ante ipsius adventum.

Secundo, Cum *Christi* ætatem, seu *Evangelii* tempora respiciunt vel *Sacri Vates* alibi, vel D. *Paulus* in hac *Epistola*, nunquam voce
Esa. 9. 5. sæculi absolutè utuntur, sed cum appellativo *futuri*. Ita *Esaias Christum* τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, *Mundi futuri Patrem* appellat, tempora
Heb. 2. 5. Evangelii *Apostolus* τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν *Mundum futurum*, vir-
Heb. 6. 5. tutes miraculosas tunc editas δυνάμεις μέλλοντος αἰῶνος, *Virtutes sæculi futuri*: Si igitur idem sæculum hic intellexisset, verisimile est eum dicturum fuisse, *Sæculum futurum per Christum factum fuisse*, præ-

sertim

sertim cum ad Judæos scripserit, quibus nihil magis familiare erat quam tempora *Messiæ*, verbis *Holam habba*, seu *sæculi futuri* designare; denique non dicit *Apostolus* facit, aut facturus est, ut fieri oportuit, si de futuro sæculo locutus esset; sed ἐποίησε *fecit*, ut de præterito loquens, fatetur autem ipse *Schlictingius hanc mundi totius reformationem, ex qua nova sæcula consecuta sunt, per Christum adhuc in terris existentem, cœptam quidem esse, at non perfectam.* In locum.

Fatentur *Sociniani* verba sequentia; *Et tu, Domine, in principio terram fundasti*, de vera mundi creatione loqui; sed ea dicunt ad *Christum* minime pertinere, sed tantum verba sequentia, *Ipsi peribunt, tu autem permanes, &c.* quæ ideo de *Christo* dici asserunt, *quod abolitio mundi ad regnum, quod per Christum administrandum erat, pertinet, & inter precipuos & maximos illius effectus censeri debeat, cum igitur in hoc Psalmo ex quo testimonium illud sumptum est agatur mystico sensu, de regno Christi per Christum olim instaurando, & administrando, meritò abolitio cœli & terræ, cujus in hoc loco fit mentio, Christo tanquam ea in re Deo subordinato attributa est.* Ex his autem concessis Argumentum invictum exurgit quod Christo hic creatio mundi verè adscribitur. Schlictingius in locum.

Is enim cui dictum fuit, *Tu, Domine, à principio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli*, fuit mundi creator. Sed Christo hæc dicta sunt: Is enim cui dictum est, *Thronus tuus Deus in sæculum sæculi, Unxit te Deus tuus oleo exaltationis præ participibus tuis*, erat Filius Dei; id est, *Christus*; at vero eidem dictum est, *Et tu in principio terram fundasti.* Uti ex particula connexiva καὶ liquet, perinde enim valet ac si dictum esset, Filio autem dictum est, *Thronus tuus, &c.* Et eidem Filio, *Tu in principio.* Rursus cui dictum est, *Ipsi peribunt, tu autem permanes*, est etiam dictum, *Tu in principio fundasti terram;* nec enim mutant personam vel *David*, vel *Apostolus*, sed eidem personæ cœlorum & terræ abolitionem tribuunt, cui eorumdem creationem adscripserant, & de unica persona voce *tu*, designate manifestò loquuntur; sed, Fatentibus ipsis *Socinianis*, Christo adscripta est, his verbis, Cœli & terræ abolitio, eidem igitur, velint nolint, ejusdem creatio tribuenda est.

Atque in hac quidem sententia habemus omnes una voce, menteque consentientes, *Christum* enim nemine dissentiente, creatorem mundi constituunt, δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποίηκεν, *per ipsum omnia fecit. Pater*, inquit *Justinus*, παρ' αὐτοῦ γὰρ καὶ δι' αὐτοῦ πάντα ἐγένετο, *Et per ipsum facta sunt omnia*, inquit *Athenagoras*, *per ipsum Pater omnia fecit, hic principium dicitur quia* ἀρχὴ *rector*, & *dominator est* πάντων καὶ δι' αὐτοῦ δεδημιουργημένων *omnium abs eo conditorum.* Ita *Theophylus*, ὁ Apol. p. 44. l. Dia. cum Tryph. p. 284. P. 10. Ad Autol. p. 88.

μὲν

P. 146. πρὸ ὧν λόγῳ θεὸ τῆς πρὸ ἀνθρώπων κτισεως Αγγέλων δημιουργὸς γίνεται, *Verbum igitur ante creatos homines produxit Angelos*, ita *Tatianus*. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. in omnibus autem est hic qui est secundum nos mundus*; ita *Irenæus*, & *Clemens Alexandrinus*.

Lib. 2. c. 2. Clem. Al. Adm. p. 5. p. 6. Pæd. p. 91. 133.

Omnia per Filium facta sunt, & sine ipso factum est nihil, nec putes sola opera mundi per Filium facta, sed & quæ à Deo exinde gesta sunt, inquit *Tertullianus*. *Mundus ipse----per ipsum creatus esse reperitur, quo ipso divinitatis in ipso, per quem factus est mundus, & claritas, & auctoritas comprobetur*; ita *Novatianus*. *Christum esse primogenitum, & ipsum esse sapientiam Dei per quem omnia facta sunt*, multis probat *Cyprianus*. *Proximum mundi opificem esse Filium Dei verbum* docet *Origenes*, καὶ ἐγγὺς εἶναι αὐτὸν τῷ κόσμῳ, & *Veluti fabricatorem per se mundi*. Infinitus essem si reliqua *Patrum Antenicænorum* dicta congererem, cum eadem omnes copiose ingeminent, & inculcent.

Adv. Prax. c. 15. Cap. 13. Testim. l. 2. c. 1. L. 6. contr. Celsus, p. 317.

His mantissæ loco addatur quod omnia secundum eundem Apostolum, δι' αὐτοῦ συνέστηκε *per ipsum consistunt, omniaque portet verbo virtutis suæ*; quæ verba cum de eadem creatione, de qua locutus fuerat *Apostolus* intelligenda sint, certum est hic *Christo* adscribi mundi abs eo creati regimen, & conservationem, hæc autem ad Ecclesiæ per *Christum* Regimen, atque ad *Christi* virtutem, qua, ipso jubente, cessabant venti, quiescebant maria, diffugiebant morbi, cedebant spiritus immundi, frustra trahere conantur *Sociniani*;

Sect. 16.

Primo, Etenim verbum quod hic occurrit idem plane est cum eo quo utitur D. *Petrus*, loquens de Globi hujus formatione, *Latet eos*, inquit, *quod cœli erant prius, & terra de aqua*, καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ *& per aquam consistens Dei verbo.*

Secundo, Per eum qui erat *Primogenitus omnis creaturæ*, quique *ante omnia erat*, non per eum qui plenitudine temporis in mundum venit, hæc omnia sustentari dicuntur, *Primogenitus autem omnis creaturæ*, secundū unanimem Antiquorum omnium sensum, Christum præ mundo genitum, & creaturis omnibus Antiquiorem esse indicat, ut postea videbimus. Secundo in loco inutilis mihi videtur vitilitigatio; *Utrum hic φέρειν regere, an sustentare significat*, cum enim sive Regimen *Socinianorum*, sive orthodoxorum sustentatio fiat non ἐξουσίᾳ potestatis, sed τῆς δυνάμεως ῥήματι, virtutis suæ verbo, omniaq; prorsus respiciat; idem mihi erit sive Regimen, sive sustentatio appelletur. Secundo constat *Apostolum* hic loqui non de Regno, sed Persona Christi, is enim qui *omnia portat* idem plane est cum eo qui ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, *Splendor gloriæ, & figura*

gura ſubſtantiæ ejus verſu eodem appellatur; eſt autem doctis notiſſimum, hæc ſapientiæ, & verbo Dei apud *Hebræos*, & *Patres primævos* ita tribui, ut cum *Socinianorum* Hypotheſi neutiquam conſiſtere poſſint. Eſt, enim, ſapientia juxta *Judæorum* Theologiam ἀπόῤῥοια τῆς παντοκρατορος δόξης εἰλικρινής, *Sincera gloriæ omnipotentis emanatio*, καὶ ἀπαύγασμα φωτὸς ἀϊδίου, καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. *Et ſplendor lucis æternæ, & ſpeculum immaculatum operationis Dei, & imago bonitatis ejus.* Eſt, juxta *Philonem*, *Verbum Dei* ἀρχέτυπος καὶ νοητὸς ἰδέα, ἀσώματον καὶ πρεσβύτερον παράδειγμα, *Primogenea, & intelligibilis idea, incorporeum; & Deo ſimillimum exemplar*, ἀρχέτυπος, σφραγὶς, καὶ ἰδέα τῶν ἰδεῶν, *archetypum ſigillum, & idea idearum*, ὁ ἀϊδιος εἰκὼν καὶ παναρχία *æterna imago & lux univerſalis*, ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποθέσεως, καὶ τυποῦσης σφραγῖδος θεοῦ, *Character eſſentiæ, formæq; impreſſæ Dei divinus ſermo mundum faciens, & omnia adornans* πανδαλιοῦχος καὶ γυβερνήτης πάντων, *Clavum tenens, & omnium Gubernator.* Quæ omnia cum his D. *Pauli* verbis exactè conveniunt, Chriſtumq; Patris imaginem, ante mundum conditum, conſtituunt, & mundi conditorem, ejuſdemq; conditi Gubernatorem, ſecundum *Apoſtolum*. *Bonus Pædagogus qui eſt Sapientia & Verbum Patris*, juxta *Clementem Alexandrinum, hominem fabricavit, & univerſæ creationis curam gerit.* Et rurſus, *Curam gerit univerſorum quod quidem pertinet ad eum qui eſt Dominus, univerſorum Servator enim eſt non horum quidem Servator, illorum vero non.*

Sap. 7. 25, 26.
De murdi opif. p. 3 E. P. 3. E. P. 5. C. D. P. 6. C. D.
De confuſ. ling. p. 341 De plant. Noæ p. 217. A.
De opif. mundi p. 4. D. p. 5. B. de Cherubim p. 114. B.

ὁ δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον ὅλου κυβερνᾷ τοῦ πλάσματος. Pæd. lib. 1. p. 18. ἅπτεται δὲ συμπάντων ὅσῳ καὶ χαθῆκεν καὶ κυρίῳ πάντων γνωμένῳ, σωτὴρ γὰρ ὢν οὐκ ἔστιν οὐδὲ μὴν ἦν ἀλλ' ἢ. Strom. l. 7. p. 702. D.

Secundo, Is per quem loquebantur *Prophetæ*, Deus erat, Verbum enim quod iis venit דבר יהוה *Verbum Jehovæ* continuo appellatur *in Prophetis* loquebatur Deus, & *per os Prophetarum* in iis quæ ſcripſerunt erant θεόπνευστοι. *Loquebantur enim prout Spiritu Dei movebantur.* Spiritus autem, qui in iis loquebatur, erat *Spiritus Chriſti.*

Argum. 2. Heb. 1. 1. 2 Tim. 3. 15, 16. 2 Pet. 1. 21.

Reſpondent *Sociniani*, Spiritum Chriſti hunc Spiritum vocari *per Genitivum objecti, quia de Chriſto agebat, uti verbum fidei id dicitur quod de fide agit, Sermo ſalutis qui de ſalute agit.*

Reſp. Schlicht. in locum.

Hoc ſenſu dici potuit ſpiritus noſter, quia quæ nobis eventura erant enuntiavit, immo Spiritus *Antichriſti*, quoniam de eo ῥητῶς, locutus ſit. Huc accedit quod *Antiqui* omnes in hoc ſenſu conveniunt, Chriſtum nimirum per *Prophetas* locutum eſſe.

Rep.

Cum *Prophetarum verba tanquam à perſona aliqua dicta audiatis*, inquit *Juſtinus* M. ne *ab ipſis Spiritu inſpiratis dici exiſtimetis* ἀλλ' ἀπὸ

Apol. 2. p. 76. D. & 75. D.

ὑπὸ τοῦ κινοῦντος αὐτὰς Θεοῦ Λόγου, *sed à verbo divino illos movente, Ipſe,*
Ad Autol. l. 2. p. 88. *inquit Theophilus, exiſtens Spiritus Dei, principium, Sapientia, Altiſ-*
ſimique potentia, καὶ ἦρχετο εἰς τοὺς προφήτας καὶ δι' αὐτῶν ἐλάλει τὰ περὶ τῆς
ποιήσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων, *Deſcendit in Prophetas, & per*
ipſos loquebatur de mundi creatione, & de reliquis omnibus. Utraque
L. 4. c. 21. Adv. Marcion L. 2. c. 27. Vid. adv. Prax. c. 16. *teſtamenta,* inquit *Irenæus, Unus, & idem paterfamilias produxit,*
verbum Dei, Dominus noſter J. Chriſtus, qui & Abrahæ, & Moyſi lo-
cutus eſt. Profitemur Chriſtum ſemper egiſſe in Dei Patris nomine,
inquit Tertullianus, Ipſum ab initio converſatum, ipſum congreſſum
cum Patriarchis & Prophetis, filium Creatoris, ſermonem ejus quem
ex ſemetipſo proferendo filium fecit, & exinde omni diſpoſitioni ſuæ
voluntatique præfecit. Ipſe eſt Dominus loquens in Eſaia, ipſe in He-
lia, ipſe in ore Prophetarum juxta Clementem
αὐτὸς ἐν Ησαΐᾳ ὁ Κύ-
ριος λαλῶν, αὐτὸς ἐν Ἠ-
λίᾳ, ἐν στόμασι προφητῶν αὐ-
τὸς. Admon. ad Gent. p. 7. P. & S. 10. Ep. §. 6. p. 642.
Alexandrinum. Apud Barnabam, *Spiritus*
Prophetarum, πνεῦμα κυρίου, *Spiritus Domini*
in carne apparituri appellatur, plane ad men-
tem Petri. Vide ſi lubet Juſtinum M. Apol.
1. p. 49. A. 2. B. 75. D. Clem. Alexand. Strom.
6. p. 642. B. Irenæum l. 4. 2. 9. Tertullianum adv. praxeam c. 16.
Hippolytum M. de Antichriſto § 2. §. 31. Infinitum enim eſſet om-
nia quæ hujus generis occurrunt in Scriptis Antiquorum deſcribere.

Argum. 3. 2 Chr. 20. c. Pſ 66. 7. 103. 19. 122. 28. 83. 18.
Sect. XVIII. Tertio, Is qui omne imperium in cœlo & terris ex-
ercet, &, dum manſerint, exercebit, Divina eſſentia præditus eſt. Eſt
enim Deus *qui regnat in terris, cujus Regnum eſt ſuper omnia,* & qui eſt
terræ univerſæ Gubernator, & cujus virtute omnia in perpetuum
ordinanda ſunt; Eſt deniq; *Altiſſimus ſuper omnem terram.*

Volkel. de Vera Rel. l. 3. c. 21.
Chriſtus autem imperium tale exercet, fatentibus enim *Socinianis,*
Chriſtus exercet imperium in omnia, quæ ampliſſimo, non ſolum terræ,
ſed etiam cœli ambitu continentur; hæc autem poteſtas non limitata
& abſoluta ponit neceſſario in Chriſto omnipotentiam, qua exerceatur, & per conſequens naturam divinam tali potentiæ reſpondentem: ut res exemplo eluceſcat, ſi quis ſolium Regis terreſtris occupaverit, ſummumque cum eo imperium, idq; per omnes Regni iſtius provincias, & ſuper univerſos ejus ſubditos, Rege priore nullum amplius judicium, poteſtatem nullam exercente, nonne is jure Rex diceretur; cum ergo Chriſto, ſecundum *Socinianos*, hoc competat, cur non & ipſe Deus in terris regnans habebitur? Porro nonne Deus Pater, antequam ipſum Filio traderet, regnum hoc exercebat per attributa verè divina, & cum eſſentia ſua conjuncta? Num potuit Mundi totius habenas regere ſine potentia, ſcientia, præſentia verè divinis, ipſiq; ſoli propriis? cum ergo eadem jam Chriſtus præſtet,

quid

quid ni potentiam, scientiam, presentiam, totamque adeo divinitatis plenitudinem eidem adscribere debeamus?

Is qui virtutem sibi insitam habet suscitandi omnes à morte, & dormientes in sepulcris, ad vitam excitandi, divina essentia præditus est, hoc enim esse Deo proprium in Scripturis passim legimus, *viz.* Ζωοποιεῖν τοὺς νεκρούς. & ideo in Deum suscitantem Christum à mortuis credere jubemur, ut *Fides & Spes nostra in Deo sit*, hinc *Pauli* quæstio illa quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mortuos suscitat, & *Sadducæorum* de Resurrectione hæresis quod virtutem Dei nescirent. Argum. 4. Sect. 19. Rom 4. 7. 1 Pet. 1 3. Act. 26. 8.

Christus autem, insita sibi virtute, omnes suscitabit, *Sicut* enim *Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso;* & *sicut Pater suscitat mortuos, & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat;* & *Sicut in Adamo omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur. Si autem*, dicente *Volkelio, hominem quantumvis vivum ex mortali immortalem efficere divinissimæ potestatis est, quod Christus erga suos superstites novissimo illo tempore præstabit, quantæ tandem potentiæ esse putabimus, eos qui ad nihilum venerunt in viventium numero reponere? eam ob rem Apostolus hoc admirandum Christi factum efficacissimæ illius potentiæ attribuit qua sibi omnia subjicere potest.* Omnia autem qui sibi subjecta habet, omnia potest, est ergo Deus omnipotens. Joh. 5. 26. v. 21. 1 Cor. 15. 22. * De ver. Rel. l. 3. c. 34. Phil. 3 21.

Porro is qui seipsum è mortuis suscitavit, Deus est ob eandem rationem; Christus seipsum è mortuis suscitare, id se facturum promittit, dicendo de templo Corporis sui, *Solvite hoc templum, & intribus diebus excitabo illud;* eumque revera id præstitisse ex eo liquet quod cum ex mortuis suscitatus esset, *credebant Apostoli ejus verbo*, cui, nisi seipsum ipse suscitasset, credere minimè potuissent: Secundo, quod non tantum vitam, i. e. vitæ potestatem habuit in seipso, non tantum habuit potestatem *ponendi animam*, sed etiam *iterum sumendi eam:* ubi notandum 1°, non dicere Christum promissum se habere *resumendi animam*, sed Ἐξουσίαν λαβεῖν αὐτὴν, *potestatem eam accipiendi;* 2°, cum dicit, *Potestatem se habere ponendi animam*, non indicat Patrem ei mortem infligere, aut animam suam tollere; sed quod proprio jure se morti tradat, cur ergo Ἐξουσία eundem sensum non obtinere, cum dicit, *Se potestatem habere animam iterum sumendi.* Fateor usitatius in Scripturis dici Christum à Patre suscitatum esse, id enim œconomiæ ratio postulabat, quod luculentius constaret se Dei justitiæ per mortem hanc satisfeciisse, ut tamen multoties Deo Patri tribuitur quod mortuos suscitaturus sit, ita negari non potest quin Christus id sua virtute sit præstiturus, *Cum omnes audient vocem Filii Dei & procedent in Resurrectionem;* ita & Deum Joh. 10. 19. Ver. 12. Joh. 2. 19. Joh. 5. 28, 29. Joh. 6. 39, 40. 44, 45. 1 Cor. 15. 21. Rev. 1. 18.

Patrem, Christum è mortuis suscitasse fatendum est, nec interim negandum Christum id ipsum præstitisse, cum enim Pater Chri-
Rom. 8. 11. stum è mortuis suscitavit διὰ τὸ πνεῦμα τος αὐτὸ *per spiritum suum,*
Heb. 9. 15. *cum fuit* ζωοποιηθεὶς τῷ πνεύματι *vivificatus spiritu eodem quo se obtu-*
1 Pet. 3. 18. *lit*, & quo *Noachi* contemporariis prædicavit, cumque is spiritus in Christo habitaverit, facile intelligitur quomodo ipse seipsum suscitaverit, & tamen id Patri tribuatur quod id per spiritum, adeoque per δύναμιν sive virtutem Patris, Christo inhabitantem, factum fuerit.

Argum. 5. Sect. XX. Ille qui ita judcaturus est omnes homines ut *eorum omnium opera, & cogitata* penitus explorata habeat, *abdita tenebrarum illuminet, consilia cordium omnium manifestet*, divina essentia præditus est, *qui enim format montes, & creat ventos, idem cum*
Amos 4. 13 *eo est qui annuntiat homini quæ sit ejus cogitatio nempe Dominus Je-*
Vid. Act. 1. *hovah.* Christus hæc omnia præstabit, Christo enim, fatente *Vol-*
24. De ver *kelio*, & omnibus *Socinianis*, *vivorum mortuorumque judicium at-*
Rel. l. b. 3. *tribuitur, ipseque à Deo vivorum & mortuorum judex dicitur con-*
cap. 21. Act. 10. 42. *stitutus, quam ob causam in tanto divinæ sapientiæ gradu collocatus*
Rom. 14. *est, ut sit scrutator cordium ac renum, nam & tota Regni hujus ad-*
10, 11. *ministratio hominem interiorem, seu hominis animam complectitur,*
Apoc. 2. 23. *& non solam de factis nostris, sed etiam de mentis nostræ cogitatis,*
Rom. 2. 16. *& nunc judicium facit, & apertius aliquando facturus est.* At tantus
1 Cor. 4. 5. divinæ sapientiæ gradus in meram creaturam cadere non potest,
1 Sam. 16. 7. ut supra probavimus, & solius Dei esse *scrutari corda & renes om-*
2 Reg. 8. 39. *nium hominum* Scriptura passim testatur, quod Argumentum est ir-
1 Chron. refutabile pro vera Christi Divinitate, atque hinc verisimile est
28. 9. Psal. 7. 9. Christum Judicii hujus intuitu *Magnum Deum* vocari à *D. Paulo*
Act. 1. 24. hortante Christianos *pie, sobrie, & juste vivere in hoc mundo, ex*
Tit. 2. 13. *pectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei & Salvatoris nostri J. Christi*, verisimile hoc esse dico. 1° Quia Christus in nobis signanter [a] *spes gloriæ* dicitur. 2° Quod quoties apud *Paulum* fit mentio [b] ἐπιφανείας quam expectamus, ea non alia est quam Jesu Christi. 3° Quod Christiani dicuntur *in Deo quidem credere*, sed *expectare* [c] *revelationem Domini N. J. Christi, expectare filium ejus de cœlis. Inde Salvatorem expectare dominum N. J. Christum.* Huc accedit quod non tantum *Græci, Latinique Patres* post *Nicænum Concilium* summo consensu hunc locum interpretantur de Deo filio, sed etiam *Patres Ante-Nicæni*, ut, clare testantur hæc

(a) Col. 1. 23. 1 Cor. 15. 19. 1 Thess. 1. 3. 1 Tim. 1. 1. (b) 2 Thess. 2. 8. 1 Tim. 6. 14. 2 Tim. 4. 1. (c) 1 Cor. 1. 7. Philip. 3. 20. 1 Thess. 1. 10.

Cle-

Clementis Alexandrini verba. *Hic ergo verbum Christus, ut nos olim essemus erat enim in Deo, & ut bene essemus causa fuit nunc autem apparuit hominibus hoc ipsum verbum, qui solus est ambo Deus & homo, & est nobis omnium causa bonorum-nam ut ait Divinus ille domini Apostolus, Gratia Dei Salutaris omnibus apparuit docens nos ut, abnegantes impietatem & secularia desideria, moderate, & juste, & pie vivamus in hoc sæculo expectantes beatam spem, & adventum Gloriæ Magni Dei & Salvatoris nostri J. Christi,* & consimilia *Hippolyti* jam mundi universi appetente consummatione quid reliquum est, quam ut Dominus & Salvator noster J. Christus Deus in cœlis appareat in quem speravimus.

Οὗτ᾽ οὖν ὁ λόγος ὁ χρηστὸς καὶ τῷ ὄντι πάλαι ἡμᾶς, ἦν γὰρ ἐν Θεῷ, καὶ τῷ, ἐν ᾧ, νῦν ἡ ὑπαρχὴ ἀνθρώπους αὐτὸς οὗτ᾽ ὁ λόγος ὁ μόνος ἄμφω θεὸς τε καὶ ἄνθρωπος ἀπάντων ἡμῖν αἴτιος ἀγαθῶν· καθ᾽ ὃ δὲ ὁ θεσπέσιον ἐκεῖνον τοῦ κυρίου Ἀπόστολον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις ὑπῆρξεν· καὶ παιδεύουσα. Admon. ad Gent. p. 5, 6.

Τί λοιπόν ἐστιν ἄλλο ἢ ὑπαρχὴ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπ᾽ οὐρανῶν εἰς ὃν ἠλπίκαμεν. Apud Combef. l. de Anti-Christ. §. 64.

Denique is per quem cœli ardentes solventur, & elementa ignis ardore tabescent, Deus est, id enim Deo tanquam proprium adscribitur. Eidem nempe *Jehovæ* qui *terram fundavit in principio & cujus manibus cœli sunt conditi*, eodemque verbo Dei quo hæc utriusque compages facta est, *igne consumenda*, dicente *Petro, reservantur*, per Christum autem hæc omnia fatentibus *Socinianis* solventur, *Habet enim Christus in cœlum* inquit *Volkelius, tantum imperium quod futurum aliquando sit ut illud tanquam amictum involvat, ignique comburat.* Ergo, Argum. 6. Ps. 102. 26. Heb. 1. 10, 11, 12. 2 Pet. 3. 5. 7. De vera Rel. l. 3. 22.

Sect. XXII. Sunt hæc breviter summatimque dicta de secunda Argumentorum classe, supereſt jam ut ad Argumenta progrediar ducta ex locis in quibus Christus vel ἐπικῶς Deus appellatur, vel nominibus, & attributis Deo propriis insignitus est.

Inter testimonia in quibus verbis conceptis Deus appellatur, primum locum vendicat illud *Johannis* καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος *& Deus erat verbum:* ubi notandum 1° inutilem esse *Socinianorum* criticismum quo observant θεὸν esse hic subjectum, λόγον prædicatum, esto enim rem ita se habere, nihil proficiunt, est enim Tyronibus notum, *prædicata essentialia esse reciproca*, nec potest verbum esse Deus, nisi & Deus verbum fuerit. Notandum 2° per verbum, sive λόγον necessario Christum intelligi, qui enim erat *unigenitus à Patre, qui caro factus est, & habitavit in nobis*, is proculdubio erat Christus, sed *verbum caro factum est*, &c. Notandum 3° hunc λόγον Deum 1 Joh. 1.

verum

verum appellari, cum enim dicit *Evangelista* hunc λόγον *apud Deum fuisse*, ipsi *Adversarii* agnoscunt Deum verum intelligendum esse, cum ergo sequatur *& Deus erat verbum*, vel *Evangelista* pernicioli erroris materiam præbuit, vel eundem intelligere Deum nos voluit, præsertim cum repetit immediate hæc verba *ipse erat in principio apud Deum*, verum, ut prius, Deum intelligens, nec verisimile est Apostolum voluisse ambigue hoc verbo uti cum tanto & tam certo omnium fere Christianorum periculo.

Obj. Objiciunt *Sociniani qui apud aliquem est, non est is apud quem est, sermo autem fuit apud Deum primario sic dictum, ergo sermo non est ille Deus, & consequenter alia ratione est & dicitur Deus*

Resp. Hinc sequi tantum Sermonem non esse formaliter, & sub eodem conceptu Deum istum de quo *Evangelista* loquitur, non autem hinc sequitur eum non fuisse Deum ὁμοίως & identice, prout mens, ratio, sapientia, & potentia, & quicquid est in Deo, est ipse Deus nihil enim magis familiare est apud *S. Scriptores* quam dicere ejusmodi attributa, immo sapientiam personæ proprietatibus variis ornatam esse apud Deum & cum Deo, παρ' αὐτῷ σοφία καὶ δύναμις *cum ipso sapientia & potestas* ἡμῶν παρ' αὐτῷ, συμπορεύομαι αὐτῷ *cum ipso eram*, inquit sapientia, *omnis sapientia* παρὰ Κυρίου καὶ μετ' αὐτοῦ ἐστιν ἀ *Domino, & cum eo est*, Spiritus Dei similiter est, in & cum Deo. Est juxta Philonem τὸ ἐν αὐτῇ πνεῦμα τὸ θεῖον τὸ ἄμικτον τὸ ἀδιαίρετον *Spiritus qui inest ei divinus, insecabilis, indivisibilis, implens omnia* &c. & tamen, agnoscente *Felbingero Socinianorum* Antesignano, *non potest idem non esse Deus, quia in Deo nihil est quod non sit Deus.*

Job 12. 13. Prov. 8. 27. 30. 1 Eccluſ. 1. Vid. Sap. 9. 9. 1 Cor. 2. 11. Libr. de Gigant. p. 287.

Secundo, Undecies in hoc capite occurrit vox Dei sensu proprio, nusquam autem in sensu metaphorico & improprio, per totum *Johannis* Evangelium, immo in *Novo Testamento* nullum exemplum occurrit vocis τοῦ θεοῦ in numero singulari, ubi alium sensum patiatur, an vero rationi congruum existimemus θεὸν hic eo sensu interpretari in quo nusquam absolute positus occurrit in *N. Testamento*, potius quam in sensu quem alibi plus millies postulat?

In Math. 3. 16, 17.

Tertio, Probavimus omnia per ipsum creata esse, non quæ novam tantum sed veterem creationem respiciunt creatorem autem mundi esse Deum proprie sic dictum, nec ipsi *Sociniani* diffitentur.

Quarto, Denique huc accedit quod *Patres Antiquissimi* continuo ex hoc loco Christum Deum esse non tantum probant, sed etiam posteris tradiderunt, *Evangelistam* contra *Marcionem Valentinum, Cerinthum, Nicholaum*, alioque qui mundum ab *Angelis*, non à verbo Dei factum esse docebant, aut non per eum, sed per *Demiurgam, hanc Regulam veritatis constituisse in Ecclesia*, quia *est unus Deus*

Irer. l. 3. c. 11. p. 257. 259.

om-

omnipotens qui omnia fecit per verbum ſuum, & quod *mundus per ipſum factus ſit*, quod ex hoc loco Chriſtum verum Deum eſſe conſtanter probant, neminem latere poteſt, qui inſpexerit eorum ſcripta, in quibus hunc ipſiſſimum locum citare in hunc finem ipſis ſolenne eſt.

Sect. XXIII. Secundum teſtimonium exhibent hæc verba Divi *Thomæ reſpondentis*, & *dicentis Dominus meus & Deus meus*, ſupple vere tu es. Ubi notandum Argum. 2. Joh. 20. 28.

Primo, Juxta *Socinum non potuiſſe Johannem ſimpliciter dicere Thomam reſpondiſſe, ſi ad alium quam ad Jeſum qui ipſum allocutus fuerat, verba ſua direxiſſet.* Notandum Epiſt. ad Franciſcũ Davideis p. 186. 189.

Secundo, Ex *Sclichtingio Thomam hæc verba Chriſto dixiſſe, id eſt, his verbis Chriſtum ipſum compellaſſe, ait enim Apoſtolus & dixit ei* i. e *Chriſto eum ergo pro Deo ſuo agnoſcebat.* Notandum In locum.

Tertio, *Thomam* à lege, & ab ipſo Chriſto edoctum eſſe, quod *non eſſet Deus niſi unus*, non ergo hic Chriſtum Deum ſuum appellaſſet niſi Chriſtum pro illo Deo habuiſſet, præter quem alius agnoſcendus non fuit. Notandum Matth. 4. 10. 11. Mar. 19. 32

Quarto, Ex Patribus Chriſtum Diſcipulum ſuum ita loquentem minime caſtigaſſe, ſed eum recte credentem potius laudaſſe, quod Argumento eſt *Thomam* hoc nomen Chriſto adſcribendo de Dei Patris honore, quem Chriſtus ſummo cum ſtudio proſequebatur, nihil detraxiſſe. *Sclichtingii* effugia hiſce obſervationibus abunde refutavimus, *Wolzogenius* nihil habet quod dicat ad rem, hoc enim tantum commentarii loco ponit. *viz. Non legimus alibi in tota Evangelica Hiſtoria Chriſtum Apoſtolos appellaſſe Deum quam hoc in loco primum, poſtquam ex miraculoſa reſurrectione ejus à Deo facta, manifeſte apparuit eum eſſe pro Divino Domino colendum*, quaſi non legiſſet *verbum eſſe Deum* aut quaſi reſurrectio creaturæ illum in Dei locum potuiſſet erigere. Vid. Petav. de Trin. l. 2. c. 1. §. 1. Cypr. adv. Judæos l. 2. §. 6. quod Chriſtus ſit Deus. Novatian c. 13.

Sect. XXIV. Idem diſertius habetur in his verbis *D. Pauli ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.* Ubi obſervandum Argum. 3. Rom. 9. 5.

Primo, Hanc eſſe germanam, ſinceramque hujus loci lectionem vetuſtiſſimorum codicum conſenſu, & *Patrum Ante-Nicænorum* auctoritate firmatam ſic enim hunc locum citant [a] *Irenæus*, [b] *Tertullianus*, [c] *Cyprianus*, & [d] *Novatianus*. Notandum

Secundo, Chriſtum hic appellari ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς, quod eſt certo

(a) Lib. 3. c. 18. (b) Lib. contr. Prax. 30. (c) Teſt. contr. Jud. l. 2. c. Sect. 6. (d) De Trin. c. 13. & 30.

cer-

certius Dei ſummi elogium, immo eundem vocari θεὸν εὐλόγητον εἰς τοὺς αἰῶνας *Deo benedictum in ſecula*, quod in [a] S. Scripturis, in [b] Scriptis Judæorum, [c] Patrum & Apoſtolis coævorum continuo occurrit tanquam Dei optimi maximi Epitheton. *Crellius* in locum nihil habet quod reſpondeat, hæc enim tantum obſervat, exquibus Argumentum noſtrum confirmatur, nempe quod *plus videtur in eo eſſe cum quis ſimpliciter Deus nominatur preſertim Benedictus in ſecula quam cum Deus ſuper omnes vel omnia vocatur. Enjedinus* quod *uſque adeo peculiare Epitheton eſt Deo Patri* εὐλογητός, *ut nulli præterquam ipſi attributum in N. Teſtamento legatur.* Et quod *ubicunque hoc elogium legitur nempe Deus Benedictus in Secula, illud ſemper attribuitur Patri*, cum ergo id quod Soli Deo proprium, manifeſto hic Chriſto tribuitur, hinc Argumentum noſtrum pro vera Chriſti, eademque cum Patre Deitate neutiquam infringitur, ſed potius confirmatur, præſertim cum patres Antiquiſſimos eodem ex loco Chriſti Deitatem comprobantes viderimus, teſtimonia firma in hanc rem exhibent. 1 *Tim.* 3. 16. *Hebr.* 1. 8, 10. veriſimilia *Act.* 20. 28. *Tit.* 2. 12. 1 *Joh.* 5. 20. Sed quoniam iis parcius utuntur Patres *Ante-Nicæni* ea miſſa facio.

Argum. 4. Sect. 25. Is qui habet totam Divinitatis plenitudinem in ſeipſo corporaliter habitantem, eſt divina eſſentia præditus, quid enim ad Divinitatem ei deeſſe poteſt, cui competit *tota Divinitatis plenitudo?*

l. 3. de fide c. 7. hinc *Arianis* Chriſtum eſſe Deum vafre tantum, & ὡσὰν ὑμῶν confitentibus, ſic alloquitur *Ambroſius, ita dic Deum, ut Deum verum, ut plenitudinem ei paternæ divinitatis aſſignes.*

Col. 2. 9. Sed in Chriſto tota divinitatis plenitudo corporaliter inhabitat. Ubi notandum

Primo, Non loqui hic *Apoſtolum* de doctrina, ſed de perſona Chriſti, loquitur enim de eo *in quo ambulare debemus*, v. 6. *in quo ſuperædificati ſumus*, v. 7. & *in quo ſumus repleti.* v. 10. Notandum

Secundo, Non dicere *Apoſtolum* tantum Deum in Chriſto eſſe, aut manere, aut habitare, uti in *Chriſtianis* Deum eſſe, & manere, & in Sione habitare ſæpe dicitur, ſed dicit *totam Deitatis plenitudinem in Chriſto corporaliter reſidere*, quod de nullo alio unquam dictum eſt: Notandum.

([a]) *In S. Scripturis* ὃς ἐστιν εὐλόγητος εἰς τοὺς αἰῶνας *Rom.* 1. 25. 2. *Cor.* 11. 31. 1. 31. *Eph.* 1. 3. 1 *Pet.* 1. 3. ([b]) *In Scriptis Judæorum* εὐλόγητος ὁ κύριος εἰς τὸν αἰῶνα *Pſ.* 41. 13. 89. 51. 1 *Chr.* 16. 36. ([c]) *In Scriptis Patrum apud Clementem Rom. ad Corinthios ſexies occurrit edit. Junt. p.* 29, 42, 50. 57, 59, 66.

Tertio

Tertio, Non dici hic (uti de Ecclesia) tantum Christum *impleri plenitudine Dei, propter* Dona à Deo concessa, & doctrinam ab eo traditam, sed τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος in Christo habitare dicit. θεότης autem, & τὸ θεῖον nunquam dona, aut doctrinam divinam significant, sed ipsam Dei naturam, & essentiam, nec congrue dici potest voluntatem, aut dona dei in aliquo *habitare corporaliter*, multo minus operationes, & dogmata cujuspiam in alio habitare, hoc argumento utuntur *Tertullianus contra *Marcionem, Origenes* & alii.

Eph. 3. 9. * l. 5. c. 19. B in Jer. Hom. 1. p. 56. Concil. Antioch. Ep. ad p. San. olar. concil. To. 1 p 848.

τὸ δὲ τὸ παρὰ τοῦ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς τῇ θεότητι ἀπρέπως ἥκουται καὶ τεθεσπίσθαι ἔχειν ὁ αὐτὸς θεὸς καὶ ἄνθρωπος Ιησοῦς χριστὸς &c.

Is qui est Α & Ω primus & ultimus, est etiam divina essentia præditus, is enim, cui hic titulus adscribitur, est *Jehovah, qui vocat generationes ab exordio, est dominus exercituum præter quem non est Deus, is cujus manus fundaverunt terram, & cujus dextera mensa est cælos;* immo secundum *Paraphrasin Chaldaicam*, primus & ultimus in omnibus his locis is est qui, *creavit seculum à principio, & qui dicit secula seculorum mea sunt.*

Argum. 5. Sect. 26. Es. 41. 4. Es. 44. 7. Es. 48. 12.

At Christus est Α & Ω, primus & ultimus, cum enim audivisset *Johannes vocem magnam dicentis ego sum* Α *&* Ω, *primus & ultimus, convertit se, ut videret vocem loquentis, & vidit in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis*, is ergo erat à quo vox ista mittebatur, is ipse est qui dicit *noli timere ego sum primus & novissimus, & vivus, & fui mortuus.* Et rursus *is qui venit subito, & cujus merces cum eo est, reddere unicuique secundum opera sua*, est pariter Α *&* Ω, *primus & novissimus, principium & finis*, & tamen eadem dicit *Dominus Deus qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens*, clamat Deus apud *Esaiam; ego primus, ego novissimus*, & quidem ter, audiente tota Ecclesia, clamat similiter Christus apud *Johannem Ego sum primus & novissimus*, & quidem sine controversia ter, audiente universa *Ecclesia*, nulla addita limitatione, nulla restrictione, immo aucta Emphasi per Articulum præfixum ὁ πρῶτος ὁ ἐγὼ εἰμὶ, qui Articulus apud *Esaiam* in Græca versione præfixus non est, Augent etiam Emphasin additæ voces τ Α καὶ Ω, ἐγὼ καὶ πρῶτος, itaque si verba Dei apud *Esaiam*, & verba Christi apud *Johannem* inter se conferas, illustriora hæc, quam illa, magisque absolute & emphatice dicta videri possunt.

Apoc. 10, 11, 13. 6. 17, 18. Apoc. 22. 11, 13. Apoc. 1. 8.

Quis igitur credat Christum, si ψιλὸς ἄνθρωπος fuisset, toties, tam solenni oratione, tam ἐμφατικῶς, sibimetipsi hunc titulum assumpturum fuisse, eoque seipsum descripturum quem sibi Deus tam diserte tribuerat in *V. Testamento*, quemque proprium esse

Dei res ipſa clamat, circumſtantiæ locorum allatorum indicant, & *Paraphrayſis Chaldaica* extra dubium ponit, certe id minime convenire videtur cum perfecta Chriſti erga patrem ſuum reverentia, & pietate, vel cum ipſius erga Eccleſiam perfecta charitate; quotus enim quiſque præſertim inter *Judæos* eſt, qui Chriſtum ſeſe ſic deſcribentem audiens non ſtatim concipiat ipſum ſe etiam ὁ παντοκράτωρ appellaſſe, ſibique æternitatem, atque divinam eſſentiam tribuiſſe, ut nihil iſto quod ſibi tribuit elogio voluiſſe videri poſſit, niſi Eccleſiam ſuam in errorem conjicere, quod vel cogitare à Blaſphemia haud procul abhorret.

Alio ſenſu hæc dici de Deo, alio de Chriſto, quod vult *Socinus*, non tantum gratis dictum, ſed abſurdum eſt, cum enim eadem prorſus ſint verba, putandi ſunt iidem eſſe conceptus, quippe qui nobis non niſi per verba innoteſcant; nec aliud nobis exiſtimare fas eſt niſi rationem ipſi reddiderint, quare cum verba ſint eadem, nolint tamen ſenſum eundem eſſe, præſertim cum in hoc ſenſu nobiſcum conveniant patres *Ante Nicæni*, obſervat enim hic *Irenæus* l. 4. c. 37. p. 3. 3. *Johannem* cecidiſſe ad pedes Chriſti ac ſi fuiſſet mortuus, *ut fieret quod dictum eſt, nemo videt Deum & vivet.* Cumque hunc locum contr. prax. c. 17. 18. produxerant, qui cum *Praxea* ſentiebant, *Ego Dominus qui eſt, & qui fuit & venit omnipotens*, ridet eos *Tertullianus* quod *Dei omnipotentis appellationem non putarent, etiam filio convenire, quaſi qui venturus eſt non ſit omnipotens, cum & filius omnipotentis tam ſit omnipotens, quam Deus Dei filius.* Concludit igitur hic eſſe *Societatem nominum Paternorum in filio.* Hom. in Joh. ed. Huet. p. 21. *Origenes* non tantum hæc *Apocalypſeos* enumerat inter propria Chriſti attributa, ſed dicit inſuper D. ibid. p 5. his verbis *Johannem* manifeſtam feciſſe θεότητα *Chriſti deitatem.* E. Teſt. adv. Jud. l. 2. Sect. 1. *Cyprianus* ex his verbis probat Chriſtum eſſe *Sapientiam Dei per quam omnia facta ſunt* de Trin. c. 30. *Novatianus* autem Chriſtum *unum eſſe cum Patre Deum.* Atque hinc Argumentum novum exurgit, *viz.*

Argum. 6. Sect. 27. Iren. l. 1 c. 2 Qui eſt omnipotens, παντοκράτωρ, qui omnia poteſt, eſt Deus. Nec enim duas perſonas omnipotentes agnoſcent *Socinitani*, nec id Chriſtiana *Symbola* patientur, quæ ἕνα παντοκράτορα θεὸν conſtanter omnibus credendum proponunt. Eſt autem is qui venit cum nubibus & quem videbunt qui eum pupugerunt, hoc eſt, Chriſtus, Apoc. 1. ὁ παντοκράτωρ omnipotens.

Porro is qui poteſt omnia ſibi ſubjicere, habet potentiam in omnia, adeoque eſt omnipotens. Chriſtus ſecundum *Apoſtolum* poteſt omnia ſibi ſubjicere, Chriſtus igitur eſt omnipotens. Philip. 3. 20, 21. 1 Tim. 6. 15

Tertio, Is qui eſt *Rex Regum*, & *Dominus dominantium*, eſt omnipotens, eſt enim ſecundum *Apoſtolum ſolus potens.* Chriſtus autem

tem est *Rex Regum* & *Dominus dominantium* Apoc. 17. 14. 19. 16. Justin. Ap. I p. 49.

Atque in hoc Argumento consentire *Antiquos* Patres liquet ex omnibus iis locis in quibus Christum appellant δύναμιν τῆ ἀῤῥήτῳ θεοῦ βίᾳ, δύναμιν θεοῦ Dei inenarrabilis potestatem quod sexcenties ab iis factum. 2. In quibus dicunt unam & eandem esse virtutem & potentiam patris & filii. 3. In quibus Christum appellant verbum δι' οὗ τὰ πάντα ἔκτισε per quod omnia creavit Pater καὶ τὰ πάντα διεκοσμήσατο per quod omnia fabricata sunt. Creatio etenim mundi ex nihilo quin omnipotentis Dei opus sit, nemo dubitat. Denique in quibus ipsum agnoscunt *Opificem, & creatorem omnium quo* Pater *Cœlos condidit, quo mare suis terminis concluſit, cujus mysteria fideliter ab omnibus elementis servantur, à quo spatia Diurnorum cursuum* (Sol) *observanda accepit, cui paret Luna jubenti eam lucere nocte, cui astra obtemperant Lunæ cursum sequentia à quo omnia dispositа sunt & suis limitibus circum scripta* &c. Clem. Str. l. 6. p. 639 Just. Ap. 1 p. 44. c. Clem. Al. adm. p. 6.

τὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τοῦ ὅλου τῶν τε ὁρατῶν ἁπάντων καὶ τῶν θαλάσσαν ἰδίοις ὅροις περιλαβόντα καὶ τὰ μυστήρια πιστῶς πάντα φυλάσσοντα τὰ στοιχεῖα παρ' οὗ τὰ μέτρα τῶν, καὶ ἡμέρας διορίζοντα (ἥλιον) ἵνα φωτίζῃ φυλάττειν ᾧ πειθαρχεῖ σελήνην νυκτὶ φαίνειν κελεύοντα, ᾧ πειθαρχεῖ τὰ ἄστρα τῷ τῆς σελήνης ἀκολουθοῦντα δρόμῳ. Justin. Epist. ad Diogn. p. 498.

Is qui est omnipræsens est Deus, nec enim duos agnoscunt *Sociniani* quibus hoc attributum competat. Christo autem omnipræsentiam competere ex eo liquet, quod *ubicunque sunt duo, aut tres congregati in nomine suo, sit in medio eorum*; & quod *Discipulis* suis dicit *Ecce ego vobiscum sum omnibus Diebus usque ad consummationem Sæculi;* his enim verbis se profitetur & præsentem suis fore in terra etiam post corpus suum in cœlos illatum, ubicunque dispersi fuerint, & in quibuscunque locis convenerint, talis autem præsentia est prærogativa naturæ Divinæ, nihil enim potest esse in omnibus terræ locis simul, quantumcunque à seinvicem discreti, & separati fuerint, nisi quod est omnipræsens. *Argum.* 7. Sect. 28. Mat. 18. 20 Mat. 28. 20

Respondet *Wolzogenius* his verbis, *eodem modo hæc locutio, ut & aliæ infinitæ etiam de Deo usurpantur, & Dicitur eum illis rebus vel personis adesse quarum curam gerit, & in quibus aliquid operatur & efficit, cum ergo Deus Christum in potentia, ac potestate, ac sapientia sibi similem & æqualem reddiderit, ut is æque ac Deus ipse omnipræsens esse per suam solam virtutem ac Spiritum possit, quæ vult, in terris efficere, non necessarium est, ut hæc verba de ipsius essentiali præsentia in terris accipiantur.* In Mat. 28. 20.

Hoc non est respondere, sed rem ipsam concedere, qui enim æque, ac Deus ipse omnipræsens est, is proculdubio habet omni- Resp.

præſentiam illam quæ Deo competit, ipſumque Deum conſtituit, oſtendat igitur, ſi poteſt, *Wolzogenius* quomodo potentiam, ſapientiam præſentiam æqualem Chriſto tribuere poterit, æquali eſſentia diſjunctam, aut quomodo Deus, vel Chriſtus virtutem ſuam exerere poſſint ubi reipſa præſentes non ſint, aut aliquid agere ubi non fuerint, aut nobis permittant, id certum & exploratum ducere eum qui in nobis operatur, & ſua virtute aliquid in nobis efficit, eſſentia pariter nobis adeſſe. Hoc Argumento Deitatem Chriſti probat *Novatianus* his verbis. *Si homo tantummodo Chriſtus quomodo adeſt ubique invocaturis, cum hæc non hominis natura ſit ſed Dei ut adeſſe omni in loco poſſit.* *Eodemque Argumento contendit Origenes* Deum Solum & Chriſtum adorandos eſſe, quia *ubique præſentes ſunt*, Chriſtumque præſentem eſſe *non modo cum ſuis ſemper, ſed etiam* μετὰ πᾶσι καὶ εἰδόσιν αὐτὸν πανταχοῦ *cum neſcientibus eum ubique* quodque *Phariſæi* ἄνθρωπον τέλειον ἁγιον μόνον ὑπολαμβάνοντες τὸν Χριστὸν *ſuſpicantes Chriſtum tantummodo hominem ſanctum & perfectum eſſe eum ignorabant*, probat Idem *Origenes* quoniam *inviſibilis licet* ὡς μὲν θεότητι ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ παρὼν παντὶ ἀνθρώπῳ, πάντῃ δὲ ὅλῳ τῷ κόσμῳ συμπεριεχόμενος. To. 8. in Joh. Ed. Huet p. 122. D. E. *fuerit Deitate ſua, præſens tamen fuerit omni homini, & per univerſum orbem extenſus.* *Ubi* & Deitatem Chriſto, & Deitatis ratione omnipræſentiam eidem conceptis verbis adtribuit, quod etiam reliquis *Patribus Ante Nicænis* familiare eſt.

de Trin. c. 13.

contr. Celſum l 5 p. 239.

Argum. 8. Sect. 29.

Ultimo, Is qui novit omnia eſt Deus, habet enim intellectum tantæ capacitatis quantæ eſt intellectus Dei, quantus autem eſt intellectus, tanta eſt eſſentia cujus intellectus eſt facultas vitalis & proprietas eſſentialis, Chriſtus autem novit omnia *tu enim Domine*, inquit *Petrus*, *noſti omnia, tu ſcis quia amo te*: quo in loco Argumentum *Petri* ejuſmodi eſt; qui novit omnia is novit quid ſit in corde meo, novit amoris quo eum proſequor veritatem & vehementiam, novit quam ſincero corde profiteor amorem erga ſe meum,

Joh. 21. 17

Huic Argumento nihil reſponſi dat *Wolzogenius*, *Sclictingius* hoc tantum quod *omnia ſcire*, *per uſitatam Synecdochen, dicuntur qui multa ſciunt.* Quod plane Argumentum *Petri* corrumpit, non enim ſequitur Chriſtum ſinceritatem cordis Petri exploratam habuiſſe quia multa noſſet, cum illud nihilominus eam latere potuerit, Hoc attributum Chriſto tribuunt *Patres primævi nihil* enim *latere Dominum noſtrum* affirmat *Ignatius. Juſtis appropinquat Dominus*

ἀφὲν λανθάνει τὸν κύριον ἀλλὰ καὶ τὰ κρυπτὰ ἡμῶν ἐγγὺς αὐτοῦ ἐστιν. Ep. ad Epheſ. §. 15

minus, inquit *Clemens Alexandrinus*, *& nihil eum latet ex noſtris cogitationibus & quas facimus animo diſſertationibus, Dominum Jeſum dico qui omnipotente ſua voluntate cordium noſtrorum inſpector eſt.*

ὅπως ἐγγίζῃ τοῖς δικαίοις ὁ Κύριος· ᾧ οὐδὲν λέληθεν αὐτὸν οὔθ' ἐννοιῶν οὔθ' διαλογισμῶν ὧν ποιούμεθα, τὸν Κύριον Ιησοῦν λέγω τὸν παντοκρατορικῷ θελήματι ὁπίσσοπον τῆς καρδίας ἡμῶν. *Strom. l. 4. p. 517. B.*

Et rurſus *nunquam à ſua excedit ſpecula Dei Filius, ut qui non dividatur, non diſſecetur, non tranſeat a loco ad locum, ſit autem ſemper ubique, & continuatur nuſquam, tota mens, tota lux paterna, totus oculus, qui omnia videt, omnia audit, ſcit omnia poteſtate ſcrutatur poteſtates, ei ſubjecta eſt univerſa militia, & Angelorum, & Deorum.*

ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς πατρῷον, ὅλος ὀφθαλμὸς πάντα ὁρῶν, πάντα ἀκούων, τῷ πάντα, δυνάμει τῆς δυνάμεως ἱερῶν. *Strom. l. 7. p. 702. A. B.*

Ubi Filii Dei ubiquitatem, omniſcientiam, omnipotentiam, Solis, ut aiunt, Radio deſcriptam videre eſt.

Sect. XXX. Abſolutis Argumentis hiſce è Scriptura ductis, unicum adhuc reſtat paucis abſolvendum. Nempe quod admiſſa *Socinianorum*, *Arianorumve* ſententia, invicta *Judæis* ſuppeditentur Argumenta adverſus Chriſti ipſius cultum retorquenda, immo fundamenta iis ſuppeditabimus quibus Chriſtianam Fidem non eſſe ab iis admittendam, rationibus haud facilè ſolvendis comprobaturi ſint. Nam

1°, Hoc, inquient, in Scripturis noſtris ſæpius proponitur imprimis obſervandum, & diligentius, in Idololatriæ cujuſvis remedium, animis noſtris infigendum, *Deum eſſe unum.* Sic enim *Iſraelem* Deus alloquitur, *Audi Iſrael Dominus Deus tuus Deus unus eſt;* Ubi ultima litera in voce שמע, & in voce אחד, magnis characteribus depingunt, ad attentionem huic dicto conciliandam. Unde nos, ex antiqua traditione continuò hæc verba legimus manè & veſperè, nec quicquam in lege, æquali veneratione dignamur. Hoc Deus nobis perpetuò in mentem revocat quod *ipſe Deus eſt, & quod* אידו עוד מלדו, ὡς ἔστι πλὴν αὐτοῦ *non eſt Deus amplius præter eum. Videte*, inquit, *quod Ego, ego ipſe ſum,* עמרי ואין אלהים *& non eſt Deus mecum;* hoc omnem populum terræ ſcire voluit, quod *Dominus ipſe ſit Deus, & non eſt ultra Deus. Scriptura* eum ſolum Deum pronuntiat: *Tu es Deus ſolus,* σὺ εἶ ὁ Θεὸς μόνος ὁ μέγας, *Solus Deus Magnus; Tu ipſe ſolus Deus es omnium Regno-*

Deut. 6. 4.

Deu. 4. 35, 39.

Ib. 32. 39.

1 Reg. 8. 16.

Pſ. 86. 10.

Eſ. 37. 16.

Regnorum terræ, idque oſtendit non tantum via remotionis, di-
Eſ. 45. 5, 6. cendo, *Ego Dominus, & non eſt adhuc,* זולתי אין אלהים *præter me non eſt Deus. Hoc ſciant omnes ab ortu Solis, & ab occidente;* quod nihil præter me eſt, *Ego Dominus & non eſt amplius*, ſed quandoq;
Eſ. 44. 6. cum hoc proœmio, *Ego primus & ultimus, & præter me non eſt Deus.* Quandoque per modum comparationis, אין כמיך באלהים
Pſ. 86. 8. *Non eſt ſimilis tibi inter deos, non eſt ſecundum opera tua*, id eſt, qui faciat. Quandoq; per modum interrogationis vehementer id ne-
2 Sam. 22. 32. gando, *Quis Deus præter Jehovam, & quis petra præter Deum noſtrum?* τις ἰσχὺς πλὴν Κυρίου τίς κραταίωσις ἐκτὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. *Nonne*
Pſ. 18. 32. *Ego Jehova?* ואין עוד *& non eſt alius præter me, Ego Deus ſum, &*
Eſ. 45 21, 22. *non eſt alius.* Quandoque per modum præcepti לא תדע *Deum præter me non cogноſces, & ſervator non eſt* πλὴν ἐμοῦ, *me excepto.*
Hoſ. 13. 4.

Cum ergo *Theologia Chriſtiana*, ſi ea juxta *Socini*, aut *Arii* placita inſtituenda ſit, Deum alium, eſſentia plane diverſum à Deo *Iſraelis* nobis proponit agnoſcendum, non poſſumus hunc novum Deum admittere, niſi his claris Scripturæ, & juris naturalis præceptis nuntium remittamus, Deoq; noſtro in os contradicamus, dicendo *Eum non eſſe ſolum Deum, omnium Regnorum Terræ*, ſed *eſſe ultra Deum, eſſe Deum præter ipſum.*

Eſ. 43. 11. Porro *Dominas* noſter non ſemel nos docuit, *Non eſſe alium ſervatorem ſe excepto*, idque propheticè loquendo de temporibus *Meſſiæ;* quomodo ergo hunc *Jeſum* pro *Servatore* poſſumus agnoſcere, qui Deus eſſentia alius, adeoque *Servator* alius agnoſci debeat.

2°, Cum Chriſtus veſter, *Deus*, immo *Deus ſuper omnia benedictus in ſæcula*, conceptis verbis appelletur, & tamen eum eſſe Deum *Iſraelis*, verumque natura, & eſſentia Deum ſtrenuè denegetis, hæc certe nos admittere non poſſumus, utpote qui noverimus non eſſe Deum niſi unum; præſertim cum hæc ſit *JEHOVÆ* noſtri continua *Periphraſis*, qua eum à cæteris diis omnibus diſtinguimus, quod ſit *Deus Benedictus in ſæcula.*

3°, Quæ vero & unico *Jehovæ* Scripturæ noſtræ attribuunt, veſtra *Theologia* Chriſto adſcribit, & tamen eum eundem eſſentia Deum eſſe cum Deo *Iſraelis* palam inficiatur, hunc Chriſtum *omnes Angeli jubentur adorare*, ei *omne genu flectendum eſſe, omnique lingua confitendum* dicitis, Is *primus, & ultimus* multoties dicitur, eique mundi abolitionem tribuitis, cum ergo is de quo hæc dicta fuerint, ſit *Jehova Dominus Deus univerſæ terræ Altiſſimus ſuper omnem terram* atque ipſiſſimus ille Jehova, qui *juravit quod ſibi curvabitur omne genu* cum *primus & ultimus* qui fuerit, ſit etiam *Dominus exercituum præter quem non eſt Deus*, cum terræ cœlique mutationem

eidem

eidem *Jehouæ* adscriptam videmus, qui *terram initio fundavit, & cujus manuum opera sunt cœli, hæc creaturæ*; & non eidem essentia Deo tribuendo, fieri non potest quin gloriam Dei nostri alteri adscribamus.

4°, Deum *Israelis* eum esse dicimus, qui est *Altissimus super omnem terram, qui regnat in terris, cujus Regnum est super omnia, qui est terræ universæ, Gubernator, & cujus virtute omnia in perpetuum ordinanda sunt.* Hæc omnia Christo *Theologia* vestra adscribit, & tamen eundem essentia, Deum esse Christum pernegat: quomodo ergo *Imperium in omnia quæ amplissimo non solum terræ, sed etiam cœli ambitu continentur*, eidem concedere vobiscum possimus, nisi Dominum, & Deum nostrum Regno suo privemus, & solio suo detrudamus?

5°, Mandatum *de* hoc *Deo adorando, eique soli serviendo* haud minus perspicuum, pariq; momenti Solis radio scriptum, & sæpius in *Idololatriæ* omnis remedium habemus repetitum. Factum id esse, ut nos in vero sui unius cultu Deus noster retineat, nemo inficias ibit, qui novit idcirco *æmulatorem* se postea vocari, quia consortium ferre nequit, idcirco pronuntiare Deum se vindicem futurum suæ Majestatis, ac Gloriæ, quia non patietur impunè tantillum cultus sibi debiti in alium transferri.

Cum ergo Theologia juxta *Socinum* verè Christiana, alium ab uno Deo *Israelis* essentia diversum, æquali honore, & cultu prosequendum nobis exhibeat, id certè admittere non possumus nisi *Idololatriam* illam, cujus gratia tam dira antea perpessi sumus, renovare, Deumque Majestatis suæ, & Gloriæ vindicem acerrimum, ad iram provocare velimus.

6°, Solenniter testatus est Deus noster se *Gloriam suam alteri minimè daturum*, hocque ideo monuit ne nos rem ei gratam nos facere posse conciperemus unquam, honorem, laudem, cultumque adeo divinum alteri tribuendo; Adorando autem Christum natura non Deum, sed hominem, à natura Dei *Israelis* planè diversum, nonne hanc gloriam alteri concederemus?

7°, Quoties in Scripturis nostris audivimus hoc Deo nostro proprium esse *scrutari corda renesque*, eumque solum *corda omnium hominum scire*? hoc cum *Theologia* hæc vestra homini Christo attribuit, quomodo vobiscum consentire possimus, nisi alium à Deo *Israelis* in Dei solium evehendo.

8°, Quoties admonuit idem Deus preces nostras ad eum dirigendas esse, *eumque solum in die tribulationis esse invocandum*, quomodo ergo recipere possemus *Theologiam* vestram, quæ Christum natura

non

non Deum, ſed alium prorſus à Deo *Iſraelis*, corde, oreque pro bonis omnibus invocandum proponit?

Jer. 10. 11. 9°, Scripturæ noſtræ diſertim monent, *deos qui non fecerunt cœlum & terram, tollendos eſſe de terra, & de ſub cœlis.* Nonne autem hoc oraculum nos impedire debuit ne quem pro deo haberemus & coleremus, qui non feciſſet cœlum & terram? impedire ergo nos debet ne Chriſtum, qui veſtra confeſſione cœlum & terram non fecit, recipiamus, & colamus, ſic enim cauſam noſtram coram Dei Tribunali agemus, Tu Domine nos docuiſti deos qui cœlum & terram non fecerunt deſtructum iri, idque oraculum voluiſti à *Propheta Chaldaice* ſcribi, à nobis memoriter ediſci haberique in promptu, ad repellendam *Idololatriam*, adeoque altiſſime cordibus noſtris infigi, ne quem Deum qui non feciſſet cœlum & terram, reciperemus, ut coleremus. Noli igitur, quæſumus, nobis ſuccenſere, ſi tuo iſto tanto oraculo admoniti Deum qui non fecit cœlum & terram, recipere, & colere renuimus.

10°, Denique ea quam jam habemus, & ſemper habuimus *Jehovæ* noſtri Idea, eum nobis repræſentat omnipreſentem, omniſcientem, omnipotentem, qui ergo ſub iis ideis nobis colendus proponitur ſi Deus non fuerit, pro Deo altero, Deoque alieno habendus eſt, quomodo ergo hæc Chriſto veſtro vobiſcum adſcribere poſſumus, quem verum eſſentia Deum non eſſe contenditis, quin alienos Deos colendi nos crimine obſtringamus?

Deut. 13. 1. 2, 3. Fruſtra hic ad miracula confugitis à Chriſto veſtro facta nos enim adverſus hæc omnia munivit Deus noſter, dicendo *Quicunque Propheta miracula faciens populum à Deo avertere tentaverit, ad cultum alium, Deumque alienum quem Patres noſtri non noverant adorandum ſuaſerit, rejiciendus eſt*, cum ergo tot argumentis probaverimus Chriſtum veſtrum eſſe Deum alienum, his miraculis non obſtantibus, ex noſtri *Jehovæ* mandato rejiciendus eſt,

Hæc cum ita ſint aut excuſandi videntur *Judæi*, donec his Argumentis reſponſum *Socini Hyperaſpyſtæ* dederint, aut fatendum eſt id quod res eſt, Dominum N. J. Chriſtum feciſſe cœlum & terram, eundemque eſſentia eſſe cum Patre Deum, qui & populum *Iſraeliticum* ex *Ægypto* eduxit, & per *Prophetas* locutus eſt.

Sect. XXXI. Ex Altera Parte Deus in carne manifeſtatus, *Verbum caro factum, totaque Deitatis plenitudine in Chriſti corpore inhabitans*, non tantum omnem ſpeciem, & colorem ab his *Judæorum* objectionibus removet, ſed cum receptis iſtius Gentis notionibus de Deo *Columnam nubis*, *Tabernaculum Templumque* inhabitante, amiciſſime conſpirat.

In

In Columna enim nubis, juxta eorum *Theologiam*, erat *Jehova*, sive *Angelus Jehovæ*, de quo sic *R. Menachem* in locum, *Hic Angelus erat Shechinah præsentia sive Majestas Dei, Angelus autem & Rex mundi dicitur, quoniam per ejus manus mundus gubernatur.* Hinc columna illa vocatur *Nubes Jehovæ*, i. e. juxta *Targum Hierosolymitanum, Nubes præsentiæ divinæ Domini*, splendente Nube δόξα κυρίου, *Majestas Dei* coruscans apparuisse dicitur. Et quoniam Deus in hac Nube habitavit, in *Shechina*, seu *Majestate sua habitare dicitur in medio populi sui*, & videndo hanc Nubem coruscantem. juxta *Paraphrasten Chaldaicum*, videbant *Gloriam Dei.* Immo Deus apud *Ezekielem* describitur tanquam *in Nube & igne existens*, eaq; apparitio appellatur *Gloria Dei*, Nubesq; ipsa νεφέλη δόξης κυρίου, & cum hæc Nubes Templum implevisset, tunc opera comprobavit Dominus, dicente *Solomone*, quod *habitaret in spissa caligine*, Sanctuarium eo fine constructum fuerat, *ut Deus habitaret inter eos.* Qua de causa nuncupatur *Domus Dei*, משכן *Mansio sanctitatis ejus, Requies Dei, Facies Dei* (i. e. juxta *Chaldaicam Paraphrasin, Majestas Dei*) *Tentorium quod fixerat inter homines*, & in hoc Tabernaculo habitando fecit *Faciem Majestatis suæ habitare inter eos.*

Ex. 14. 19. 24. Ainsw. in locum. Ex. 40 38. Num. 10. 14. v. 36, 37. Nu. 14. 14. Ezek. 4. 10, 4. 2 Chr. 5. 13. 1 Reg. 8. 10, 12. Deu. 13. 18. 1 Sam. 2. 29. Ps. 26. 8. 68. 6. Ps. 76. 60, 68. 5, 9.

Arca Dei, quæ in hoc Sanctuario posita fuit, vocatur *Locus Dei*, eaque intrante in Sanctuarium, *Jehova Rex Gloriæ ingreditur*, Illa mota *canebant Sacerdotes surge Jehova*, &c. eaque quiescente, *Revertere, Domine, in Requiem tuam.* Dum coram hæc Arca tripudiis gestit *Psaltes Requies, saltare* dicitur *coram Jehova.*

Ps. 132. 5. Ex. 25. 9. Nu. 10. 34, 35.

Arca hæc etiam *Facies Dei* appellatur, & *cum præsentia* τῆ Θεῆ λόγυ *conjuncta*, juxta Doctissimum *Tenisonum, Habet nomen Jehovæ ei adscriptum*, Num. 10. 36. 1 Sam. 47. 6, 20. 2 Sam. 7. 6. Psal. 24. 7, 8. Psal. 68. 8, 25.

Psal. 24. 6. 42. 2. Tractat. de Idolol. p. 343.

Templum etiam vocatur *Habitaculum Dei, locus in quo poneret Nomen suum*, seu Majestaticam suam præsentiam, juxta *Chaldaicum Paraphrasten, Solium gloriæ suæ, Locus mansionis Majestatis suæ.*

2 Chr. 36. 15. Deut 12. 5, 9.

Est autem observatu dignum,

1 Reg. 8. 29. 33.

1°, In novo Fœdere, Christo, verboq; in carne nostra habitanti, allusionem ad hæc omnia manifestam fieri, Sanctuarium etenim, quod erat Dei Habitaculum, vocatur Græce σκηνή, tentorium, Hebraice autem אהל שכן באדם *Tentorium quod inter homines figebat* Deus. Et allusione ad conspicuam Dei præsentiam in hoc Sanctuario, *Verbum*, inquit *Apostolus*, ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, *Tentorium suum inter nos fixit, & vidimus ejus* δόξαν *Gloriam*, sive *Shechina, Hebræos* etiam suos alloquens *Paulus Hebræus*, Christi corpus vocat

Joh. 1. 14. Hebr. 8. 9.

τελειοτέραν σκηνὴν, *perfectius Tabernaculum*, Chriſtumq; ipſum *Miniſtrum Tabernaculi veri quod fixit Deus, & non homo.*

2°, Alluſione facta ad *Cherubinos* quorum facies erga Arcam verſæ erant, & quorum oculi verſus propitiatorium ſpectabant, *Angelos, D. Petrus* inducit κεφαλὰς κλίνοντας, *caput incurvantes, ut penitiorem Chriſti*, veri propitiatorii, *aſpectum habeant.* 1 P. 1. 12.

3°, Reſpectu habito ad *Templum* Chriſtus naturam humanam in qua habitabat, Templum appellat, *Solvite*, inquit, *hoc Templum*, in quo λόγος habitat, & Pater manet, uti in *Templo Judaico* habitavit; *Et ego tribus diebus ſuſcitabo illud.* Porro ad *Templum* ſuum venire is dicitur qui eſt ὁ κύριος, & *Angelus fœderis, quem quærebant Judæi, & in quo delectabantur*, loquente *Propheta, de gloria ſecundi Templi, ſic incipit, Ego vobiſcum ſum*; i. e. juxta *Chaldaicam Paraphraſin, Verbum meum erit vobis auxilio*, in orationis progreſſu *gloriam huic Templo ampliorem promittit, quam ea quæ Templo Solomonis*, contigerat, quod aliter fieri non potuit quam ſupplendo Auguſtius, quæ Templi prioris ornamenta cum fuerint, decuſque eximium, Secundo huic Templo defuerant, *Arca nimirum*, & *præſentia Majeſtatica*, hæc autem aliter ſuppleri non poterant quam ejus præſentia qui *Templo major erat*, Arca illuſtrior, veraq; *Shechinah* in cujus corpore habitabat *tota divinitatis plenitudo.* Joh. 2. 19. Mal. 3. 1. Hag. 2. 4.

Notandum ſecundo inter habitationem divinæ præſentiæ in Columna nubis, in Sanctuario, & in Templo, & habitationem Dei Verbi in Chriſti carne duo hæc eſſe diſcrimina. Primo quod divina præſentia tentorium tunc fixerat in rebus inanimatis, & viliori materia, nunc autem in natura humana, Spiritus Sancti virtute in utero Virginis formata. Secundo quod unio τῆς λόγου Chriſti humanæ naturæ arctior, inſeparabilis, & perpetua fuit, Dei in Sanctuario, in Templo, in Columna nubis habitatio temporaria erat, minus arcta, multiſque de cauſis ſeparabilis, qui ergo Deum in Arca, Sanctuario, Columna nubis, Temploque habitantem agnoſcebant, eum in Chriſto tentorium ſuum fixiſſe, poſt tot divinitatis Chriſti indicia, negare non poterant.

SECT.

SECT. II.

ATque hæc ſunt Argumenta *Patrum Ante-Nicænorum* ex Scripturis ducta, quibus, ante infelicem *Arij* ortum, doctrinam Sanam & Orthodoxam, de Chriſti Deitate, propugnabant. Super ſunt haud pauca, nec minoris fortè momenti aut Roboris, quæ veritatis ejuſdem fidem faciant ampliſſimam, ſed quoniam id noſtri inſtituti fuit Patrum *Ante-Nicænorum* rationes colligere, nec ea quæ variantium *Codicum* lectione incerta reddantur, in medium adferre, ea miſſa faciens, cum bono Deo progredior ad *Antiquitatis primævæ* teſtimonia quibus hanc, quam ex Scripturis ſtabilivimus, fidem ab *Apoſtolis*, eorumque diſcipulis acceptam fuiſſe, per totum Chriſtianum orbem ſparſam, ſummo ſtudio, & cura ab Eccleſiæ *Antiſtitibus* conſervatam, miroque conſenſu, & quaſi uno ore prædicatam, & ad poſteros derivatam luce clarius eluceſcet.

Et quoniam opus aggredior quod *Bullus* noſtras pietate ſumma, & doctrina vir præditus, atque in Antiquitatis totius ſcriptis verſatiſſimus, opere ære perenniori, ad doctorum invidiam, & Novatorum Cordolium, ſummo ſtudio, judicio, & induſtria peregit, ea conabor potiſſimum Antiquorum teſtimonia ſeligere, quæ vel ejus diligentiam fugiſſe videntur, vel quibus aliquid adjicere poſſe nos noſtro ſaltem judicio exiſtimamus.

Sect. I. Inter Scriptores autem Eccleſiaſticos qui Chriſti veram Deitatem verbis conceptis, vel juſta conſequentia nobis tradiderunt, primum locum obtineat *Barnabas*. Is enim loquens de filio Dei ſe in carne manifeſtante, oſtendit hoc carnis indumentum fuiſſe prorſus neceſſarium ut eum videntes non moreremur. *Niſi enim*, inquit, *veniſſet in carne, quomodo nos homines videntes eum, ſervati fuiſſemus, quandoquidem qui ſolem hunc opus manuum ejus aliquando deſiturum aſpiciunt, non valent Radios ejus obtueri.* Ubi duo invicti roboris Argumenta pro Chriſti Deitate exhibet. 1. Eſt quod Chriſtum, *niſi carne involutum, videre*

εἰ γὰρ μὴ ἦλθεν ἐν σαρκὶ, πῶς ἂν ἐσώθημεν ἄνθρωποι βλέποντες αὐτὸν ὅτι δὲ μέλλοντα μὴ εἶναι ἥλιον ἔργον χειρῶν αὐτοῦ ὑποδέχεται βλέποντες εἰς ἀκτῖνας αὐτοῦ ἀνυποφόρους ἀποβαλλόμενοι *ab. init.*

non ſuſtinebamus, quis autem neſcit Argumenti hujus fundamentum eſſe Dei ipſius effatum toties in veteri teſtamento repetitum
Ex. 33. 20. nempe *hominem Deum videre non potuiſſe & vivere*, quod adeo Ju-
Jud. 6 22. 13. 22. dæis infixum erat, ut vel Deum videntes, præſentem mortem exEſ. 6. 5. pectarent, vel ſi iis vivere poſtea conceſſum eſſet, id tanquam inGen. 32. 30 ſigne miſericordiæ divinæ indicium reſpicerem. 2. Quod Chriſto *Creationem Solis*, adeoque cœli ac terræ adſcribit, *Solem eſſe opus manuum ejus* dicendo, cœlos autem eſſe manuum *Jehovæ* opus multoties Scriptura indicat. Ille ergo Dei filius cujus manibus idem opus à *Barnaba* tribuitur, *Jehova* merito dicendus eſt, aut uti ha-
§. 5. bet Epiſtolæ hujus Antiqua verſio, *Orbis terrarum Dominus*. Huc
§. 12. accedit quod *Gloriam Jeſu* in eo conſiſtere facit ὅτι ἐν αὐτῷ πάντα καὶ
Col. 1. 16. εἰς αὐτὸν *quod per ipſum ſunt omnia, & in ipſum*, plane cum D. *Paulo*, conſentiens à quo audivimus ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα καὶ εἰς αὐτὸν. *omnia per ipſum, & in ipſum creata ſunt*. Porro apud eundem

Ἰησοῦς οὐκ ὁ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ὁ υἱὸς θεοῦ τυπῷ, καὶ ἐν σαρκὶ φανερωθείς. §. 12.

Jeſus non eſt filius hominis (ſubaudi tantum) *ſed filius Dei, typo, & carne manifeſtatus*, quod probat eo quod *David*, cujus filius dicebatur, ſic de eo loquitur, *dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, vides quomodo David eum vocet* Κύριον, καὶ υἱὸν θεοῦ *Dominum & filium Dei*, atque hoc filio *Navæ* de ipſo manifeſtatum fuiſſe probat his
Ex. 17. 14. verbis, *exſcindet à Radicibus omnem domum Amalek* ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐκ ἐκάτων τῶν ἡμερῶν, quæ verba licet apud *Septuaginta Interpretes* non occurrant, cum *Hebræorum* traditionibus conveniant, ii enim, notante *Ainſwortho* in locum, hæc eſſe *temporibus Meſſiæ* implenda docent, hic ergo agnoſcit eum qui *carne manifeſtatus eſt* fuiſſe longe antea filium Dei, & *Davidis* Dominum, quod non longe abeſt à
1 Tim. 3 16. D. *Pauli* myſterio θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκι. *Deus manifeſtatus eſt in carne*, eſtque ipſiſſimum Argumentum quo *Chriſtus* ipſe oſtendit
Mat. 22. 45 *Meſſiam* eſſe pluſquam *Davidis* filium.

Barnabam ſequatur *Ignatius* qui decies ad minimum Chriſtum *Chriſtianorum Deum* eſſe pronuntiat. Is enim, *Proœmio Epiſtolæ* ad *Epheſios*, dicit *Eccleſiam Epheſinam* ἐν θελήματι τοῦ Πατρὸς, καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν *in voluntate Patris, & J. Chriſti Dei noſtri unitam, & electam eſſe. Proœmio Epiſtolæ* ad *Romanos*, Chriſtum bis vocat
§. 7. τὸν ἡμῶν θεὸν *Chriſtianorum Deum*. In *Epiſtola* ad *Epheſios* eum pronuntiat *genitum, & ingenitum*, ἐν σαρκὶ γενόμενον θεὸν *Deum in carne exiſtentem*, plane ad mentem D. *Pauli* nuper citati, & *Johannis* qui de λόγῳ, quem Deum appellaverat, hoc adjecit, *& verbum caro factum eſt*. Rurſus in eadem epiſtola hæc habet *nihil latet Dominum ſed*

&

& arcana noſtra prope ipſum ſunt, omnia igitur faciamus ſicut ipſo in nobis habitante, ut illius ſinus templa & ipſe ſit in nobis Deus noſter, quomodo & eſt. Ubi de Chriſto loqui *Ignatium* indubium eſt ex tota orationis ſerie, in qua eum de quo verba facit, *Jeſum* appellat, *unicum Chriſtianorum Doctorem*, & cujus opera *ſilenter geſta ſunt* ἄξια τ Παθὸς *Patre digna.* Eundemque pro Deo ab *Ignatio* habitum eſſe haud minus liquet, non tantum ex eo quod *nihil illum latere*, quod *Chriſtianorum abſcondita omnia eidem perſpecta eſſe* pronuntiat, quod *Chriſtianos ipſius Templa eſſe* doceat. Sed præcipue quoniam Chriſtum in templis hiſce habitantem τ ἐν ἡμῖν θεὸν *Deum in nobis* appellat. In eadem Epiſtola hæc habet, *Deus noſter Jeſus Chriſtus in utero geſtatus eſt à Maria.* In *Epiſtola* ad *Trallianos* hortatur eos manere ἀχωρίς τ θεῦ Ιησῦ Χριςῦ *indivulſos à Deo Jeſu Chriſto.* In *Epiſtola* ad *Romanos* hæc habet, *Deus noſter Jeſus Chriſtus in Patre exiſtens, magis apparet. Epiſtola* ad *Smyrnæos* ſic incipit *Glorifico Jeſum Chriſtum Deum qui tanta ſapientia vos donavit.* Atque in eadem *Epiſtola Philonem, & Rheum* διακόνες Χριςῦ Θεῦ Chriſti *Dei Miniſtros* appellat. Denique Epiſtolam ad *Polycarpum* ſic claudit, *Opto vos valere ſemper* ἐν Θεῷ ἡμῶν Ιησῦ Χριςῷ *in Deo noſtro Jeſu Chriſto* atque ita vidimus *B. Martyrem* undecies affirmantem Chriſtum eſſe *Chriſtianorum Deum* adeo ut minus neceſſe fuerit loca alia compilare in quibus Chriſtum *æternum Dei verbum Patri præ ſeculis omnibus unitum, à Chriſtianis invocandum* diſertiſſimis verbis enuntiat.

πάντα ὖν ποιῶμεν ὡς αὐτῦ ἐν ἡμῖν κατοικῦντος, ἵνα ὦμεν αὐτῦ ναοὶ, κὴ αὐτὸς ᾖ ἐν ἡμῖν θεὸς ἡμῶν, ὅπερ κὴ ἔςιν. §. 15.

ὁ θεὸς ἡμῶν Ιησῦς ὁ Χριςὸς ἐκυφορώθη ὑπὸ Μαρίας. §. 18. §. 7.

ὁ Θεὸς ἡμῶν Ιησῦς Χριςὸς ἐν Πατρὶ ὤν, μᾶλλον φαίνεται. §. 3.

δοξάζω Ιησῦν Χριςὸν τ θεὸν ὅτως ὑμᾶς σοφίζοντα. §. 1. §. 3.

Epiſt. ad Magnes. §. 6. 7. ad Polyc. §. 3. Ep. ad Eph. §. 20. ad Rom. §. 4. Martyr Ignat. §. 4. §. 7.

Idem *Martyrio* coronandus, cum *Imperatorem* docuiſſet quod εἷς θεὸς ἀληθὴς *unus verus Deus eſſet qui cœli, terræ, maris, & omnium quæ ſunt in ipſis creator fuerit*, non veretur tamen coram *Senatu* profiteri, & audacter dicere, ὁ ἐμὸς Κύριος κὴ θεὸς Ιησῦ Χριςὸς *Jeſus Chriſtus eſt Dominus, & Deus Meus.*

Sect. II. *Polycarpus* illuſtre fidei ſuæ argumentum exhibuit in oratione hac ad Deum, ſub ultimam *Martyrii* horam, habita. *Domine Deus Omnipotens, Pater dilecti, & Benedicti filii tui Jeſu Chriſti ---- de omnibus laudo te, Benedico*

σὺν τῷ αἰωνίῳ, κὴ ἐπουρανίῳ Ιησῦ Χριςῷ --- μθ' ᾧ σοι κὴ πνεύματι ἁγίῳ ἡ δόξα, κὴ νῦν, καὶ εἰς τὸν μέλλοντας αἰῶνας, Ἀμήν. Martyr. Polycarp. §. 14.

tibi

tibi, Glorifico te, cum ſempiterno, & cæleſti J. Chriſto, dilecto filio tuo, cum quo, tibi, & Spiritui Sancto, Gloria & nunc, & in futura ſecula, Amen. Qualis uſitata ſemper in Eccleſia fuit δοξολογία eorum qui fidem ſuam in *Trinitatem* ὁμοτίμων teſtari iſta formula voluerant.

Juſtini Martyris Cohortatio ad Græcos tota in eo impenditur ut Deum unum, & ſolum eſſe, contra *Ethnicos* demonſtret, Chriſtique Religionem Dei unius tantum cultum admittere, atque inde fieri quod nos Chriſtiani θεὸν μὲν μόνον προσκυνοῦμεν *Deum ſolum adoramus*, de Chriſto tamen pronuntiat, quod *primogenitum Dei verbum, & Deus fuerit*, Chriſtus enim juxta *B.* hunc *Martyrem* βασιλεὺς, καὶ ἱερεὺς, καὶ θεὸς *Rex, & Sacerdos, & Deus eſt*, immo prophetarum teſtimonia producit εἰς δήλωξιν ὅτι θεὸς, καὶ Κύριος δυνάμεων ὁ χριστὸς *ad demonſtrandum quod Chriſtus ſit Deus, & Dominus virtutum*, cumque *Trypho* *ei* objeciſſet, quod dixerat Chriſtum noſtrum προϋπάρχειν θεὸν ὄντα πρὸ αἰώνων *ante ſecula deum fuiſſe*, agnoſcit ὅτι προϋπῆρχεν υἱὸς τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων θεὸς ὤν *quod præextiterat filius creatoris, Deuſque extiterat.* Dicit alibi *Deum principio præ omnibus ſeculis genuiſſe ex ſeipſo* δύναμίν τινα λογικὴν *potentiam quandam rationalem quam Spiritus Sanctus nunc Gloriam Domini, nunc Filium, nunc Sapientiam, nunc Angelum* πότε δὲ καὶ θεὸν *nunc autem Deum appellat, Teſtimonium his,* inquit μαρτυρήσει δὲ *exhibet verbum Sapientiæ, quod quidem idem Deus eſt à Patre omnium genitus, & verbum, & ſapientia, & potentia generantis eſt;* Alibi mentionem facit *Paſſionis quam pertulit Deus per hunc Deum*, plane conſentiens cum verbis *Pauli* dicentis *Deum Eccleſiam ſibi acquiſiviſſe proprio ſanguine.* Denique poſt multa hujuſmodi *Tryphonem*, & ejus Socios ſic alloquitur, *ſi dicta prophetarum aſſequi fuiſſetis, non inficiati eſſetis ipſum eſſe Deum ſolius & ingeniti, ineffabiliſque Dei filium.* Eodemque in loco eum θεὸν προσκυνητὸν *Deum adorandum à Davide appellatum* pronuntiat, & à *Chriſtianis* adoratum fuiſſe, ut vidimus, docet. *Melitonis* librum περὶ ἐνσωματου θεοῦ de incarnatione Dei ſeu potius *de Deo corpore induto* in hanc rem cito, gemens interim ejus ſolummodo titulum nobis ab *Euſebio*, & *Hieronymo* conſervatum eſſe, *Athenagoras* hoc tanquam Chriſtianorum commune placitum fundamenti loco ponit quod

Dial. cum Tryph. p. 251. D. — ὁ λόγος πρωτότοκος ὢν τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς ὑπάρχει Ap. 2. p. 96.

P. 254. D. p. 267. B. C 284. B. C

μοι ὁ λόγος τῆς σοφίας οὗτος ὢν ἔστιν ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ πατρὸς πρὸ πάντων γεγονὼς.

διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τοῦ Act. 20. 28.

ὁ πέπονθε δι' αὐτοῦ ὁ θεὸς τοῦ θεοῦ. p. 345.

αὐτὸν εἶναι θεὸν τοῦ μόνου, καὶ ἀγεννήτου, καὶ ἀῤῥήτου θεοῦ ὑὸν. p. 255. C.

Euſeb. Hiſt Eccl. l. 4. c. 31. Hieron. Catalog. Script.

θεὸν προσκυνητὸν

quod *Christianorum Theologia Unicum Deum agnoscit, eumq; mundi Creatorem*, quod cum Argumentis haud paucis ex *Philosophorum* dogmatis, & *Prophetarum* scriptis probasset, fatetur Christianos etiam agnoscere *Filium Dei per quem omnia sint facta*, ὁ λόγ☉ ἡμῶν ὅτι θεὸν ἄγομεν τὸν τοῦ τῶν πάντων ποιητὴν. p. 5.

hoc tamen non obstare innuit quo minus Deum unicum agnoscant, ἑνὸς ὄντος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, *cum pater & filius unum sint.* Quis igitur, p. 10. C.
inquit, *non miraretur Christianos Patrem Deum, Filium Deum, & Spiritum Sanctum prædicantes, Atheos appellari;* eademque repetens, dissertationi hunc tandem finem imponit, λέγοντας θεὸν πατέρα καὶ υἱὸν θεὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον. p. 9. A. 27. A.

demonstratum est ne quaquam nos esse Atheos, qui universi hujus opificem simulque ejus verbum, ceu Deũ veneramur. ὡς μὲν οὖν ἐκ τοσούτων ἄθεοι θεὸν ἄγοντες, τὸν ποιητὴν τοῦ δὲ τοῦ παντὸς, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ λόγον. pag. 34. D. p. 34 D.

Athenagoram sequitur *Theophilus*, qui, cum premiserat quosdam de *Poetis Prophetarum* vocibus consona dixisse: περὶ θεοῦ μοναρχίας *de Dei Unitate;* loqui incipit *de Dei Filio, Patri semper coexistente,* καὶ δι' οὗ πάντα πεποίηκε, *& per quem omnia fecit, cum Dei potentia & sapientia esset.* De quo ex D. *Johanne* dicit quod Θεὸς ἦν ὁ λόγ☉, *Verbum erat Deus,* Θεὸς ὢν ἐκ θεοῦ πεφυκὼς, *Deus existens, & ex Deo genitus;* atque inde tandem concludit *Ethnicos* inique *Christianos* persequi qui *Deum verum colant.* L.2. p 87. D. p. 88. D. p. 100. A. L.3 p.140.

Tatianus de uno Deo cum reliquis idem pronuntians, procedit postea *Religionis nostræ secreta pandere*, i. e. loqui de Filio ejus, ὃς ἦν ἐν αὐτῷ, *qui in ipso erat, & qui abs eo genitus produxit hunc mundum: materiam sibi ipsi formans,* quod certe Creatoris officium est, denique *Gentes* sic alloquitur, *Non decipimus, O Græci neque nugas vobis nuntiamus Deum sub hominis forma natum pronuntiantes*

ἀντιχρήσωμαι τῷ καθ' ἡμᾶς ποιήσαντι, αὐτὸς ἑαυτῷ τὴν ὕλην δημιουργήσας. p. 145. A. C.

ὦ γῆ μωραίνουσιν, Ἄνδρας ἕλληνες, οὐδὲ λήρους ἀπαγγέλλομεν. Θεὸν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ γεγενῆσθαι καταγγέλλοντες. p. 159. C.

Porrò fide *Petavii Aristidem Atheniensem* citamus *Hadriano Principi* de Religione Christiana volumen exhibentem nostri dogmatis continens rationem, *Et quod Christus Jesus solus esset Deus.* Præf. in Tom. 2. c. 2 Sect. 8.

Irenæus sæpius observat, *quod neque Dominus, neque Spiritus Sanctus, neque Apostoli, eum qui non esset Deus definitive, & absolute Deum nominassent, nisi esset verus Deus,* immo contendit *neque Prophetas unquam, neque Apostolos alium, Deum nominasse, vel* L. 3. c. 6. C. 8.

Do-

Dominum appellaſſe præter verum, & ſolum Deum. Porro diſtinctionem inter Deum ſummum, & intermedium prorſus tollere videtur dicendo *Eum qui ſupra ſe habet aliquem ſuperiorem, & ſub alterius poteſtate eſt, hic neque Deus, neque Rex Magnus dici poteſt.* Et tamen locis fere innumeris Deum Chriſtum pronuntiat, ut enim ea mittam quæ à doctiſſimo *Bullo* allata ſunt, & contra novorum *Photinianorum* Strophas vindicata, eaque omnia quæ in Latina tantum verſione, heu nimis barbara, occurrunt. Primo is, *Fidem Eccleſiæ per univerſum orbem diſperſæ* recitans, hunc hujus fidei Articulum proponit, *Omne genu flectendum eſſe Jeſu Chriſto, & Servatori, & Regi.* Libro tertio de Chriſto loquens hæc habet, *Hominem, ut antea à nobis dictum eſt, Univit Deo.* i. e. Unum Deum cum Deo fecit. Et rurſus, *Niſi Deus ſalutem donaſſet, haud quaquam firmam, & ſtabilem eam haberemus: Ad hæc niſi homo cum Deo copulatus fuiſſet, incorruptibilitatis particeps fieri minimè potuiſſet, neceſſe quippe erat ut Dei hominum Mediator, per ſuam cum utroque cognationem, & neceſſitudinem ambos amicitiæ fœdere inter ſe conciliaret, ac Deo quidem hominem ſiſteret, hominibus autem Deum patefaceret.* Et rurſus, *Deus igitur homo factus eſt.* Et iterum dicit, *Prophetas dixiſſe vocabitur nomen ejus Admirabilis Conſiliarius, Deus fortis, atque ita eum qui eſt ex Virgine natus, Emmanuel prædicantes, unionem Dei Verbi cum ſua creatura declarabant.*

L. 4. c. 5. Lib 3. c. 6, 18. l. 4. c. 8. 9, 12, 9 &c.

L. 1. c 2, 3.

L. 3. 20.

Παλιν τε μὴ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο τὴν σωτηρίαν ἐκ ἂν βεβαίως, ἔχομεν αὐτὴν, καὶ εἰ μὴ ζωωθὴ ὁ Ἄνθρωπος τῷ Θεῷ ἐκ ἂν ἠδυνήθη μεταλαχεῖν τῆς ἀφθαρσίας ἕνῳ γὰρ τὸν μεσίτην Θεὸν τε καὶ ἀνθρώπων δι' τῆς ἰδίας πρὸς ἀμφοτέρους οἰκειότητος εἰς φιλίαν, καὶ ὁμόνοιαν τοὺς ἀμφοτέρους ζωσαγαγεῖν, καὶ Θεῷ μὲν παραστῆσαι τὸν ἄνθρωπον, ἀνθρώποις δὲ γνωρίσαι τὸν Θεόν. Lib. 3. c. 20. p. 284. & c. 24.

οἱ τὸν ἐκ τῆς παρθένου ἐμμανουὴλ κηρύττοντες τὴν ἕνωσιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ πλασμα αὐτοῦ ἐδήλουν. Lib. 4. p. 284. & c. 24.

Hæc autem quæ ex *Irenæi* verbis, ſua lingua adhuc conſervatis adduximus non tantum probant Chriſtum verum Deum eſſe, ſed etiam ſententiam hanc, ex *Irenæi* ſaltem ſententia, ad ſalutem eſſe neceſſariam, his qui contentus non fuerit adeat *Fevardentium* quinquaginta ejuſdem Patris loca congerentem, ex quibus clarè innoteſcit *Irenæum Sempiternam Chriſti Divinitatem conſtanter tenuiſſe, Clem. Alexandrino* claudam ſecundum hoc ſæculum, vel ſi Doctioribus magis

P. 252, 253

magis arriserit, sequentis exordium faciam. Is autem ut antea vidimus, dicit *apparuisse hominibus Verbum qui solus Deus simul & homo fuerit;* Idem *Pædagogum nostrum pronuntiat Deo Patri similem cujus est Filius. Est etiam,* inquit, *Deus in forma hominis, impollutus, paternæ voluntati serviens Verbum Deus qui est in Patre, qui est à dextris Patris, & est cum forma Deus, in eodem libro, recenset humanitatis quæ in Christo est novitatem, & senii expertem cum simplicitate æternitatem.* Adm. ad Gent. p. 6.

Θεὸς ὁ ἀνθρώπῳ ὁμοιωθεὶς ἀρχαῖος, πατρικῷ θελήματι διδακτὸς λόγος, θεὸς ὁ ἐν τῷ πατρί, ὁ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός, σὺν καὶ τῷ ὁμοίῳ θεός. Pædag. l. 1. c. 1. pag. 80.

Τὸν ἐν χριστῷ νεολαίαν τῆς ἀνθρωποτητος, καὶ ἀγήρω, καὶ ἀπαθῆ, καὶ ἀϊδιότητα. C. 5. p. 89. D. 87. A.

Immo quod Novatores nostros maxime angit, Christo conceptis verbis, nec una vice creationem mundi tribuit. *Sumus,* inquit, τοὺς λόγους τὰ λογικὰ πλάσματα ἡμεῖς, *nos Dei verbi figmenta rationalia;* Nec nos tantum, sed omnia in universum quæ facta sunt, *idem* enim *verbum* ἀρχὴ θεία πάντων ὁ λόγος καὶ ἔστιν. *Estque & fuit divinum principium universorum.* P. 5. Est θεὸς καὶ δημιουργὸς. *Deus & opifex, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Deniq; non tantum Filium comparans cum Patre eum τῷ δεσπότῃ τῶν ὅλων ἐξισωθέντα, *Domino universi exæquatum,* seu æqualem factum pronuntiat, *Deum quo non est Major* ὃν οὐκ ἐν πατρὶ, *Filium in Patre, & Patrem in Filio;* sed quod sit idem ipse cum Patre, qui cum nunc Pater, nunc Filius nominatur, idem est *potestatibus multis distinctus,* adeo ut suspicandum potius foret, *Clementem* cum *Sabellio* sapuisse, cum hunc *Pædagogum* scripsit, atque intellectualem magis quam realem distinctionem, Patrem inter & Filium, posuisse, quam *Arianorum* dogmati præluisse. Pæd. l. 1. c. 11. p. 135. p. 68. p. 91, 92.

αὐτὸς ἅμα πατὴρ αὐτὸς ὁ ἓν ὢν πολλαῖς μιωνύμοις ὑποκείμενος. Pædag. p. 118, 119.

Sect. III. *Solus Deus sine peccato,* inquit *Tertullianus, & solus homo sine peccato Christus, quia & Deus Christus. Infra Angelos diminutus dum homo sit, quâ caro & anima & Filius hominis, quâ autem Spiritus Dei, & virtus Altissimi, non potest infra Angelos haberi, Deus scilicet & Dei Filius.* Et rursus, *Ex conscientia scimus Dei nomen & Domini, & Patri, & Filio, & Spiritui convenire. Ita Connexus Patris in Filio, & Filii in Paracleto tres efficit cohærentes, alterum ex altero,* QUI TRES UNUM SUNT, *non unus, quomodo dictum est, Ego & Pater unum sumus, ad* SUBSTANTIÆ UNITATEM, *non ad numeri singularitatem.* De Anim. c. 14. De Carne Christi c. 14. Adv. Prax. c. 13. C. 25.

Minucius Ethnicorum calumnias refellit his verbis: *Quod Religioni noſtræ hominem noxium, & crucem ejus adſcribitis longe de vicinia veritatis erratis, qui putatis Deum credi aut meruiſſe noxium, aut potuiſſe terrenum, nec ille miſerabilis cujus in homine mortali ſpes omnis nititur;* cum ergo *Minucium* latere non potuit Chriſtum ſpem noſtram in *Sacro Codice* nuncupatum eſſe, carnemque de terra accepiſſe, ei haud dubio aliam originem, qua *Deus*, & *Spes noſtra* dici meruit, adſcripſit.

P. 33.

Hippolytum Bullus doctiſſimus adducit ex *Collectaneis Anaſtaſii*, dicentem Chriſtum θεὸν ἄπειρον ὅμου, καὶ πεπερασμένον ἄνθρωπον εἶναι, *Deum infinitum ſimul & circumſcriptum hominem eſſe & intelligi.* Et fateor in toto Antiquitatis penu nihil ad hanc rem illuſtrius occurrere quam ea quæ ſub *Hippolyti* nomine *Anaſtaſius* exhibuit, in quibus ὁ πρὸ ὅλων θεὸς, θεὸς ἀπέρατος, ὁ ἀεὶ κτίσμων ἀπάρχων θεὸς, ὁ πρὸ ὅλων δημιουργὸς, *Univerſorum Deus, & Conditor, Deus ſuper immenſus, & qui natura ſemper Deus erat, factus eſt caro, factus eſt homo, totus Deus cum fuerit.* Sed ne hæc propter nimiam evidentiam, & propter alia, quæ *Hippolyti* ætati vix congruunt, ſuſpecta eſſent, ex libro de *Antichriſto*, à *Combefiſio* edito, teſtimonia ſatis luculenta profeſſo: Ibi enim Dominus noſter Jeſus Chriſtus ὁ θεὸς, ὁ θεὸς λόγος, θεὸς καὶ ἄνθρωπος, *Deus, Deus verbum, Deus & homo* appellatur,& Λόγος πρεσβεύει πρὸ πάντων γεγονώς *Verbum Patris ante ſæcula genitum.*

Apud Sirm. p. 215, 216, 229, 231.

P. 98.

Sect. 6, 44, &c.

Sect. 26.

Progredior ad *Cajum Eccleſiæ Romanæ*, circa hæc tempora *Preſbyterum*, libri abs eo ſcripti περὶ τῶν πάντων, i. e. *de univerſo* Fragmentum exhibuit *Hæſchelius* ejuſdem ad *Photii* Bibliothecam Notis, quo edocti ſumus quod δίκαιοι, καὶ ἄδικοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λόγου κρίνονται, *Juſti, & injuſti coram Deo Verbo adducentur, ei enim Pater omne judicium commiſit.* Porro egregium ejuſdem Authoris locum in quo contra *Artemonis* hæreſin, doctrinam orthodoxam teſtimoniis Patrum, & Eccleſiæ practica traditione propugnat, infra pollicemur.

P. 11.

Cyprianus libro *de Unitate Eccleſiæ* hæc habet: *Dicit Dominus, Ego & Pater unum ſumus, & iterum de Deo Patre, Filio, & Spiritu Sancto ſcriptum eſt, & hi tres unum ſunt, hanc unitatem qui non tenet, not tenet Patris & Filii fidem, & veritatem non tenet ad ſalutem;* ubi doctrinæ Catholicæ veritatem cum ejuſdem neceſſitate conjunctam perſpicuè tradit.

E Oxon. p. 109.

Ad loca *Novatiani* à Doctiſſimo *Bullo* citata, unicum libet adjicere ſed ponderis maximi, utpote qui medicam manum adhibeat, iis quæ alibi ab eodem Authore incautius dicta videantur. *Deus utique* (inquit) Chriſtus eſt, *procedens ex Deo ſecundum perſonam efficiens,*

C p. 31.

ſed

ſed non eripiens illud Patri quod unus eſt Deus, ſi enim natus non fuiſſet, innatus, comparatus cum eo qui eſſet innatus, æquatione in utroque oſtenſa biduos faceret innatos, & ideo duos faceret Deos; ſi non genitus eſſet, collatus cum eo qui genitus non eſſet, & æquales inventi, duos deos merito reddidiſſent non geniti, atque ideò duos Chriſtus reddidiſſet Deos; ſi ſine origine eſſet, ut Pater inventus, & ipſe principium omnium, ut Pater, duo faciens principia, duos oſtendiſſet nobis conſequenter & Deos, aut ſi & ipſe filius non eſſet, ſed pater generans de ſe alterum filium, merito collatus cum patre, & tantus denotatus, duos patres effeciſſet, & ideo duos approbaſſet etiam Deos. Si inviſibilis fuiſſet, cum inviſibili collatus, par expreſſus, duos inviſibiles oſtendiſſet, & ideo duos comprobaſſet & Deos, ſi incomprehenſibilis, ſi & cætera quæcunque ſunt patris, meritò dicimus duorum deorum quam iſti confingunt, controverſiam ſuſcitaſſet. Ubi verbis diſertiſſimis oſtendit Chriſtum eſſe Deum Patri æqualem, paremque eo tantummodo excepto quod ſit Deus de Deo.

Adverſus *Pauli Samoſateni* ἀρτηνοθεν, ſeu Chriſti Divinitatem negantis hæreſin Patres *Synodi Antiochenæ decreverunt fidem ſcripto edere, & exponere quam à principio acceperant, & traditam haberent, & ſervatam in Catholica & ſancta Eccleſia ad eorum tempora à Beatis Apoſtolis qui viderunt ipſi & miniſtri fuerunt verbi, prædicatam ex lege, & Prophetis & N. Teſt.* hoc fundamento jacto, & profeſſione hac ſolenniter præmiſſa, fidem veram & orthodoxam, non tantum verbis exquiſitiſſimis enuntiant, ſed etiam præcipuis teſtamenti utriuſque θεοπνευστοις quas ſupra laudavimus ſtabilitam dant, cum enim, notante *Bullo, Chriſtum ſapientiam, verbum, virtutemq; Dei ante ſæcula exiſtentem, non prægnitione, ſed eſſentia, & ſubſiſtentia Deum prædicaviſſent; Eos,* inquiunt, *qui contrariam ſententiam amplectuntur, dicens, Filium Dei non eſſe Deum ante ſæcula exiſtentem, eoſq; duos deos ponere qui filium Dei deum eſſe prædicant, hunc ab Eccleſiaſtica Regula alienum eſſe arbitramur, & omnes Eccleſiæ Catholicæ nobiſcum*

ἔδοξεν ἡμῖν ἔγγεγραφον τὴν πίστιν ἣν ἔξ ἀρχῆς παρελάβομεν, καὶ ἔχομεν παραδοσεῖς, καὶ πεπιστεύκαμεν ἐν τῇ καθολικῇ, καὶ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ μίχει τῆς σώσεως ἡμέρας ἐκ διαδοχῆς ὑπὸ τῶν μακαρίων Ἀποστόλων, οἱ καὶ αὐτόπται, καθὼς γεγόνασι τῷ λόγῳ κατηγγελκότες ἐν νόμῳ, καὶ προφήταις, καὶ τῇ καινῇ διαθήκῃ, ταύτην ἐκθέσθαι. Concilior. Pariſ. To. 1. p. 844.

εἰ δ' ἐν ἀντιμάχῃ τῷ ὄντι τῷ θεῷ θεὸν μὴ εἶναι περὶ καθολικῆς κόσμου παρόντων καὶ ὁμολογεῖν θάκιον δύο θεὸς καθαγγελλειν ἕνα ὁ υἱὸς θεῶν θεὸς κηρύσσων, τόπον ἀλλότριον τῆς ἐκκλησιαστικῆς κανόνος ἡγούμεθα, καὶ πᾶσαι αἱ καθολικαὶ ἐκκλησίαι συμφανίζειν ἡμῖν. Ibid. p. 846. A.

consentiunt, quod quidem probat ex *Pauli* his verbis ad *Romanos*

Ibid. B. ἀλλ' ὢν ὑπὲρ πάντα καὶ ἐν πᾶσι θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν ibid. D. E.

qui est super omnia Deus benedictus in secula; ex mundi creatione quam ei adscribunt D. *Johannes*. Et *Apostolus* p. *non tantum Organo, sed tanquam operanti ad universi creationem*, denique filium Deum quidem & Dominum omnium creaturarum probant *quod corpus ejus ex virgine sumptum, in quo omnis plenitudo divinitatis corporaliter habitavit, divinitati immutabiliter unitum & Deificatum est. Qua de causa idem Deus et Homo Jesus Christus prophetabatur in lege, & prophetis, & ab omnibus in Ecclesia quæ sub cœlo est creditus est Deus quidem, qui seipsum exinanivit, cum esset æqualis Deo.*

διόπερ καὶ τὸ ἐκ τῆς παρθένου σῶμα χρισθὲν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς τῇ θεότητι ἀτρέπτως ἥνωται, καὶ πεθεοποίηται, ὃ χαίειν ὁ θεὸς καὶ ἄνθρωπος Ἰησοῦς χριστὸς προεφητεύετο ἐν νόμῳ καὶ προφήταις καὶ ἐντῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πᾶσι πιστεύεται θεὸς κυριεύσας μὲν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ εἶναι ἴσα θεῷ p. 484. E.

Victorinus tractatu de fabrica mundi, cujus ἀποστεφάνου scriptorum Ecclesiasticorum historiæ literariæ suæ inseruit Doctissimus *Cave*, hæc habet, *sic dicit Pater ejus eructavit cor meum verbum bonum.* p. 104. *Joh. Evangelista sic dicit, in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil.*

Qui *Origenis*, *Theognosti*, & *Pierii*, *Pamphili*, & *Luciani*, *Dionysiorum* amborum sententias scire avent, *Bullum* adeant nunquam sine laude nominandum, his enim pagina nostra contenta erit.

Nec sæculi quarti ineuntis hoc est *Arnobii*, *Lactantii*, *Eusebii* testimoniis chartas jam nostras onerabo, supersunt enim Argumenta aliquot ex praxi Ecclesiæ, ex Ethnicorum objectionibus patrumque adversus eas Apologiis & responsis & denique ab horum seculorum Hæreticis à sinu Ecclesiæ ob suam pervicaciam in Christi divinitate neganda excussis sumpta, ex quibus Ecclesiastica hac in parte traditio sole clarior apparebit, ubi eorum testimonia locum invenient.

Sect. IV. Argumentum igitur primum quo constet doctrinam de vera Christi deitate non scriptis tantum, sed Christianorum praxi perpetua firmatam fuisse, dabit hymnorum usus, qui inter eosdem, ab ipsis Christiani cultus initiis obtinuit. Est enim illud *Plinii secundi Trajano* scribentis doctis notissimum, Christianos tunc in unam convenientes hymnos Christo *ut Deo* canere consue-

visse

visse, post enim accuratam de Christianorum moribus disquisitionem habitam, agnoscit *hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo, ut Deo dicere secum invicem*, hujusmodi hymnus in honorem Christi à *Clemente Alexandrino* compositus, extat ad finem ejus librorum qui *pædagogi* inscribuntur, in quo summam Christi *potentiam, sapientiam*, & *æternitatem* celebrare, Christianos omnes hortatur. Atque ex his S. hymnis, qui in Ecclesia continuo resonabant, *Artemonis* ἀρτεμονθέως impudentiam, doctrinæ de Christi deitate novitatem objicientis refellit *Caius Ecclesiæ R. Presbyter*, huic enim mendacio *refragantur*, inquit, *Psalmi & Cantica fratrum ab initio conscripta, Christum verbum Dei celebrantia, & divinitatem eidem tribuentia.* Hos hymnos patri universorum, & Deo verbo proprios constituit *Origenes*, *hymnos enim*, inquit, *in solum Deum universorum Dominum canimus, & Deum verbum, ejus unigentum.*

Ep. l. 10. Ep. 57.

p. 267.

Ψαλμοὶ γὰρ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πίστων γραφῆσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ τὸν χριστὸν ὑμνοῦσι θεολογοῦντες. Euseb. Eccl. Hist. l. 5. c. 28. p. 196. A.

ὕμνους γὰρ εἰς μόνον τὸν ὑπὸ πάσι λεγόμενον θεὸν καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ θεὸν λόγον. Contra Celsum l. 8. p. 422.

Atque hinc mirum non est *Paulum Samo-satenum* Artemæ Hæresin renovantem, *Psalmos in honorem Domini nostri Jesu Christi cani solitos quasi novellos, & à recentioribus compositos, abolevisse*, quos tamen ἀπ' ἀρχῆς ab ipso Christianismi primordio obtinuisse vidimus.

Ψαλμοὺς γὰρ τοὺς μὲν ὑπὸ τῶν Κύριον ὑμνεῖν, Ἰησοῦν χριστὸν παύσας ὡς δὴ νεωτέρους, καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα Euseb. H. Eccl. l. 7. c. 30. p. 281. A. B.

Sect. V. Secundum, nec minus perspicuum traditionis Ecclesiasticæ, de Christi Deitate, Argumentum exhibent *Ethnicorum*, & *Judæorum* contra Christianam fidem, hac una de causa præjudicia, *Patrumque* ad eam firmandum, atque ab eorum præjudiciis, liberandam industria, quis enim audiens *Christianismi* hostes juratos, hoc iis tanquam delirum, atque incredibile objicientes, *Deum & cœlis descendisse, carne indutum, cruci affixum fuisse*, Patresque Doctrinam hanc minime negantes (quod est ab iis factum *quoties Asini, Solis, Crucis, Onochoetis* cultus ab Ethnicis objiciebatur,) sed eam animosius defendentes, pro ea nervosius disputantes, & ratione multiplici probantes hoc Deo dignum, Deo congruum, nostræque omnium saluti necessarium fuisse, non statim

tim conſpiciet doctrinam quam neque negabant, neque diſſimulabant unquam Chriſtianæ fidei defenſores acutiſſimi, fortiſſimique Athletæ, Chriſtianam prorſus fuiſſe, & traditionis, Regulæque Eccleſiaſticæ partem non minimam feciſſe, hæc autem omnia teſtimoniis pæne infinitis præ oculis lectoris ponere difficile non eſſet, ſed ne eidem tædium creemus, paucioribus contenti erimus.

Tryphoni dicenti *non paradoxum tantum, ſed rem ſtultam eſſe quod Chriſtiani aſſerebant ante ſæcula Deum fuiſſe hunc Chriſtum ac deinde naſci etiam hominem factum ſuſtinuiſſe, & quidem non hominem ex homine,* in ſe probandum ſuſcipit *Juſtinus M.* & *fuiſſe prius Chriſtum filium conditoris univerſitatis hujus Dei eſſeque Deum & genitum eſſe hominem ex virgine*: quod quidem ex eis quæ Beati *Prophetæ* de eo tradide-

τὸ γὰρ λέγειν σε προϋπάρχειν θεὸν ὄντα πρὸ αἰώνων τοῦτον τὸν χριστὸν ὕστερα καὶ γεννᾶσθαι ἄνθρωπον γενόμενον καὶ μὴ ὄντα ἐξ ἀνθρώπων ἐξ ἀνθρώπου δὲ μόνου φαίνεται δοκεῖν μοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ μωρίαν. Dialog. p. 267.

ὅτι καὶ προϋπῆρχεν υἱὸς τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων θεὸς ὤν, καὶ γεγέννηται ἄνθρωπος διὰ τῆς παρθένου ibid. c.

runt, multis probare aggreditur. *Tatianum* audivimus dicentem *non deſipimus, ô Græci, neque nugas vobis proferimus Deum ſub hominis forma natum nunciantes. Tertullianus* indicat *vulgus Ethnicorum Chriſtum* tantum reſpicere *uti aliquem hominum,* quo facilius nos tanquam *hominis cultores* ſugillent, atque inde, inquit, *neceſſe eſt pauca de Chriſto, ut Deo* loqui, rem ergo ſic aggreditur: *jam ediximus Deum univerſitatem hanc mundi verbo, & ratione, & virtute molitum, & nos etiam ſermoni atque rationi, itemque virtuti per quæ omnia molitum Deum ediximus, propriam ſubſtantiam Spiritum inſcribimus, cui & Sermo inſit prænuntianti, & ratio adſit diſponenti, & virtus præſit perficienti, hunc ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatum, & idcirco filium Dei, & Deum dictum ex u-*
Apol. c. 21. *nitate ſubſtantiæ, nam & Deus ſpiritus, & cum radius ex ſole porrigitur, portio ex ſumma, ſed ſol erit in radio, quia ſolis eſt radius nec ſeparatur ſubſtantia, ſed extenditur, ita de ſpiritu ſpiritus, & de Deo Deus, ut lumen de lumine accenſum, manet integra, & indefecta materiæ radix, etſi plures inde traduces qualitatum mutueris, ita & quod de Deo profectum eſt, Deus eſt, & Dei filius & unus ambo, ita & de ſpiritu ſpiritus, & de Deo Deus, modulo alterum non numero, iſte igitur Dei Radius delapſus in virginem quandam, & in utero ejus caro figuratus naſcitur homo Deo miſtus,* ubi habes ipſiſſima verba *Nicæni* ſymboli, & ſenſum ab iis minime alienum apud Celſum.

Judæo

Judæo apud Celsum ridenti, *Magos* προσκυνήσαντας αὐτὸν ἔτι νήπιον ὡς θεὸν *adorantes Christum adhuc infantem ut Deum*, Respondet *Origenes* docendo, *Nato Christo Dæmonas debilitatos obtorpuisse, deprehensis eorum præstigiis, & efficacia destructa,* ἀσθενῆ ἐν αὐτῷ θειότητος, *à divinitate quæ Christo inerat, Magosque* ad *Christum* venisse ferentes *dona composito, ut sic loquar, ex mortali & Deo, aurum in signum potestatis regiæ, ut morituro myrrham, ut Deo thus,* [quæ quidem mystica horum donorum intelligentia, ut id obiter moneam, *patribus* etiam *Ante-Nicænis* valde arridebat, habes enim *Iræneum* conceptis verbis affirmantem, *Magos, per ea quæ obtulerunt munera, ostendisse quid erat qui adorabatur, Myrrha quidem quod ipse erat qui pro mortali humano genere moreretur, & sepeliretur, aurum vero quoniam Rex, cujus Regni finis non est, thus vero quoniam Deus,* habes *Tertullianum* docentem, *Magos Christum cognovisse, & muneribus honorasse, & genu posito adorasse quasi Deum & Regem.* Eadem obscurius licet, insinuare videntur *Justinus Dialogo contra Tryphonem*, & *Cyprianus adversus Judæos.* Sed de his obiter] Eidem *Celso* objicienti adversus fugam Christi in *Ægyptum*, quod θεὸν οὐκ εἰκὸς ἦν περὶ θανάτου δεδοικέναι *Deum non decebat mortem timere*, Respondet *Origines Celsum non existimasse divinum quid in corpore Jesu habitasse.* ἡμεῖς δὲ αὐτῷ πιστεύοντες Ἰησοῦ περὶ τοῦ ἐν αὐτῷ θειότητος συνῄδειμεν τι κρεῖττον φαμὲν αὐτὸν γεγενέσθαι, *Nos autem Christiani credentes ipsi Jesu, de divinitate quæ ipsi inerat, dicimus eum fuisse compositum quid.* Id autem *divinius quod Christus occultavit sub humana specie, est* inquit, *id quod erat proprie Dei filius, Deus verbum, potentia, sapientiaque Dei qui vocatur Christus. Judæo* iterum apud *Celsum* sciscitanti πῶς δ' ἐμέλλομεν τὸν πονηρευσάμενον θεὸν *quomodo autem existimare poteramus Deum qui damnatus à nobis, cum ad pœnam requireretur latitans ac fugitans turpissime captus est.* καίτοι θεὸν ὄντα ἔτε φεύγειν ἐνῆν ἔτε ληφθέντα ἀπάγειν *atqui Deo nec fugere conveniebat, nec captum abduci.* Respondet *Origenes*, quod *secundum nos verbum Deus, & Dei rerum universarum filius dicebat in Jesu. Ego sum via, veritas, & vita, & illud ego sum porta, & illud ego sum panis vivus, qui è cœlo descendi, & si quid aliud his simile, merito igitur Judæos*

σωθέντα τινὰ ἐκ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἐνηνθρωπεισμένον σύμβολα μὲν ὡς βασιλεῖ τὸ χρυσόν, ὡς δὲ τεθνηξομένῳ τὴν σμύρναν. ὡς δὲ θεῷ τὸ λιβανωτόν. *ib.* p. 46.

ἔχειν τι θειότερον ἐν τῷ βλεπομένῳ ἀνθρώπῳ ὅπερ ἦν ὁ Κυρίως υἱὸς τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία ὁ καλούμενος Χριστός. p. 52.

L. 1. p. 45.

L. 3. c. 10.

Adv. Jud. c. 9. p. 193.

p. 303, 304 315.

L. 2. c. 29.

p. 51.

L. 2. p. 63.

ἐγκαλοῦμεν ἦν Ἰουδαίοις τοῦτο μισήσασι θεὸν ὑπὸ τῶν Προφητῶν πολλαχοῦ μεμαρτυρημένον ὡς μεγάλων ὄντα δύναμιν καὶ θεὸν ὑπὲρ ὅλων θεὸν καὶ Πατέρα. L. 2. p. 1. p. 63.

dæos

dæos accuſamus qui hunc non credant Deum cui tot locis Prophetæ teſtantur, quod ſit magna virtus Dei, ipſius quoque rerum univerſarum Dei atque parentis teſtimonio. Quæ cum dixiſſet multis oſtendit Chriſtum eſſe Deum, mundique creatorem, *patre quidem Jubente, filio faciente quæ pater mandaverat,* hujuſmodi quamplurima eodem adverſus *Celſum* libro, occurrunt lectori, per otium legenda.

p. 63, 64. p. 135, 136 162, 308.

Arnobius inducit Ethnicos ſic Chriſtianis oblatrantes, *non idcirco Dii vobis infeſti ſunt, quod omnipotentem colatis Deum, ſed quod hominem natum, & quod perſonis infame eſt vilibus, crucis ſupplicio interemptum, & Deum fuiſſe contenditis, & ſupereſſe adhuc creditis, & quotidianis ſupplicationibus adoratis.* Reſpondet autem 1mo juxta eorum opinionem, *concedamus interdum, manum veſtris opinationibus dantes, unum Chriſtum fuiſſe de nobis, mentis, animæ, corporis, fragilitatis, & conditionis unius, nonne dignus à nobis eſt tantorum ob munerum gratiam, Deus dici, Deuſque ſentiri?* 2do Juxta Chriſtianorum ſententiam, *ita ergo Chriſtus non habeatur à nobis Deus, nec qui omnium alioquin vel maximus poteſt excogitari, divinitatis afficiatur cultu, à quo jamdudum tanta accepimus dona viventes, & expectamus, Dies cum venerit, ampliora.* Eidem tribuit *quod eſt proprium Dei veri, potentiæque Regalis, benignitatem ſuam negare nulli.* Denique *derideatis,* inquit, *licet ex more, atque in laſciviam diſſolvamini cachinnorum, Deus ille ſublimis fuit, Deus radice ab intima, Deus, ab incognitis regnis, & ab omnium principe, Deus ſoſpitator eſt miſſus.* Objicientibus iiſdem, *ſi Deus fuit Chriſtus, cur eſt in hominis forma viſus, & cur more eſt interemptus humano.* Reſpondet *Arnobius* his verbis, *an aliter potuit inviſibilis illa vis, & habens nullam ſubſtantiam corporalem, inferre & accommodare ſe mundo, conciliis intereſſe mortalium, quam ut aliquod tegmen materiæ ſolidioris aſſumeret, quod oculorum ſuſciperet injectum? Quis eſt enim mortalium qui quiret eum videre, quis cernere, ſi talem voluiſſet inferre ſe terris, qualis ei primogenia natura eſt, & qualem ſe ipſe in ſua eſſe voluit vel qualitate, vel numine?* Tandem *Chriſtus,* inquit, *licet vobis invitis Deus Deus inquam Chriſtus, hoc enim ſæpe dicendum eſt, ut infidelium diſſiliat, & dirumpatur auditus, Dei Principis juſſione loquens ſub hominis forma.*

p. 19, 20. p. 21. p. 23. p. 29. p. 32. p. 37. p. 85.

L. 4. c. 22. Ethnicis quærentibus *cur* Chriſtus *ad docendos homines non ut Deus venit,* negantibuſque *Deo dignum ut homo fieri vellet, ſeque infirmitatibus carnis oneraret, ut paſſionibus, ut dolori, ut morti ſe ſubjiceret,* Reſpondet *Lactantius. Refutabo hæc diligenter, nec quemquam patiar errare, illa enim magna & mirabili ratione ſunt facta, quæ quicunque perceperit, non tantum mirari deſinet Deum eſſe ab homi-*

hominibus cruciatum, verum etiam facile pervidebit ne Deum quidem potuisse credi, si ea ipsa, quæ arguit, facta non essent. 1mo Quia *terrenus doctor perfectus esse non possit, at vero cœlestis cui scientiam Divinitas, virtutem immortalitas tribuit, in docendo quoque, sicut in cæteris, perfectus, & consummatus sit, necesse est, ad id omnino fieri non potest nisi mortale sibi corpus assumat, cur autem fieri non possit ratio clara est, nam si veniat ad homines ut Deus, ut omittam quod mortales oculi claritatem Majestatis ejus conspicere, ac sustinere non possunt, ipse certe Deus virtutem docere non poterit, quia expers corporis non faciet quæ docebit, ac per hoc doctrina ejus perfecta non erit,* & post hujusmodi multa, rem in compendium sic redigit. c. 24.

Hoc eo pertinet, ut ostendam neque hominem perfecta doctrina esse posse, nisi sit idem Deus, ut authoritate cœlesti necessitatem parendi hominibus imponat, neque Deum, nisi mortali corpore induatur, ut præcepta sua factis adimplendo, cæteros parendi necessitate constringat, fuit igitur & Deus, & homo, inter Deum & hominem medius constitutus, itaque idcirco Mediator advenit, hoc est Deus in carne, cum multis ejusmodi, quæ in margine notata invenies. Denique objectionem contra ea quæ disserueraat, proponit his verbis. *Fortasse quærat aliquis quomodo, cum Deum nos unum colere dicamus, duos tamen asseveremus, Deum Patrem, & Deum filium, quæ asseveratio plerosque in maximum impingit errorem, quibus cum probabilia videantur esse quæ dicimus, in hoc uno labare nos arbitrantur, quod ad alterum, & mortalem Deum facimus,* huic scrupulo responder verbis notatu dignissimis. *Cum dicimus Deum Patrem, & Deum filium, non diversum dicimus, nec utrumque secernimus, quia nec pater sine filio potest, nec filius à patre secerni. Siquidem nec pater sine filio nuncupari, nec filius potest sine patre generari, cum igitur & pater filium faciat, & filius fiat, una utrique mens, unus spiritus, una substantia est.* N.B. *Sed ille quasi exuberans fons est, hic tanquam defluens ex eo rivus, ille tanquam* Sol, *hic tanquam radius à sole porrectus* Et rursus cum *unum Deum esse tam patrem quam filium,* Scripturæ Testimoniis probaverat, orationem sic terminat. *Unus est enim solus liber Deus summus, carens origine, quia ipse est Origo Rerum, & in eo simul & filius, & omnia continentur, qua propter cum mens, & voluntas alterius in altero sit, vel potius una in utroque, merito unus Deus uterque appellatur, quia quicquid est in patre ad filium transfluit, & quicquid in filio à Patre descendit.* Cum igitur Patres *Ante-Nicæni* tam constanter respondeant Christum Deum esse, cum Deitatis Christi indicia tot in medium adducant, cum nobis necessariam hanc divinæ cum humana natura unionem constituant, ut

p. 419. c. 25. p. 430 p. 431. p. 436, 437 p. 446.

πύτη γὸ ἠρετίσατο ἡ ἀνθρωπίνη ἐνδύσασθαι σάρκα θεὸς ὤν, ὅπως ὥσπερ ἐν πίνακι θείου ἐκτύπωμα βίς βλέποντες ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ γεγραμμένα. Method. Coviv. apud Combef. p. 70.

Deum nobiſcum loquentem ſuſtineamus, ut virtutis exempla præbentem imitemur, ut denique nobis ſalutem pariat, eſt certe extra dubium poſitum, ſententiam de vera Chriſti deitate apud eos fixam, & radicatam continuo manſiſſe, nec enim defuit illis ardens erga Judæos, genteſque Charitas, quæ eos commoviſſet ad ſcrupulos eorum ex animis aliter eruendos, nec is erga Chriſtianam fidem zelus, qui hoc fidei noſtræ opprobrium aliter ſuſtuliſſet, ſi ea, quam ab Apoſtolis acceperant, fides, id non tantum permiſiſſet, ſed etiam poſtulaſſet.

Si cum *Ario*, aut *Socino* ſenſiſſent hi Patres, longe aliter ad has objectiones haud dubio reſpondiſſent, nempe *Patrem ſolum vere, & proprie, filium abuſive tantum, & improprie deum dici*, eum revera *filium hominis, puram putam creaturam eſſe, ab eſſentia Dei alienam, ex nou ente ortam, per adoptionem & gratiam tantummodo in divini nominis honorem, & dignitatem, adſcitum.* Duas Chriſti naturas ſive hypoſtaſes, ſibilaſſent tanquam Chriſtianorum quorundam nova commenta, verbo Dei deſtituta, *Deum in Carne, Chriſtum ex Deo & homine conflatum*, cum Philoſophis & *Socinianis* riſiſſent, Deum mori cum utriſque abſurdum judicaſſent, quæ enim gentium Philoſophis abſurda, incongrua, nec Deo digna videbantur, ea omnia *Sociniani*, non tantum talia eſſe audacter pronuntiant, ſed multis contendunt. Verum enimvero nihil horum reſpondent antiqui Chriſtianæ fidei Antiſtites, notior erat iis norma fidei, & Eccleſiaſtica de filio Dei traditio, quàm ut iſta deliramenta, pro fidei Chriſtianæ placitis, venditarent. *Deum profitentur ſub hominis forma natum, Deum de Deo, hominem deo miſtum, ex mortali & Deo compoſitum, Deum verbum, Deum in carne, Deum ex unitate ſubſtantiæ, cui cum Patre mens una, ſpiritus unus, ſubſtantia una eſt.* Hæc, inquiunt, ex *Prophetis*, ex *Evangelio*, ex *Regula fidei*, & *traditione* perpetua Eccleſiæ, credenda ſuſcepimus, hæc, ſic accepta, mordicus retinemus, & poſteritati retinenda tradimus.

Duo his Coronidis loco adjicimus, Primo *Patres* habuiſſe occaſiones multas ex *Hæreticis* oblatas ſententiam iſtam diſſimulandi, ſi ſine Chriſtianæ fidei diſpendio id fieri potuiſſet, vel eam altius infigendi Chriſtianorum animis, ſi illud ejuſdem fidei ratio poſtulaſſet, Exorta ſunt enim in his Religionis noſtræ primordiis hæreticorum plena examina, quæ Chriſtum *veram ex virginis Mariæ ſubſtantia carnem ſumpſiſſe, vereque pro nobis paſſum eſſe* denegabant

bant, hæc autem omnia δοκήσει tantum, & phantasmate quodam, sive illusione facta esse, hoc argumento ducti pretendebant, quod *inconvenientem Deo, existimabant Nativitatem, Mortem incongruam, turpe*, inquiunt, *hoc Deo, & indignum hoc Dei filio, & stultum.* Tertul. de carne Christi c. 3.

Scrutentur jam *Socini* Hyperaspistæ, *Ariive* Antesignani, *Patrum*, cap. 4. adversus has Ecclesiæ pestes insurgentium, scripta universa, invenient eos omnes cum *Tertulliano* re saltem, licet non verbis consentire, *ab Ecclesia & fide Christi recessisse* hos omnes, non esse *tam* Ibid. *stultum credere iu Deum natum, & quidem ex Virgine*, aut *Dei stulta* credenda esse, *crucifixus est Dei filius, non pudet quia pudendum est, & mortuus est Dei filius, prorsus credibile est, quia ineptum est. Aliter non diceretur homo Christus sine Carne, nec hominis filius* sine parente homine, sicut nec *Deus sine Spiritu Dei, nec Dei filius sine* Ibid. *Deo Patre, ita utriusque substantiæ census hominem & Deum exhibuit, hinc natum, inde non natum, hinc morientem, inde viventem, quæ proprietas conditionum divinæ & humanæ æqua, utique naturæ utriusque conditione dispuncta est, eadem fide & Spiritus & caro.*

Porro audivimus antea, eosdem *Patres Atheismi* calumniam depellentes, ingenua confessione, cultus non solum Dei Patris, & Dei Justin. M. filii, sed etiam totius *Trinitatis*, atque indignantes Christianos *Deum Patrem, Deum Filium & Spiritum sanctum prædicantes; adhuc* Ap. 2. p. 56. C. *Atheos appellari*, à quibus non tantum judicium, sed etiam sinceritatem removendam duxeris, si aliud quam veritas Christiana po- Athenag. p. 11 27. 31. stulabat, tam liberè profitebuntur.

Sect. VI. Tertio, Divinitatis Christi insigne Argumentum exhibent istorum temporum Hæretici, dicam an *Sociniani, abjectius de Christo sentientes*, & communi de eo doctrinæ, quæ in Ecclesia tunc obtinebat, semet opponentes, ut primum enim istiusmodi hæreses se prodebant, & traditionem per orbem Christianum sparsam corrumpere nitebantur, statim iis reclamatum est ab universo fere Christiano nomine, uti *Ebionis, Theodoti Coriarii, Artemonis*, & *Pauli Samosateni, Arii*, aut *Socini* Antecessorum, Exemplis liquido constabit. Ut enim ab *Ebionitis* exordium sumamus, notum est Euf. Hist. eorum duo genera fuisse, *Unum quod adeo abjecte de Christo sentiebat, ut eum vulgarem tantum esse hominem, ex Maria & Josepho procreatum, dicere non erubescebant, aliud, quod licet quidem Christum ex Virgine & ex Spiritu Sancto genitum esse non negabat, eum nihilominus ut Deum Verbum, ac sapientiam Patris præextitisse minimè fatebantur.* Origenes ait fuisse eorum aliquos qui Christum è Mariæ & Josephi concubitu, alios qui Spiritus Sancti afflatu è Maria Virgine conceptum esse credebant, ὁ μὲν καὶ ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς αὐτὸν γεγονέναι, *Minime*

Eccl. l. 3. c. 27. Com. in Matth. To. 28. Ed Huet. pag. 427. B.

me tamen consentiebant cum doctrina de ejusdem divinitate. Hos autem, *Irenæus*, *Hæreticos* pronuntiat, & orthodoxos ab iis quærere jubet, *qua ratione salutem adipisci queat si Deus is non sit, qui salutis ipsis afferendæ muneri in terra perfunctus sit, an quo pacto homo in Deum migrare queat, si Deus in hominem non immigravit.*

Πῶς δυνατὸν σωθῆναι εἰ μὴ ὁ θεὸς ἦν ὁ τὴν σωτηρίαν αὐτῆς ὑπὲρ γῆς ἐργασάμενος, ἢ πῶς ἂν θνητὸς χωρήσῃ εἰς θεὸν εἰ μὴ ὁ θεὸς ἐνανθρώπησεν εἰς ἄνθρωπον. Lib. 4. Cap. 59.

L. 5. p. 274 l. 15. p. 272 l. 13. Com. in Matth. pag. 428. C. De carne Christi c. 24. Hist. Eccl. l. 3. c. 27. Eus. Hist. Eccl l. 5. c. 28. Ibid. l. 5. c. 27.

Eosdem *Origenes* inter *Hæreticos* recensetⁱ πῶς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, *ad Ecclesiam pertinere* negat, eosdem alibi *cæcos* pronuntiat πλανεύουσας περὶ τὸν Ἰησοῦν πίστιν, *& fidei in Jesum inopes, quod Christum filium David, non Dei appellando, dignitati ejus detrahere videbantur;* iisdem *Anathema* pronuntiare videtur *Tertullianus.* Utrosque denique *Eusebius* εἰς δυσσέβειαν *ad impietatem, ob* Christi divinitatem negatam *lapsos* pronuntiat.

Sequitur *Theodotus Coriarius*, quem ἀρχηγὸν, καὶ πατέρα ταύτης τῆς ἀρνησιθέου ἀποστασίας, *defectionis hujus Deum abnegantis parentem, & ducem, primumq;* εἰπόντα ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν χριστὸν, *qui Christum nudum esse hominem asseruit* ab *Eusebio* discimus, Hunc autem Hæreseos hujus inventorem ea de causa ἀποκήρυξε τῆς κοινωνίας. *à Communione Ecclesiæ* ejecit *Victor P. Romanus*, nemine, quod sciam, refragante, uti in *Polycratis*, & *Episcoporum Asiaticorum* causa factum à multis esse novimus; Et quæ quæso discriminis tanti causa assignari possit, nisi quod *Polycrates*, ejusque socii, in re disciplinæ tantum, & consuetudine antiqua quæ apud ipsos invaluerat, ab aliis seorsim sentiebant, *Theodotus* in fidei Articulo errabat, à Regula fidei dissentiens novamque, & antea inauditam doctrinam in in Ecclesiam introducens.

Eus. ibid. p. 195.

Artemonis Hæresis, quæ etiam ψιλὸν ἄνθρωπον γνώσεως ἢ σωτῆρα, *merum hominem Christum genitum esse* affirmabat, ab omnibus pariter explosa est, cumque sectæ illius principes *vetustissimam illam esse jactabant, & ad tempora Victoris, à quo adulteratam fuisse veritatem pronuntiabant, omnes cum iis eadem prædicasse* splendidè mentiuntur, eorum audaciam sic reprimit *Cajus presbyter Romanus*, & *parvi labyrinthi* Author, ostendendo Christianorum *Antistitum* Scriptores *Victore* antiquiores, eandem cum eo sententiam constanter tenuisse. *Justinum*, inquit, *intelligo, & Miltiadem, & Tatianum, & Clementem, alios q; quamplurimos* ἐν οἷς ἅπασι θεολογεῖται ὁ χριστὸς, *in quorum omnium libris Christi Divinitas adstruitur: Nam Irenæi quidem, & Melitonis, & reliquorum scripta quis est, qui ignoret* θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν ἀγγελλόμενον τὸν χριστὸν, *in quibus Christum Deum simul atq;*

l. 5 c. 28. p. 256. A.

homi-

hominem prædicarunt Methodius; inter eos qui circa unum de Trinitatis numero errabant *Artemam* ponit & *Ebionem.* Conviv. decem Virg. Ed. Combef. p. 11.

4°, *Artemonis* *ſententiam cum *Paulus Samoſatenſis* renovare aggreſſus eſt, *abjectè & humiliter de Chriſto ſentiens,* quaſi is nihil ſupra communem hominum naturam habuiſſet, contra eum inſurrexerunt reliqui Eccleſiarum paſtores, ὡς ὅτι λυμεῶνα τῆς χειρὸς πίστεως, *tanquam adverſus Gregis Dominici vaſtatorem, Antiochiæ* enim convenit adverſus eum Synodus πλείστων ὅσων ὁπισκόπων, *quamplurimorum Epiſcoporum,* quorum cum maxime celebres enumeraſſet *Euſebius* eidem *Synodo* interfuiſſe dicit μυείας τ' ἄλλους ἅμα πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, *ſexcentos alios cum Presbyteris & Diaconis.* *Euſ. Hiſt. Eccl. l. 5. c. 28. l. 7. c. 27. l. 7. c. 29. cap. 28.

Ejus doctrinam appellat *Euſebius* τὴν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν εἰς χειρὸν βλασφημίαν, hæreſin & blaſphemiam in Chriſtum: *Epiſtola Synodica* ſanctorum *Patrum* eam vocat τὴν θανατηφόρον διδασκαλίαν, *exitialem doctrinam,* τὸν ἀρνησάμενον κύριον *improbitatem Deum negantem,* virum ipſum quod attinet eum repræſentat *Euſebius,* παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διδασκάλοις φρονήσαντα, *adverſus Eccleſiaſticam doctrinam ſentientem, Synodus Antiochena,* ὡς ἀποστάντα τῷ κανόνι τῆς πίστεως καὶ νόθα διδάγματα, *à fidei Canone recedentem ad ſpuriam & adulterinam doctrinam, tanquam hominem qui noluit confiteri* ἡμῶν τὸν Θεὸν ἐξ ἁγίας παρθένου καὶ ἀληθινὸν, *filium Dei de cœlis veniſſe,* qui negabant τὸν θεὸν αὐτῶν καὶ Κύριον *Deum ejus & Dominum,* ἀνθρωπάρεσκον ἑαυτὸν τῷ θεῷ *Deum bellum indicentem, & cedere neſcium,* τὸν δὲ ἀποχρησάμενον τὸ μυστήριον καὶ ἐκπεμπτεύοντα τῇ μανίᾳ Αἰρέσει τῇ Ἀρτεμᾶ, *ejurantem Religionis Chriſtianæ myſterium, fidem quam antea profitebatur, violantem, & in execranda Artemæ hæreſi gloriantem:* Quibus omnibus de cauſis *Synodus* eum Eccleſiaſtica communione abdicat. c. 28. p. 278 cap. 30. p. 279. D. p. 280. A. cap. 27. p. 281. B. p. 280. A. p. 282. B.

Quos autem, quoties ſententiam ſuam in vulgus ſpargere conabantur, *Novatores, cœcos, Hæreticos, Apoſtatas,* orthodoxæ Eccleſiæ Patres uno ore pronuntiabant, quos *fidem violare, Religionis Chriſtianæ myſterium ejurare, adverſus Eccleſiaſticam doctrinam inſurgere, à fidei canone ad ſpuriam & adulterinam doctrinam deviare, ad impietatem labi, dignitati Chriſti detrahere, Deo bellum indicere, Deumque ipſorum Dominum negare* audacter iidem aſſerebant, eaque de cauſa *ad Eccleſiam non pertinere,* & ab *Eccleſiaſtica Communione arcendos* eſſe judicabant, eos proculdubio in fidei Articulo primario graviter erraſſe, iidem *Antiſtites* exiſtimabant.

SECT.

SECT. III.

ATque hæc quidem pauciſſima ſunt ex multis, quæ apud *Polemicos Authores*, & primævos fidei *Chriſtianæ Antiſtites* de vera Chriſti Deitate occurrunt.

Sect. I. Ad inſtituti igitur noſtri penſum ſecundum progredior, ut nempe aperiam, quam incongrue, quantoque verborum ſolæciſmo *unitariorum* nomen ſibi vendicarint *Socini Aſſeclæ*, & quam inique clamitent unitatem divinæ eſſentiæ à nobis deſtrui, & *Polytheiſmo* januam, per noſtram de *S. Trinitate* doctrinam aperiri; quam vere *Photinianis*, *Arianiſque* olim hoc ab *Orthodoxis* omnibus exprobatum fuerit, quod *Gentium Idololatriam*, & novum *Polytheiſmi* Genus in orbem *Chriſtianum* poſtliminio inducere niterentur. Et certe ſi quis hanc controverſiam æqua, ut aiunt, lance trutinare, atque utriuſque ſententias propius inſpicere dignabitur, videbit crimen quod nobis objiciunt *Sociniani*, iis reipſa competere.

Poſt multiplicia enim eorum ſcripta *de uno Deo Patre*, alium revera *Deum* ab eo eſſentia diſtinctum, non tantum verbis conceptis, ſed re, & opere inducunt. Eſt enim.

Primo, Certum *Socinianos* ad unum omnes contendere *Chriſtum non eſſe Deum eſſentia unum cum Patre*, quod tamen *Orthodoxi* omnes uno ore aſſerunt, ſed eum natura hominem tantummodo eſſe, quod nos conſtanter rejicimus.

Secundo, Nec minus certum eſt *Socinianos* ſæpius, & diſertim aſſerere Chriſtum *Deum eſſe verum*, *Chriſtianorum Deum*, *Deum in ſecula benedictum*; ut enim à *Socino* ipſo incipiamus. *Falſiſſimum eſt*, inquit ille, *nos palam affirmare Chriſtum non eſſe verum Deum, immo contrarium publice profitemur, & in noſtris, tum latina, quam Polonica lingua non paucis editis ſcriptis; Chriſtum verum Deum eſſe aſſerimus.* Et rurſus *quaſi vero nos negemus Jeſum Chriſtum, quamvis ſit homo, tamen eſſe Deum: & æqualem Deo, vel proprium & naturalem Dei filium eſſe non agnoſcamus & Patri ſuo æqualem Chriſtus*, *dicente Smalcio*, *Deus noſter, & Deus verus ſummo jure appellandus eſt, & reipſa eſt*, *Schlichtingius* in hæc verba *D. Pauli* [*Deus benedictus in ſecula*,] agnoſcit Chriſto hunc titulum con-

Reſp. ad 4. priora cap. vuicki p. 539.
P. 533.
Preſtat ibid. p. 532.
Reſp. ad 2. Pl. Refut. Smiglec. P. 82.

convenire, *ut intelligeretur Christum non super quædam tantum, sed super omnia Dominum, ac Deum effectum esse*; & alibi *Christus est verus Deus, sed quatenus verus opponitur falso, non quatenus opponitur non summo, & non altissimo, Crellius* in locum prædictum *Pauli* ad *Romanos*, hæc habet, *eodem sensu vocatur hic à Paulo Christus omnium Deus, quo à Petro* Act. 10. 36. *omnium Dominus*. Et rursus, *dicendo Benedicendus in sæcula, ostendit quantus Deus sit Christus. Nos agnoscimus*, inquit *Stigmannus, Christum, qui natura nihil aliud quam homo est, esse simul Deum, ac Dominum Cœli & terræ, à Patre exaltatum.* In Joh. 4. 23. In Joh. 10. 33.

Ii igitur, præter Deum *Israelis*, agnoscunt alium *Deum verum Deum Christianorum, Deum cæli & terræ, Deum in sæcula benedictum* summo *jure appellandum esse, & reipsa esse*. Deum inquam, non natum, sed factum, officio Deum, natura hominem, tantummodo: Deum denique qui initium accepit, & qui finem sive interitum habiturus est; quippe qui mundo finem habente Deitate sua spoliandus est; immo addunt *Deum unum colere, qui scilicet est Deus summus natura & independens, Judaicum quid esse, & quodammodo abnegationem Christianæ Religionis, parumque curandum esse Christianis, quid Prophetæ dicunt de cultu unius Dei.* Ii ergo *Judæos* ad *Christianam* fidem amplectendam haud aliter admittere, possunt, quam exigendo ab iis ut pro vero Deo in secula Benedicto, pro cœli terræque Domino & Deo, agnoscant Deum, quem *Patres eorum non norunt*; qui non sit Deus *Israelis*, qui cum non *fuerit primus* nec erit *novissimus; Deum*, cujus anni deficient; & qui nec cœlum nec terram condidit, adeoque parum curent, quid eorum *Prophetæ* dixerint de cultu unius Dei, atque id totum tanquam *fermentum Judaicum*, & Religioni *Christianæ* contrarium rejiciant. Smalc. exam. error. 100. cr. 15, 16.

Sect. II. Porro perspicuum est *Socinianos* ea fere omnia, excepto quod dependens non sit, quæ in scripturis adhibentur, tanquam χειτήρια, indicia, & propria attributa Dei, Christo adscribere. Exempli Gratia,

Primo, Omniscientiam, & cordium renumque scrutationem *Christo* attribuunt; intelligere enim *Christum* preces nostras ex eo probant *quod sciat omnia, corda, ac renes scrutetur, & occulta tenebrarum perspiciat: Constitutus est* inquiunt, *vivorum & mortuorum judex qua de causa etiam tanta ei data est sapientia, ut corda quoque & renes scrutari, & secundum occulta cordium omnes judicare queat*; hoc centies repetit *Socinus*. Catech. Racob §. 6. p. 167. Ed. 1659. §. 9. p. 338.

Dicunt Christum *imperio, & suprema in omnia potestate Deo similem, immo æqualem effectum esse*; eum *divina potestate robore* 16. Sect. 4. p. 47.

sapien-

Wolzog. in Math. 4. 10 Joh. 5. 23 *ſapientia factum eſſe Deo ſimilem;* eum *divinam potentiam ac virtutem, auctoritatem & potentiam habere;* immo *divinam dignitatem & poteſtatem, per quam, Deo æqualis eſt.*

Tertio, Chriſtum divinæ naturæ & Gloriæ participem eſſe eumque *Divinitatem à ſummo Deo accepiſſe* referunt. *Si enim,* inquiunt, *aliquis omnes iſtos titulos, Imaginis Dei, Characteris, Subſtantiæ Dei Splendoris, Gloriæ Dei eo referre velit, quod Deus Chriſtum ſibi Divinæ Naturæ, & Gloriæ participatione ſimillimum effecerit, nos nequaquam refragantes habebit.* Et rurſus, *Chriſtus Deus alienus non eſt, ſiquidem ipſe Deus Divinam ſuam & Cœleſtem Majeſtatem cum illo communicavit, & hactenus unum, eundemque ſecum effecit. Schlichtingius* commentario in verſum ſecund. cap. prim. ad *Hebræos* hæc habet, *Iſtis verbis ſignificata eſt ſumma Chriſti præſtantia, ac divinitas, & veluti cum Deo unitas.* Et tamen alii de ejus perſona loquentes, *id ſolum de ea ſciendum* eſſe dicunt *quod natura ſit verus homo, & nihil aliud quam homo,* ut ſupra à *Stegmanno* audivimus.

Stegman. in Joh. 10. 33. Catech. Racob. Sect. 4. p. 118. Sect. 6. p. 170.

Ex quibus conſtat *Socinianos* præter Deum *Iſraelis,* alium natura hominem tantummodo, eſſentiaque divina minime præditum, *imperio, authoritate,* & *ſuprema in omnia poteſtate* Deo *Iſraelis æqualem* factum, *divina potentia, virtute, ſcientia, cordiumque omnium ſcrutinio* præditum, *divinæ naturæ, gloriæ,* immo *cœleſtis majeſtatis* & *divinitatis* ipſius *participem,* & *hactenus unum eundemque cum Deo Iſraelis effectum* introduxiſſe; hoc eſt hominem Deo æqualem, hominem ſummo imperio, cœleſti Majeſtate, ſuprema poteſtate ornatum, ſumma denique divinitate, & cum Deo unitate præditum, hominiſque adeo ἀνθρώπου, qualem vix gentium *inſcitia,* vel *Latinorum Idolomania* mundo obtrudere unquam conata eſt.

Quid, enim quæſo abſurdum magis, & à communi omnium fere *Theologorum* ſententia alienum, quam qualitates tot vere & proprie Divinas concipere actu ſeparatas ab eſſentia, & ſubſtantia Divina: Cum hactenus tanquam axioma obtinuit, *nihil eſſe in Deo quod non ſit ipſe Deus,* Ejuſque proprietates ab illius eſſentia non niſi ratione, & conceptu inadæquato diſtingui, quam novum? quam portento ſimile videtur ſubjecto alicui ſummam divinitatem, & cum Deo unitatem, attributa omnia, nomina, opera, cultumque ſummi Dei tribuere, atq; id ipſum, tamen hominem eſſe, natura nihil aliud niſi *hominem, pronuntiare,* hoc eſt in creaturarum ſortem deprimere? hoc ſane perinde ſemper mihi viſum eſt, ac ſi brutum rationale, riſibile, Religionis capax eſſe pronuntiaverim ſine natura humana, idq; humanam naturam habere negaverim, in quo omnes

nes naturæ humanæ facultates, & propria attributa conſpexerim.

Scire velim ab his emunctæ naris, ſolertiſque ingenii hominibus quid amplius Chriſto adſcriberent, ſi ei Divinam naturam, eſſentiam, ſubſtantiam à Patre derivatam concederent, totamque adeo *Deitatis* plenitudinem eidem ineſſe nobiſcum aſſererent! Vel ſi cum *Patribus Nicænis Deum de Deo, Lumen de Lumine* eundem agnoſcerent. Cum enim ipſo *Socino* fatente *ex dictis Scripturæ neceſſario colligatur Chriſtum eſſe verum Deum*, cum ex eorum *Commentariis* appareat eoſdem veritatis ipſius fulgore conſtrictos, attributa omnia Deo propria Chriſto aſſignare, cur non eſſentiam eidem aſſignant pariter divinam? Si dum divinæ naturæ participationem nos Chriſto tribuimus, ipſos, dicente *Catechiſmo Racoviano, nequaquam habemus refragantes*; cur eſſentiam, divinam eidem tribuendo eoſdem animoſius repugnantes & plane refractarios habemus. Resp. ad præfat. Wieki p. 533.

Niſi eſſent in *Patrum* ſcriptis plane hoſpites, atque ab iis evolvendis heu nimium alieni, ipſos latere non potuit *ſubordinationem filii ad Patrem, ut ad ſui origenem ac principium, unanimi veterum conſenſu confirmari, naturam perfectioneſque divinas Patri & filio competere, non collateraliter, aut coordinate, ſed, juxta eorum ſententiam, ſubordinate, hoc eſt filium eandem quidem naturam Divinam cum Patre communem habere, ſed à Patre communicatam, ita ſcilicet ut Pater ſolus naturam illam divinam à ſe habeat, ſive à nullo alio, filius autem à Patre, proinde Pater Divinitatis quæ in filio eſt, fons origo, ac principium ſit.* Et denique, *Deum Patrem, eo quod origo & principium ipſius ſit, filio majorem eſſe*; atque hæc omnia ab iis dicta eſſe *ut Dei unitas, & Monarchia divina, ſarta tecta conſervetur.* vid. Bull. Sect. 4. c. 1. Sect. 4. c. 2. ibid. c. 4.

Sect. III. Tertio, Eſt inſuper notatu dignum nullam eſſe cultus divini ſpeciem internam vel externam, quam Chriſto creaturæ *Socini Antiſtites* non tantum adſcripſerint, ſed etiam, tanquam partem cultus Deo Patri debiti, eidem tribuendam eſſe non exiſtimaverint, nec enim contenti ſunt dicere *honorem qui Chriſto debetur, talem eſſe, qualis Patri defertur, cui ſane, omnium confeſſione, divinus cultus debetur, nec aliud inter adorationem Chriſti & Dei, diſcrimen eſſe, quam quod Dei adoratio non in alium ullum tendat*, ſed inſuper adjiciunt, *merito dici poſſe eos non honorare Patrem, qui filio, quatenus eſt verus Homo, divinum Adorationis honorem denegant, demonſtravimus enim, inquiunt, divinum cultum qui Patri debetur etiam Chriſto deberi.* Speciatim Wolzog in Mat. 4. 10. Joh. 5. 23. 24. Marc 12. 29 32. 34.

Primo, Præceptum habemus primum & maximum, Chriſti ipſius verbis ſic traditum, *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus unus* Mar. 22. 37 38. 40. Luc 10. 28.

eſt, & diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua, hoc eſt primum & maximum mandatum. Hoc fac & vives, hanc Chriſti deciſionem de quæſtione apud *Judæos* agitata, utrum præceptum de *Sabbatho* de *Circumciſione*, de *Sacrificiis*, ſive de Deo amando, & colendo, omnium eſſet maximum, ſic laudat *Scriba* cum eo ſermonem inſtituens, *Benè magiſter in veritate dixiſti quia unus eſt Deus, & non eſt alius præter eum, & ut diligatur ex toto corde, intellectu, anima, & ex tota fortitudine, majus eſt omnibus Holocautomatibus, & Sacrificiis.* Quæ quidem reſponſio *Chriſto* valde arriſit, *Videns enim Jeſus quod ſapienter reſpondiſſet, dixit illi, Non es longè à Regno Dei.* Hujus præcepti, *quatenus à Deo ipſo lata eſt, Sententia*, ſecundum *Socinianos*, *poſtulat, ut quicquid eſt in nobis affectus, quicquid virium ſive in voluntate, ſive in intellectu noſtro, ſive in corpore, ſive denique in iis quæ nobis conceſſa ſint opibus & facultatibus, id totum ad Dei, quippe qui unus tantum eſt, cultum, atque obſequium conferamus; ſed quatenus Chriſtus id ab eo, quo dilectio proximi continetur, diſtinguit, ad Dei cultum & honorem nominatim refertur, & imprimis id continet, ne ulli alii Deo præter ipſum adhæreamus, & ſpirituale adulterium ulla ex parte committamus;* Et tamen ſtatuunt huic præcepto *hoc Chriſtum addidiſſe, ut ipſum etiam Chriſtum eo dilectionis genere diligamus, quo Deum ipſum.*

Catech. Racov. §. 6 p. 154, 155.

Ibidem p. 157, 157. Secundo, *Fiducia in Deo ponenda eſt*, inquiunt, *Sociniani, hoc pacto ut & omnia eum præſtare poſſe, & ſi ejus favorem quæras tibi benefacturum, omniaque promiſſa ſua præſtiturum eſſe firmiter credas.*

159. p. 164, 165. Deinde quæſtioni huic *quo pacto Chriſto debemus confidere*, reſpondent, *Eo pacto quo ipſi Deo, nempe ut omnia eum præſtare poſſe, &c. firmiter credas.*

Tertio, Dei cultum & honorem *in adoratione, & invocatione* conſtituunt, *adoratione* nimirum non *externa* tantum, quam corporis flexione, laude, gratiiſq; pro beneficiis actis exhibemus, ſed *internâ, quæ in ſe comprehendit ſummam animi noſtri in Deum reverentiam, & coram eo dimiſſionem, ex eo ortam, quod immenſam Dei ſapientiam, & poteſtatem, & benignitatem in nos ex ipſo cordis & animi ſenſu agnoſcamus.*

Huic autem primo præcepto hoc *Chriſtum addidiſſe*, aiunt, *Quod ipſum etiam Dominum Jeſum, pro eo quod in nos poteſtatem habeat divinam, iſto ſenſu pro Deo agnoſcere, ac porro ei confidere, ac Divinum honorem exhibere tenemur.*

4°, Horum præcipua in Sectione prima ad examen vocabimus, impræſentiarum igitur ſufficiat pauca hæc adnotaſſe:

Primo,

Primo, cum dicunt præcepto de solo Deo amando hoc *Christum* adjecisse, *Ut ipsum etiam Christum eo dilectionis genere diligamus, quo Deum ipsum*, sententiam hanc cum eorum hypothesi, Christiq; ipsius dictis nequaquam consistere posse. Est enim istius præcepti hæc ratio assignata, quod *Deus Israelis*, & Deus summo amore complectendus, *Deus unus est*, non ergo patitur eum eodem dilectionis genere coli, qui *Deus Israelis*, & unicus Deus non fuerit. Secundo, testatur *Christus Scribam sapienter respondisse*, cum tamen extra dubium sit eum, de uno Deo *Israelis* præ omnibus amando, verba fecisse, nec unquam de alio in ejusdem amoris consortium admittendo per somnium quidem cogitasse. Tertio, *Scribam* hunc *non longe à Regno Dei* fuisse asserit; quis autem juxta *Socini* placita, à Regno Dei magis alienus esse potuit quam is qui *Judaicum illud principium* de uno Deo colendo, quod juxta *Smaleium Abnegationem Christianæ Religionis* in se continet, mordicus tenuit, & inter prima Religionis veræ præcepta numeravit?

Secundo, Amorem, fiduciam, spem, adorationem, invocationem ex primi præcepti sensu genuino, soli Deo propria esse, & soli Deo *Israelis*, ante adventum Christi, debita fuisse, confiteri videntur *Sociniani*; dicendo nos eo obligari *id totum, quod in nostra potestate, est ad Dei, quippe qui unus tantum est, cultum conferre, nec ulli alii deo præter ipsum adhærere, ne spirituale adulterium committamus*; verbaq; præcepti ejus postulare, *ne ullum alium Deum præter ipsum colamus, cum ipse solus & unicus Israelis sit Deus, omnes alii, respectu Israelis, alieni sunt, peregrini, & novi*; qui ergo hæc omnia eodem genere, aut gradu, homini Christo natura & essentia à Deo *Israelis* alieno, deberi contendunt, & insuper audacter asserunt *Christum* ipsum hæc nova præcepta, Dei mandato de se unico colendo, adjecisse, quod ipse eodem amore prosequendus, eadem fiducia honorandus, eodem divino honore, & obsequio colendus, eadem adoratione omnimoda venerandus, eadem laude & gloria decorandus, iisdemque precibus solicitandus sit, ii certe Christi veritatem nimium suspectam reddunt, & dubitandi occasiones novas *Scepticis* ministrant; num is pro vero *Messia* agnoscendus fuerit. Nil equidem notius occurrit in *Evangelica* de Christo *Historia*, quam eum in mundum venisse, ut exemplum humilitatis & modestiæ nobis præberet, se gloriam suam minime quæsivisse, honorem sibi conciliando intentum minime fuisse: *Si ego*, inquit, *glorifico meipsum, gloria mea nihil est*; quam autem absurdum & incongruum videri debeat, ipsissimum illum *Christum*, qui hæc toties inculcaverat, adeo gloriæ suæ studiosum, & honoris cupidum fuisse, ut quasi in Dei Patris solium involaret, sibiq;

Catech. Racov. p. 6 p. 154, 155. 16. p. 157. Joh. 8 54.

ſibique in omnibus æqualem cum eo cultum præſtandum exigeret.
L. 4. c. 14. *Non enim*, monente *Lactantio*, *ſervaſſet fidem, ſi miſſus, ut Deos tolleret, atque unum aſſereret, induceret alium præter unum*, hoc enim *erat non de uno Deo facere præconium, nec ejus qui miſerat, ſed ſuum proprium negotium gerere, ac ſe ab eo, quem illuſtratum venerat, ſeparare.*

Interrogarem tertio num hanc *Meſſiæ* χένωσιν, hunc cultum Chriſto exhibendum eſſe, *Prophetæ* tradiderint? Si non, libenter ſcirem, cur *Chriſtus Judæos* ad *Moyſem* & ad *Prophetas* miſerit, ut inde de eo documenta haurirent? Aut quomodo ex *Prophetis* probare potuerint *Apoſtoli Chriſtum* pro *Meſſia* habendum eſſe? Cur *Chriſtus*
Luc. 24, 25, 26. *Apoſtolos* ſuos ſic alloquitur, *Oſtulti, & tardi corde ad credendum omnibus quæ locuti ſunt Prophetæ, nonne hæc oportuit pati Chriſtum, &*
1 Pet. 1. 10, 11. *ita intrare in gloriam ſuam?* Cur *Petrus* dicit *prænuntiaſſe eos futuras Chriſti paſſiones, & ſecuturas glorias*, cur ipſos *Chriſtianos attendere* præcepit
2 Pet. 1. 19. *huic firmiori prophetico ſermoni, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco?* Sin dicas *Prophetas* tradidiſſe hunc cultum *Chriſto*, non Deo adſcribendum eſſe, cur toties ab illis audivimus *unicum eſſe Deum*, amoreque adeo ſummo *hunc ſolum eſſe proſequendum, eum ſolum adorandum, eique ſoli ſerviendum* eſſe, Deum *Gloriam ſuam alteri minime conceſſurum*, eum *Zelotypam* eſſe, nec impune paſſurum, cultum ſibi debitum alteri tribui, cur illud denique a *gentibus* notandum, à ſuis memoria perpetuo retinendum proponunt, *Deos, qui cœlum & terram non fecerunt, de terris, eradicandos*
Jer. 10, 11. eſſe; cur inquam hæc omnia ab iis dicta invenimus, nulla *Sociniano*rum limitatione adhibita, nullo indicio dato, quod hæc *Judaica* præcepta eſſent ſub *Chriſtiana Oeconomia* ſolvenda, nec locum amplius habitura? Cum ergo hi, vel ſoli, vel ſaltem modi præcipui videantur eſſe, quibus creatura in Deum evehi, & Polytheiſmus revera induci queat, nempe 1° Ut creatura Deus ipſe, Deoque æqualis pronuntietur. 2° Ut creaturæ Deitatis veræ κεκτήσεως indicia, attributa propria adſcribantur. 3. Ut cultus Deo ſoli debitus eidem adhibeatur, ſequitur *Socinianos*, qui modis his omnibus creaturam in Deum evehunt, *Idololatriæ*, & *Polytheiſmi* reos eſſe, quod erat demonſtrandum. Reſtat, ut de primo Decalogi præcepto pauca dicamus,

Sect. IV. Quarto, Igitur id monitum velim, & ſerio perpendendum, Deum O M. præcepta de cultu ſibi exhibendo eo animo tuliſſe, ut nos in vero ſui unius cultu retineret, nec pateretur animum noſtrum ad creaturarum obſequium dilabi: Eſt enim proculdubio præceptum *de aliis Diis non habendis coram facie ſua* ea ratione

tione conceptum, ut Dominus Deus ſuo jure potiatur in ſolidum, nec eum aliis cultum adhibeamus, quem unus ille ſibi vendicat, utque apud ipſum, quæcunque ſibi ſunt propria, reſideant; Huc plane tendunt ea omnia, quæ in *Idololatriæ* omnis remedium, in prima *Decalogi* tabula proponuntur, nimirum Deum ipſiſſimum adorandum eſſe, qui *populum ſuum ex Ægypto eduxit*, qui *ſex diebus cœlum & terram, & omnia quæ in ipſis ſunt, creavit*, ei ſoli ſerviendum eſſe, eumque ad *Zelotypiam* provocari, quoties alius ejuſdem cum eo cultus particeps evadit, nec impune paſſurum eſſe eum, qui vel tantillum ex ejus gloria delibet, aut alteri concedat.

Jam vero juxta *Socinianorum Theologiam* cultus divinus Deo proprius, quem hoc mandato, tanto molimine, tantiſque argumentis ſibi in ſolidum aſſerere inſtituit Deus, non tantum *Chriſto*, ſed etiam Angelis, Dei *legati* cum fuerint, tribuendus eſt. Nec enim erubeſcunt palam dicere *cultum Divinum, qui Deo Altiſſimo debetur, nunc etiam Chriſto, & ante Chriſti tempora, Angelis quoque Dei perſonam gerentibus jure meritoque delatum eſſe. Poteſt Deus*, inquit Smalcius, *præcipere, ut quicunque vel Angelorum pro Deo N.B. colatur*. Et rurſus *Angelis qui Dii Cœleſtes ſunt, divinum cultum tribui poſſe, & reipſa tributum fuiſſe in veteri fœdere nemo inficiari poteſt*. Hoc etiam inter ipſos obtinet axioma, quod *omnis legatus ſuſtinet perſonam mittentis, & idem honor ipſi debetur, qui mittenti, quem honorem ei mittens, eo ipſo communicat, dum eum mittit*; ex quo aperte ſequitur non tantum omnem *Angelum* à Deo miſſum, ſed *Prophetam* omnem divino honore colendum eſſe; immo hinc ſequitur *Apoſtolis* divinum honorem debitum fuiſſe; erant etenim Chriſti, Deique *legati*, Chriſto dicente, *ſicut me pater miſit, ita ego mitto vos*, hoc nomen ſibi ipſis vendicant dicendo, *pro Chriſto legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos*. Hunc porro cultum Chriſto in terris agenti exhibendum eſſe pronuntiat *Wolzogenius* propter *illam poteſtatem quam in terris habebat ad hominibus benefaciendum:* Cum ergo ſimilem poteſtatem hominibus benefaciendi habuerint *Apoſtoli*, cur ipſis ſimilis cultus denegetur! Hæc autem omnia *Angelorum* & Sanctorum religioſo cultui introducendo inſervire, cæcus eſt, qui non videat. Sed Deo gratias contra hanc ſtultam *Theologiam* munivit nos *Chriſtus*, reſponſo *Satanæ* dato, *Dominum Deum tuum adorabis, & ei ſoli ſervies*, ſtabilivit nos D. *Petrus* Chriſti ad *Cornelium* Legatus, adorationem ſibi oblatam renuendo, & *Cornelio* dicendo *Surge, & ego ipſe homo ſum; non eſt ergo cur me tantopere venereris ut Deum*, Notante eodem *Wolzogenio*, poſtquam priores Nænias ex ſuo Cerebro excuſſerat.

Wolzog. in Matth. 4. 10 p. 189.

Err. 17. & Er. 100.

Wolzog. in Joh. 5. 23.

Joh. 20. 22 2 Cor. 5. 19.

Matth. 4. 10.

Matth. 4. 10.

Act. 10. 26.

Præ-

Præmunivit nos *Paulus*, qui gentium, Deumve ignorantium hoc
Gal. 4. 8. indicium, hoc crimen fuisse perhibet, quod *iis, qui natura dii non erant, serviebant*, est enim nimis absurdum id ipsum fidei *Christianæ* Articulum, partemque facere, quod *gentium* præcipuum crimen, certumque ignorantiæ Dei κεφάλαιον à Christi *Apostolo* habebatur: Taceo eundem *Apostolum* inter *gentium* facinora à lumine naturæ abhorrentia, & nulla *Apologia* excusanda, hoc imprimis re-
Rom. 1. 25. putasse, *quod præter creatorem in sæcula benedictum creaturæ serviebant*, quibus verbis, ipso *Schlichtingio* monente, docuit *Apostolus*
In locum. *solum creatorem, exclusis omnibus creaturis religiose colendum esse, & peccari sive quis creatorem in cultu negligat, sive creatoris cultui cultum creaturæ religiosum adjiciat*, quæ omnia frustra solvere conatur dicendo *Deum hunc Christo creaturæ cultum & honorem tribuisse*. Respondeo enim ipsius verbis paululum mutatis, si creaturas *aliquas*, Deo Auctore, *religiose colere, illisque servire fas esset, præter solum creatorem, hoc tantum reprehendere debuisset Apostolus*, quod creaturæ, sine Deo Auctore, *servierint*, non vero simpliciter quod servierint creaturæ; Armavit nos denique *Angelus* Dei *lega-*
Apoc. 22. 6 *tus* abs eo missus, *ut ostenderet servis suis, quæ oportet fieri cito*, cultum enim à *Johanne* oblatum non tantum respuit, sed Deo exhibendum esse monet, immo *Johannem* ab hoc obsequio, tanquam ab aliquo nefario scelere, deterret, ὅρα μή, inquit, prærupta, & concisa oratione, qualis in magna animi perturbatione esse solet, ex quibus patet *Johannem* rem ab officio suo alienam, ipsisque *Angelorum* votis contrariam præstitisse. Absit enim ut putemus sanctissimos illos *spiritus* perturbari, ac percelli, cum homines pii ad ea facienda se accingunt, quæ justa, & decora, quæ dei legibus, & veræ Christi traditioni consentanea sunt. Notandum denique *Angelum* hunc ostendisse Johanni, *creaturas omnes in cœlo, & in terris*,
Apoc. 5. 12. cultum divinum *Agno* tribuentes, & *magna voce clamantes, dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & Divinitatem,* δεότητα *& sapientiam, fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictio-*
V. 13. *nem*. Et rursus, *Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum*. Cum ergo post hæc omnia, bis Deo soli hunc cultum adhibendum esse tam solenniter testetur, *Christum* è sorte creaturarum eximendum, eumque pro Deo a *Christianis* agnoscendum esse satis innuat; quod hic quædam in Sectione prima allata repetiverim, Lectoris veniam imploro.

Sect. V. Quinto, Id etiam obvium cuique est, totam *Idololatriæ* rationem, quatenus inter *Patres Antiquos*, & Reformatos *Theologos* hactenus obtinuit, hisce *Socinianorum* commentis penitus evacuari,

&

& *Romanenſium* ea de re placita, eorum principiis magis congruere, quæ enim inter *Primævos Chriſtianos*, *Evangelicos*, & melioris notæ *Scholaſticos* hactenus obtinuit *Idololatriæ* definitio, ſic ſe habet, *Idololatria eſt cultus Divinus, ſeu ſoli Deo debitus, non Deo præſtitus;* ſive *eſt cultus Deo debitus creaturæ exhibitus*, hanc cultus *Idololatrici* definitionem *Socini Schola* agnoſcere non poteſt, contendunt enim ſub utroque teſtamento cultum Deo debitum, creaturæ jure merito adhibitum fuiſſe, Deoque Auctore conceſſum. Eſt ergo juxta eorum *Theologiam Idololatria cultus Deo debitus, creaturæ, eo non concedente, exhibitus;* quaſi metuendi cauſa eſſet, ne Deus gloriam ſuam alteri concederet, deo alteri adhærendum, alteri ſerviendum eſſe juberet, ne vellet nos *ſpirituale adulterium ulla ex parte committere*, eumque adeo ad *Zelotypiam* provocare. Sed quicquid ſenſerit *Socinus*, & ſui ingenii ſolertia excogitaverit Αγγελολατρείαν ſub veteri fœdere per Deum ipſum, Ανθρωπολατρείαν per Chriſtum ſub novo, inductum eſſe qui dixerit, vereor eum à blaſphemia parum abeſſe, à Scopo Oeconomiæ *Chriſtianæ* eundem toto cœlo aberrare, nullus dubito.

Porro diſtinctiones *Latinorum*, quas ad ſuam *Idololatriam* tegendam excogitarunt, *Socinianorum* in ſcriptis ſæpius occurrunt. Hoc enim Perizomate *Angelorum*, & *Divorum* cultum *Latini* palliare ſolent, quod neutiquam de iis tanquam de ſummis rerum principiis, fineque ultimo concipiunt, nec ea de cauſa cultum iis exhibent, ſed quoniam bonorum cauſas medias eos eſſe exiſtimant. Diſtinctione hac *Idolatriæ* crimen à ſe rejiciunt *Valentia*, *Becanus*, *Bellarminus*, *Summaliſtæ* paſſim; nec aliud inter adorationem Chriſti creaturæ, Deique p. diſcrimen agnoſcunt novi *Photiniani*. Cultum quem exhibent Chriſti Imaginibus eſſe tantum cultum Divinum ſeu latriam per accidens, non terminari in imagine, non eſſe ei debitum per ſe, ab imagine ad exemplar tranſire, clamant *Latini*, eaque de cauſa *Idololatricum* eum non eſſe contendunt; iiſdem plane diſtinctionibus utuntur, hac in cauſa, *Socini Aſſeclæ*, nempe Deo ſummo competere hanc adorationem *per ſe*, aliis *per accidens*, *adorationem hanc non in Chriſto tanquam fine, aut ultimo ſcopo quieſcere, ſed ad Patrem tendere, adorationem hanc creaturis non deberi per ſe, ſed quatenus cum eo, cui per ſe adoratio debetur, conjunctæ ſunt*, ubi autem tot *emplaſtris* opus eſt, ibi eſſe ulcus ſuſpicandum eſt, & ubi recepta per tot ſæcula *Idolatriæ* definitio ſolicitatur, & immutatur, ibi Novi *Idololatriæ* generis in eccleſiam introducendi ſuſpicio non levis ſuboritur.

Wolzog. in Mat. 4. 10. p. 189.

Wolzog. in Mat 4. 10. Joh. 5. 23. Sellchr. in Rom. 1. 25.

Sect. VI. Eſt etiam ulterius obſervandum totam pœne *gentilium* de

de diis mediis, hoc est *Socinianis, Theologiam,* cum his *Socini* placitis per omnia fere conspirare, est enim iisdem fatentibus.

Primo, Creaturarum, sive Deorum factorum cultus, quos enim *Deos medioximos* appellabant; eos etiam *deos factos,* & à *summo Deo conditos, inferioris notæ, & de plebe Deos* esse confitentur. Supremum numen *reliquorum Deorum* δημιεργὸν, *Deorum omnium Deum, Deorum omnium Dearumque Regem à quo ista numina, quæ adorabant & colebant suspensa sunt;* eorum *Theologia* constituit, Reliquos Deos *ab illo uno Deo factos, & sublimiter collocatos* tantumque abesse ab ejus Divinitate Deos reliquos *ut inter homines recenseri potius mereantur.*

Sen. Ep. 100. Just. exhort. ad Gr. p. 19. August. de C.D. l. 9. c. 3. Lact. l. 1. c. 5. Aug. de Ci. Dei l. 4. c. 9. l. 6. c. 1. l. 8. c. 6.

τὸς λοίπους θεὸς ποιῆσαι ἀπέχειν τ ἐκείνε, θέσπιτος ὥστε αὐτὸς μὴ μετ' ἀνθρώπων ὀνομάζειν ἀξιῶν. Just. M. exhort. ad Gr. p. 22.

Secundo, Est etiam cultus in honorem summi Dei tendens, & designatus, ad ejusque gloriam compositus, *eum* enim ipsis docentibus *debemus* δεῖ τ δημιεργικὸν μόνον αὐτῶν θεὸν ἀναφέρειν *ad Opificem eorum Deum tantum referre; eum, qui plures deos veneratur hoc ipso, in quantum unum aliquem Deo maximo subditum colit, rem gratam summo Deo facere testantur.* Et rursus *si quis* inquit *Celsus, jubeat bene loqui Soli, aut Minervæ, alacriter Pæan canendus est, sic enim Magnum Deum venerari magis videberis, si hos quoq; hymnis honores, & laudibus; pietas enim fit perfectior, si per omnia transeat.*

Hieroc. in car. Pyth. p. 10.

φησὶ ὁ κ τ θεραπεύοντα θεὸς πλείονας τῷ ἕν τι θεῷ τῷ μεγάλῳ θεραπεύειν, φίλον κ ἐν τούτῳ ἐκείνῳ ποιεῖν. Celsus apud Orig. l. 8. p. 381.

ὅτῳ τοι σθένει μᾶλλον δόξῃς τ μέγαν θεὸν, τὸ κ θεοσεβὲς διὰ πάντων διεξιὸν πλεώτερον γίνεται. p. 421.

Tertio, Est etiam eorum cultus, secundum *Ethnicos, consilio, & legi magni Dei* consonus, nec aliter quam ipse voluerit peragendus; eos enim colendo obtemperamus inquiunt, θεῷ νόμῳ κ θείᾳ βελήσει. *Legi & Consilio divinis, nec quenquam eorum honore prosequi licet nisi quem ille honorari vult,* erat ergo honoris, juxta *Socini* placita, cultus, Deo Auctore, *Geniis,* diisque concessus.

Hierocl. p. 9, 18.

ἐξ ἔξεστι τιμᾶσθαί τινι, ᾧ μὴ ἐξ ἐκείνε τοῦτο δέδοται. Ibid. l. 8. p. 381.

Quarto, Fuit secundum eosdem is honor cultusq; iis exhibitus ob potestatem, quam à Deo summo acceperant, & ob beneficia eorum opera hominibus præstita; *Quidquid enim geritur per Angelos, per Dæmonas, sive Heroas, id omne,* inquit *Celsus, legem à summo Deo*

Deo præscriptum habet; Annon horum quisque potestatem eam sortitus est, qua dignus est habitus? Ergo eum qui à Deo potestatem accepit Cultor Dei non venerabitur? Est, inquit *Plato, Deus summus Jupiter aliorum autem quotquot numerum duodenarium complent, principes ducuntur juxta ordinem ab eo constitutum: unde eos precibus colendos esse ob eam quam gerunt provinciam, innuit. Cuncta cœlestium voluntate, numine & Authoritate fiunt,* inquit *Apuleius, sed Dæmonum obsequio opera, & ministerio;* Hos *Dæmonas* bonos, Dei Magni *interpretes Dei Vicarios, & conciliatores, ejus Ministros, & Procuratores, Portitatores humanarum precationum ad Deum, divinarumque rerum ad homines, ob beneficia quæ erga communem hominum vitam præstant, honorandos, ideoque coli ab hominibus, ut qui divina providentia ob vitæ puritatem, potestatem acceperint, ut ad hominum ministerium locum, qui est circa terram obirent.*

Πάντα ταῦτα ἔχει νόμον ἐκ τοῦ μιμεῖσθαι θεῖ πάντα ᾧ ἐφ ἕκαστῳ δυναμὶν λαχόν· ὅσοι μὲν οὖν ὠφελίαι, τοῦτον ὃν τὸν ἐκεῖθεν ἐξουσίας τετυχηκότα ἐν θεραπεύειν δικαίως ὁ σέβων τὸν Θεόν. L. 7. p. 377. τοὺς δὲ ἄλλων ὅσοι ἐν τῷ τοὺς δώδεκα ἀεὶ μέρος πεπληρωκότες θεοί, ἄρχοντες ἡγεῖσθαι καὶ τάξιν ἣν ἕκαστοι ἐτάχθη. In Phædro p. 246. εὐχαῖς πιθὰν μᾶλλα χρέων χάριν τῆς εὐφήμε διαπομπίας. Epinom. p. 1310.

De Dæm. Socr. p. 45.

τὸ δαιμόνιον ὅτιν --- -- ἑρμηνεῦον καὶ διαπορθμεῦον θεοῖς τὰ παρ' ἀνθρώπων, καὶ ἀνθρώποις τὰ παρὰ θεῶν. Plato Sympos. p. 1194. Plato τὰ σώματα φησὶ τὰ ἱερεῖα καλεῖ καὶ θεὺς, τὰ δὲ μέσα λόγικὰ καὶ αἰθέρια καὶ δαίμονας ἀγαθὺς, ἑρμηνέας τε καὶ ἀγγέλους τοὺς συμφερόντων ἀνθρώποις γενομένους. Photius ex Hierocle f. 750. vid. Plutarch de Iside & Osir. p. 316. διὰ τὸν ὡς ἐ κοινὸν βίον ὡς φασὶν εὐεργεσίας ὀνομασθέντες. Euseb. præpar. Evang. lib. 5. c. 3. p. 182. D. θρησκεύειν δὲ τοὺς ἀνθρώπων διδάσκοντες, ὡς ἂν ἐξουσίαν λαβόντας διὰ φιλανθρωπίαν τὸν ζῶντα τῇ θείᾳ προνοίᾳ εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων λειτουργίαν τὸν ἐπίγειον περιπολεῖν τόπον. Clem Al. Strom. l. 6. 631. C.

Hæc autem quisquis cum *Socinianorum* placitis contulerit, videbit omnia fere ad amussim convenire, *Gentiumq;* Philosophos in eo solo culpandos esse, quod rationibus haud satis firmis inducti omnia Dæmonum obsequio, opera, & ministerio fieri judicarint, cultumque proinde Dei magni lege, & consilio iis ob causas jam allatas, concessum esse.

In eo autem facilè veniam impetrabunt ab iis, qui probe noverint *Theologiam* hanc non tantum inter *Philosophos* obtinuisse, sed etiam inter *Judæos*, & *Christianorum Antistites* receptissimam fuisse; inter *Judæos* receptam fuisse hanc sententiam ex eo liquet, quod juxta *LXX. Interpretes quando Altissimus dividebat Gentes, & dis-* Deut. 32. 8.

sperſit

perſit filios Adami, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατ' ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, *Conſtituit terminos Gentium juxta numerum Angelorum Dei:* hoc eſt, dicente *R. Menachem, Septuaginta Gentibus, ſeptuaginta Angelos præpoſuit.* Nam ἑκάστῳ ἔθνει κατέστησεν ἡγεμόνα, *Unicuique Genti* ſecundum *Siracydem, Conſtituit Gubernatorem, portio autem Domini erat Iſrael. Philo Judæus,* eos pronuntiat πρεσβευτὰς τινας ἀνθρώπων εἶναι θείων καὶ θεοῦ εἰς ἀνθρώπους, *Legatos quoſdam eſſe hominum ad Deum, & Dei ad homines;* quibus omnibus robur accedit non tantum ex iis, quæ apud *Danielem* occurrunt *de principe Perſiæ, & Græciæ;* ſed præcipue ex his D. *Pauli* verbis, *Non enim Angelis ſubjecit orbem futurum de quo loquimur,* ex quibus pronum eſt colligere mundum, ante adventum Chriſti, *Angelis* multo magis quam poſtea ſubjectum fuiſſe; Ita revera Patribus primævis viſum eſt, ii enim audacter pronuntiant,

Αἰνέω. in Jocum. Eccluſ. 17. 17. Lib. de Gigant. p. 286. de plant. Noe p. 216. Dan. 10. 13, 20. Hebr. 2. 5.

Πάλιν μὲν οὖν ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἄνωθεν τὴν ἔφεσιν ποιουμένων Ἀγγέλοις, ὡς ὁ πατὴρ ἔταξε παρέδωκεν. Juſt in Apol. 1. p. 44.

Deum Patrem hominum regimen Angelis ad hoc opus ordinatis tradidiſſe, idcirco ſinu Angelos, inquiunt, *creavit ut rebus à ſe digeſtis proviederent, evantque adeo Gentes omnes ſorte antea ipſis traditæ. Eſt enim uniuſcujuſque Gentis Angelus, cui credita eſt Gentis iſtius diſpenſatio à Deo: Deus enim excelſus qui ſolus poteſtatem omnium tenet, in ſeptuaginta & duas partes diviſit totius terræ Nationes, iiſq; Principes Angelos ſtatuit.*

Τοῦτο δὲ ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις τῷ θεῷ ἔδοξε φροντίσαι μὲν τῶν ὑπὸ αὐτοῦ διακεκοσμημένων. Athenag. legat. p. 27. πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔθνη τῷ περιτέρω πείσαντι ἀγγέλοις κεκληρωμένα. Euſeb. Dem. Evang. l. 4. c. 10. p. 163. Vide Clem. Recogn. l. 2. p. 42. c. 6. p. 155. D c. 7. p. 156. c. 9. p. 159. & paſſim. Iren. l. 3. c. 12. p. 266. Clem. Alex. Strom. 7. p. 702. C. D.

Hæc quæ de *Diis Gentium* colendis in medium jam adduximus, lucem, & robur accipient ex iis quæ *Socinus* ipſe ad objectionis hujus à *Wieko* latæ vim diluendam regerit: *Affirmo,* inquit, *Ethnicorum errorem non in eo fuiſſe quod non unum tantum Deum colerent,* NB. *Sed in eo præcipuè quod curam mundi, atque hujus univerſitatis, & ipſarum rerum humanarum in plures Deos diſtribuerent, qui nequaquam ab uno ſolo Deo penderent, à quo videlicet curam iſtam ſibi demandatam habuiſſent, cuique eſſent ſubordinati, adeo ut eorum poteſtas, & gubernatio, & cultus quo propter illum afficiebantur, ad unum illum Deum tota referrentur:* Hæc enim omnia in quibus ſolum diſcrimen inter *Socinianos,* & *Ethnicos* hic poſuit ipſe *Socinus,* falſiſſima eſſe, diſertis *Ethnicorum* teſtimoniis jam probavimus. Et innumeris indiciis eruditiſſimus *Cudworthius* ſolidiſſime confirmavit.

Reſp. ad Vſd. Wick p. 534.

De-

Denique notandum præceptum de cultu unius Dei juxta hæc *Socinianorum* placita morale minime fuiſſe, ſed plane poſitivum, nec enim concipi poteſt id eſſe rationi naturali contrarium, quod *Angelis* ſub *Veteri Teſtamento, Chriſtoq;* homini ſub *Novo*, ex Dei præcepto debebatur. Non potuerunt igitur *Ethnici* lumine naturæ cognoſcere Deum ſummum hunc cultum *Angelis*, aut *Geniis* bonis non conceſſiſſe. *Deus*, inquiunt *Sociniani*, *hoc præcepto nobis dato ſibi facultatem minimè arripuit Chriſtum ſuum ad cœleſtem poteſtatem evehendi, ſuamque gloriam per hoc amplificandi, ſed nos lege ſua circumſcripſit, ne quenquam noſtro arbitratu ſecum in cultu & honore divino auderemus conjungere. Populum tantum obligavit*, inquit *Volkelius*, *ne is pro ſuo Arbitrio divinum cultum cuiquam exhiberet, huic inquam, non ſibi, legem iſtam tulit. Non certum eſt*, inquit *Smalcius*, *Deum ob naturam divinam præciſe colendum eſſe*, ex pura igitur Dei voluntate tota res pendeat, neceſſe eſt, eidemque in ſolidum debetur quod creaturam quamlibet, eodem quo Deum *O. M.* honore, non proſequimur: Nec enim ex natura, ſed ex arbitrio divino fluit, quod Deus ſummus ſummo honore ſit tantum proſequendus, & à natura divina minime abhorret *Gloriam ſuam alteri tribuere, laudemq; ſuam etiam ſculptilibus*, modo colantur cultu relativo, tranſituro, per accidens, in gloriam ſummi Dei. Sect. 7. Rivov. Cs. p. 171. De vera Relig. l. 4. c. 8. Err. 8.

Reſtat jam ut paucis oſtendamus hæc omnia *Socinianorum* nova commenta, Chriſtianæ fidei analogiæ, & primario inſtituto prout à *Patribus Primariis* ad ſæcula poſteriora derivatum fuerit, adverſari. Hæc enim apud *Antiquiſſimos Patres*, Scriptura præcinente, & ratione ſuffragante, continuo occurrunt. Sect. 8.

Primo, *Chriſtianam* fidem cultores ſuos à plurium Deorum obſequio avocare, & ad unius Dei cultum eoſdem conſecrare, imo Religionem hanc eo potiſſimum conſilio inductam eſſe, ut plurium Deorum cultum aboleret, Deum unicum, aſſereret, eique cultum noſtrum in ſolidum exhibendum eſſe, omnium animis infigeret.

Secundo, Idololatriæ rationem minime mutatam eſſe, ſed ejus nos adhuc reos eſſe, quoties cultum Religioſum, & Divinum creaturæ exhibemus.

Tertio, Mandatum de uno Deo adorando, eiq; ſoli ſerviendo, nec alium præter eum agnoſcendo, morale, & perpetuum eſſe.

De primo hoc capite vix dubitandi locus ſupereſſe poteſt ſerio advertenti quod *Chriſtianam* fidem amplecti, nihil aliud eſt quam *ab Idolis convertere ſe ad Deum, Deo vero ſervire*. Evangelium 1 Theſſ. 1. 9.

Act. 14. 15. Act. 17. 23. 24. *Ethnicis* prædicare, est eos *ab his vanis convertere ad Deum vivum qui fecit cœlum, & terram, & maria, & omnia quæ in iis sunt,* Ad Conditorem mundi omnes qui *eum ignorabant,* dirigere; immo creaturas, & eos, *qui natura Dii non erant,* colentibus, *magna* Apoc. 14. 7. *voce clamare, timete Deum, & ei Gloriam date, qui fecit cœlum & terram, & mare, & fontes aquarum.*

Is *qui Deum pie colit,* inquit *Clemens Alexandrinus,* & alienus *à Superstitione est, persuasum habet eum solum, qui est solus Deus esse honorandum & venerandum, Christus,* inquit *Origenes, nos docuit universi Domino soli cultum deberi, filium suum legavit ad homines,* inquit *Lactantius, ut eos converteret ab impiis, & vanis cultibus, ad agnoscendum & colendum Deum verum, ut nihil aliud adoremus, nihil colamus nisi solum Artificis, parentisque nostri unicum Numen, superstitiosi* enim *sunt qui multos ac falsos Deos colunt. Nos autem Religiosi, qui uni, & vero Deo supplicamus. A Christo discentes novimus,* inquit *Eusebius, factum esse mundum, cœlumque ipsum & solem, & lunam, & stellas, opera Dei esse.* Neque hæc oportere, *sed horum Authorem colere;* Immo *Edocti sumus soli Deo qui Rex est universi adorationis honorem tribuere:* Hoc sæpius repetit, *Christianam* nempe fidem nos omnes à cultu creaturarum ad unum mundi conditorem revocasse.

ὁ τῶ ὄντι βασιλικὸς τῶ Ψυχῆν, καὶ γνωσικός, οὗτος καὶ θεοσεβὴς, καὶ ἀθεισδαίμων ἂν ἡμοι, τιμῶν μόνον εἶ τὸν μόνον θεὸν παντοκράτορα Strom. 7. p. 711. C.

Cont. Cel. l. 1. p. 10. l. 4. c. 14. p. 395. l. 2. p. 128. & l. 1. p. 44.

ὡσαύτως τῶ παμβασιλεῖ θεῶ τῶν σεβασμιον τιμῶ ἀποδίδομεν. Ibid. p. 107.

Demonstr. Evang. l. 3. p. 106. d.

Præp. Evâ. l. 1. c. 4. p. 22. l. 4. c. 11. p. 170. l. 5. c. 1. p. 182. §. 9.

Porro non tantum universi Deum, & Creatorem cœli & terræ solum colendum esse, monent, aliosque colendo, eum nec coli nec coli posse, *quoniam si honos idem tribuitur aliis ipse omnino non colitur, cujus Religio est illum esse unum, & solum Deum credere;* sed rationes hujus primarii *Religionis Christianæ* fundamenti has in medium adducunt. *viz.*

Lact. l. 1. c. 19.

Primo Preceptum de Deo unico colendo, ipsius Dei Patris, Christique authoritate confirmatum esse, nec enim alium quenquam adorare licet, juxta eorum *Theologiam* quia scriptum est, *Dominum Deum tuum adorabis, illique soli servies, Deum solum colendum esse,* inquit *Justinus M. Christus ita suasit dicens, maximum mandatum est Dominum Deum tuum adorabis, atque illum solum coles ex toto corde tuo, & ex tota fortitudine tua Dominum Deum tuum qui fecit*

Κύριον τὸν θεὸν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῶ μόνω λατρεύσεις. Apol. 2. p. 63.

cit te. *Clemens Alexandrinus* hæc habet *ab omni Idololatria dehortans divinus Moſes, pulcherrime clamavit dicens, Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Dominus unus eſt, & Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.* Hæc *verbum Dei in lege vociferaſſe* tradit *Irenæus, Audi Iſrael Dominus Deus tuus, Deus unus eſt, & diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, & hunc adorabis & huic ſoli ſervies; in Evangelio autem per has eaſdem ſententias deſtruens apoſtaſiam, & Patris voce devicit fortem, & legis præceptaſuas ſententias confitetur,* Et rurſus, *quis ergo Dominus Deus tuus cui teſtimonium perhibet, quem omnes adorare oportet & ipſi ſoli ſervire! omnimodo ille eſt ſine dubio, qui & legem dedit Deus, Neque honores,* inquit *Origenes, reddimus iis, quibus Celſus ait commiſſa eſſe terrena negotia, Dominum enim Deum noſtrum adoramus, & illi ſoli ſervimus, optantes imitatores Chriſti fieri, qui Diabolo dicenti. ſibi hæc omnia tibi dabo, ſi procidens adoraveris me, reſpondit, Dominum Deum tuum adorabis & illi ſoli ſervies, hoc eſt, cur honores debitos iſtis quibus Celſus ait res terrenas commiſſas, non reddimus. Cyprianus* libro de lapſis, hæc habet, *nonne fidem noſtram ſemper armans, & Dei ſervos cœleſti voce corroborans, dicit Scriptura divina, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.* Hoc Argumento contra *Arianos, Pneumatomochos,* & creaturæ cultores quoſcunque pugnant *Patres poſt Nicæni,* & Chriſtum creaturam colere, *Idololatriam* eſſe nobiſcum, pronuntiant. *Si creatura ſit Dei filius,* inquit, *Epiphanius quomodo eum adorari juſſit Pater, præſertim cum Apoſtolus dicat, Et ſervierunt creaturæ, potius quam creatori; & ſtulti facti ſunt, ſtultum enim eſt creaturæ divinitatem tribuere, ac primum legis violare mandatum, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies; Propterea ſancta Dei Eccleſia creaturam non adorat, ſed Filium genitum Patrem in Filio, Filium in Patre, cum Spiritu ſancto. Ambroſius* hinc, *Spiritum ſanctum* eſſe probat, quod adorandus in *Scriptura* proponitur, *Neque enim adorandum quicquam præter Deum legimus, quia dictum Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli*

ἀποβλέπων εἰδωλολατρείας ἀπάσης ὁ θεσπέσιος παιδαγωγὸς ἀνακέκραγε Μωσῆς Ἄκουε Ἰσραὴλ de protrept. p. 52.

L. 5. c. 22. Cap. 21.

τὸν Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ διὰ τοῦτό γε πᾶς νομιζόμενος προσήκειν τιμᾶς οἷς φησι Κέλσος τὰ τῆδε ἀπονεμηθῆναι, ἐκ ἀποδίδομεν contr. Celſ. l. 8. p. 415.

Ed. Oxon. p. 124.

μᾶλλον γὰρ τὸ κλῖναι θεολογεῖν, ἀθεΐαν ἡ πρώτιστον ἐνολιὼ τὴν λέγουσαν Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, διὸ καὶ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία ὁ κλίσμα προσκυνεῖ ἀλλὰ τὸν γεννήσαντα, πατέρα ἐν υἱῷ υἱὸν ἐν πατρί. Hær. 69. N. 36.

De Spir. ſanct. l. 3. c. 12.

ſoli

soli servies: *Cyrillus Alexandrinus* adversus *Arianos*, eodem argumento pugnat multoties. *Si enim Christum*, inquit, *nudum juxta nos, hominem esse dicunt, adorantes eum, ex confesso cultum divinum homini tribuunt, scriptum est enim, quod Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.*

εἰ μὲν ἓν ἄνθρωπον ψιλὸν φασιν κατ' ἡμᾶς ψιλὸν, ἀνθρωπολατροῦσιν ὁμολογοῦντες προσκυνοῦντες αὐτῷ, γέγραπται γὰρ ὅτι Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. De recta fide To. 5. part. 2. p. 163. Vide in Joh. l. 2. p. 217. & Thesaur. p. 314

Sect. 10. Secundo, Argumentantur contra cultum creaturæ ex primo Decal. præcepto dicente, *Non habebis Deos alios præter me. Nullum alium habemus legislatorem*, inquit *Theophilus, quam illum, qui revera Deus est, qui nos piè, justè, & honestè vivere docet; quod ad piam vitam attinet, sic præcipit, non erunt tibi dii alii præter me----- Non adorabis ea, neque coles ea, quia ego Dominus Deus tuus.*

καὶ γὰρ οὐ μὴν ἐυσεβεῖς λέγει, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ, οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴν λατρεύσεις αὐτοῖς, ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου. Lib. 3. ad Autol. p. 123.

Cont. Cel. l. 5. p. 234. *Judæi, & Christiani*, inquit *Origenes, legi obtemperantes ex persona Dei dicentis, Non habebis deos alios præter me, non adorabis eos neq; coles, nihil aliud colunt, quam Deum universorum Dominum, qui fecit cœlum, & reliqua omnia. Cyprianus* Exhortatione ad Martyrium, Deum solum colendum esse probat, *quia scriptum est in Deuteronomio Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies; Item in Exodo non erunt tibi Dii alii præter me.* Eodem Argumento contra *Arianos* militant *Patres Post-Nicæni: Si creaturam illum dixerimus*, inquit *Epiphanius*, πῶς γὰρ ἔκτισεν ὁ Θεὸς Θεὸν εἰς προσκύνησιν ἑαυτοῦ; *quomodo Deus Deum creavit, & adorandum proposuit, cum ipsimet dixerit, Non facies tibi similitudinem ullam, neque in terra, neque in cœlo, neque adorabis illam. Qui Trinitatis unam substantiam confitentur, divinæ vocis legem observant; nihil enim aliud pro Deo coli permittunt præter divinam naturam, qui vero labe infecti sunt Arii, atq; Eunomii manifeste in legem divinam committunt, confitentes quidem Deum filium, sed creatum asserentes, & à divina substantia alienum: nam cum Deus dicat, Non erunt tibi Dii alii præter me isti Deum alium introducunt.* Ita *Theodoretus: Si filius Dei creatu-*

Hæres. 69. §. 36.

οἱ δὲ ἀπὸ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου θελχθέντες λόγοις, τὸν θεῖον νόμον ἀνέτρεψαν, Θεὸν μὲν τὸν υἱὸν ὁμολογοῦντες, κτίσιν δὲ ὑποκαλοῦντες καὶ τῆς θείας οὐσίας ἀλλότριον· τῷ γὰρ Θεῷ λέγοντι· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ· ἕτερον Θεὸν ἕτερον ἐπισάγουσι. Theod. in Ex. qu. 37.

atura esset, inquit *Fulgentius*, *serviendum ei Scripturarum Sacrarum Authoritas non juberet, seu potius prohiberet; in primo enim Decalogi præcepto, sicut unius Dei cultus servitusque manifeste præcipitur, ita omni creaturæ adoratio, & servitus à fidelibus exhibenda, vehementissime prohibetur.* De fide orthodoxa ad Donat.

Tertio, Idem ex eo concludunt *Patres* qua *Ante*, qua *Post-Nicæni*, quod nemo potest *duobus Dominis* servire; *hanc enim sententiam* ὡλόγως ἀποδεχόμεθα *recte probamus, quoniam nobis tantum unus Deus est:* Denique est hoc imprimis observandum quod *Patres* qui *Arianos Idololatriæ* reos præstabant, agnoscebant tamen eosdem *Trinitatem, quam substantiali diversitate disparem prædicare non dubitabant, consequenter honorificentiæ quoque impari N.B. officio dissipasse, nec patrem & filium* ἐπ ἴσης δόξαζειν *ex æquo glorificasse*, immo inducunt *Arianos* dicentes, *si ex eo quod scriptum sit, ut honorificent omnes filium sicut honoroficant Patrem, existimatis filium æqualibus N.B. cum Patre honoribus esse decorandum, nescitis à veritate longe vos abesse;* qui ergo *Arianos* ob *impares*, & *non æquales* honores *Christo* creaturæ præstitos *Idololatras* disertim, & audacter pronuntiant, *Socinianos æqualem* ei cum Deo Patre cultum exhibentes, ab eodem crimine neutiquam purgaturi fuissent. Gont. Cel. l. 8. p. 381. Fulgent. l. 2. ad Mon. c. 2. p. 74. C. Nysser. contr Eun. l. 4. To. 1. p. 588.

εἰ δία τὸ λέγειν φησὶν ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν &c. νομίζεις χεῖρόν τὸν υἱὸν ἰσοτιμεῖσθαι τῷ Πατρὶ καταισχύνην τιμαῖς ἀγνοεῖτε τὴν ἀλήθειαν μακρὰν πᾶν βαδίζοντες. Cyril. Al. l. 2. in Joh. c. 8. & in Joh. 5. 23.

Sect. XI. Secundo, Porro *Idololatriæ* rationem sub *Evangelio* mutatam non esse constat, ex eo quod lex lata de cultu unius Dei *Israelis* asserendo, de Deo recenti προσφάτω, Deo Patribus eorum incognito Deo cœlum & terram non faciente respuendo, mutari non potuerit, nisi per Revelationem de novo factam, nec ea, quæ hac in causa prætenderetur Revelatio, aliter confirmari potuit quam *Miraculis*, aut de futuris contingentibus, vaticinio; at contra hujus generis quæcunque molimina, *Judæos* Deus *Israelis* præmuniverat dicendo *neque Prophetiis*, neque *Miraculis* editis fidem ullam adhibendam esse, quoties cumque id molirentur horum Authores, at populum *Judaicum* ad cultum Dei recentis, & *Patribus* eorum incogniti traducerent. His adde *Christum* legi *Judaicæ* subditum fuisse, eum sæpius, palam, omnique asseveratione coram *Judæis* affirmasse, se neutiquam venisse *solvere legem, aut Prophetas;* immo hoc insuper adjecisse quod *quicunque solveret unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocaretur in regno cœlorum, i.e.* indignus esset qui admitteretur in Regni sui Deut. 13. 1, 2, 3. Matth. 5. 17. 18, 19.

con-

consortium: Legem igitur moralem nec ipse *Christus*, nec ejus *Apostoli* mutare, & invertere potuerint, præsertim in hoc palmario, & minimè cæremoniali præcepto de Deo recenti, & *Patribus Judæorum ignoto* non agnoscendo, nisi fide ipsius Christi in his assertionibus nimium labefactata, & *Pharisæorum* captionibus exposita. Tertio quæ aliis præceptis adjicienda, quæ in iis mutanda, vel ab iniquis *Scribarum* glossematis vindicanda esse voluit præceptor noster, ea omnia, concione in monte habita plene complexus est, cum ergo de objecto cultus Religiosi sive mutando, sive ampliando, nihil prorsus illic occurrat, sed potius eum tantummodo orandum esse, qui *Pater noster in cœlis est;* constat, nec *Christum* in animo habuisse aliquid hac in parte innovare. Quarto cum Lex *Decalogi* tanto apparatu, & Majestatis divinæ in ea promulganda tantis indiciis lata fuerit, cum tubæ sonitus attentionem ei accersiverit, vox cœlitus emissa eam quasi ex Dei ipsius ore profectam indicaverit, manuque ipsius postea in tabulis lapideis exarata fuerit, & mons interea flammis æstuans terrorem Legis contemptoribus incussérit, cum Legis sic latæ primum & maximum præceptum hoc iis semper visum sit, *Deum unum esse* καὶ τύπον σέβεσς μόνον, *eumque tantummodo colendum; unum summum Deum credendum esse, colendumque:* Et *multorum Deorum Religionem ne in aures quidem admittere hominum esse veritati sedulo studentium, germanas nobis naturas non esse adorandas ne immortales quidem & purissimas. Si quis enim,* dicente *Philone, magni Regis honores, Satrapis ejus, & præfectis exhiberet, non stultitiæ solum argueretur, sed & periculosæ audaciæ, tribuens servis, quod debetur Domino; ita quicunque sic creaturas colit, ut Creatorem, sciat se impudentissimum & injustissimum, qui paria largiatur imparibus, non tam in honorem inferiorum, quam in potioris contumeliam;* Cumque has Leges naturales esse pronuntiarent, adeo ut iis obtemperando naturæ ipsius ductum sequi viderentur, frustra sane laboratum esset eos ad *Christianismum* pertrahere, si experimento didicissent ei assensum minimè præberi posse, nisi Dei

Joseph. Origen. l. 3. c. 4.

τοῦτον ὦ φιλάγγελμα, καὶ παραγγελμάτων ἱεροπάλου σπλιεύσωμεν ἐν αὐτοῖς ἕνα ἢ ἀναλάπτα νομίζειν ἢ καὶ τιμᾶν θεὸν δόξα δ', ἢ πολύθεος μᾶλλον ὧν ἑαυτὸν καθαρὸς, καὶ ἀδόλως ἀνδρὸς εἰκότος ζητεῖν ἀλλὰ θεῖον. Philo de Decal. p. 753. τὰς ἀδόλους φύσεις μὴ προσκωμῶμεν εἰ καθαρολέξεις, καὶ ἀθαλῶ τέχνας

ἢ αὐτὸν ὕβριν ἐν τοῖς αὐτοῖς χαρίζειν τὸν μισοικέτα τοῖς γεγονόσιν ἴσω πάντων ἀδελόπαλος ἂν καὶ ἀδικώπαλος ἰσαδίδως ἀνίσοις οὐ δὴ τιμῆ ἀλλὰ ταπεινοῦν, ἀλλ' ὅτι καθαιρέσεις τὰ χείρονος. Ibid. ἐπόμενοι τῇ φύσει.

Mo-

Monarchia violata, cultuque eidem debito τῇ φύσει ἀλλαφῷ, καὶ ἀναίσχυντο, contra Legis hujus consilium translato.

Videmus quam ægre paterentur *Judæo Christiani Gentiles* ad fidem Christianam admitti sine observatione rituum Mosaicorum, quam acriter contenderunt ut legalia ubique cum *Evangelio* jungerentur, immo ut *Gentes* Circumcisioni, totiq; *Mosis* legi tanquam unicæ ad salutem viæ, semet subjicerent, videmus quo erga legem *zelo* flagrarent ex *Judeis* ii, qui longa miraculorum serie ad Christum agnoscendum adducti fuerant, quam intestino odio *Paulum* insectarentur quam hostili animo eum aggressi sint ob subspicionem inter se ortam, quod *Judæos* docuisset, *ritus, Moresq; Judaicos non observare*, tumultus, clamores, incendia quanto majora excitassent, si exploratum habuissent præceptorum Moralium maximum non ab *Apostolis* tantum, sed ab ipso *Christo* mutatum esse? Act. 1. 25. 5. 7. Act. 21. 20. Vers. 28.

Denique id etiam serio observandum est, *Christum* in Evangelio Deum solum adorandum, eum solum cui serviatur proponere, eum integro corde, totisque viribus amandum pronuntiare; quia Deus *Israelis est unicus; Apostolos*, creaturis, & *natura non Diis*, non solum cultum detrahere, Deumq; mundi Creatorem *falsorum deorum, Idolorum, Dæmoniorum* loco adorandum proponere, sed etiam *Idololatriam*, & cum *Idololatris* commercium sevissime prohibere, immo *Idololatras* quoscunque à *Regno cœlorum excludere*, & partem iis in *stagno ardenti igne & sulphure* tribuere, nullo indicio dato notionis *Idololatriæ* vel minimum mutatæ; cum ergo in eodem *Evangelio*, inque iisdem *Epistolis Judæos* alloquantur de uno *Israelis* Deo colendo toties admonitos, immo plenissime instructos, eosque ab eadem *Idololatria* cavere jubeant, in quam sub Veteri Testamento lapsi essent, cum denique *Gentes* à cultu creaturarum ad cultum unius Dei Mundi Creatoris revocent, exploratum esse debet, idem *Idololatriæ* genus sub utroque fœdere prohibitum esse. Mar. 4. 10. Marc 12. 18. Rom. 1. 25. Gal. 4. 8. 1 Cor. 5. 9. 1 Cor. 6. 9, 10. Apoc. 21. 8. 22, 15. 1 Cor. 10. 7. 7. 14. 1 Joh. 5. 21.

Sect. XII. Eandem *Idololatriæ* Rationem inter *primævos Patres* perpetuo obtinuisse constat,

Primo, Exea quam continue tradunt *Idololatriæ* definitione; est enim juxta eorum communem sententiam, *Idololatria ex uno in multos Dei distributio.* *Idololatria*, juxta *Tertullianum*, *Deo fraudes facit, honores illi suos denegans*: *Idololatria*, dicente *Cypriano*, *tunc committitur cum divinus honor alteri datur*, juxta *Pseudo-Clementem* est *honor Creatoris creaturæ delatus.* διὰ πολλοῦ ποιεῖται ἐν τῇ ἑνὸς εἰς πολλοὺς διανέμησιν θεοῦ θεῦ. Clem. Alex. Strom. 4. p. 464. Lib. d. Idol. c. 2. Exhor. ad Mart. l. 5. 1. §. 6.

Sect. XIII. *Patres* cum *Arianis* confligentes disertim, & frequenter

asserunt non posse Creaturæ cultum sine *Idololatriæ* vitio deferri, *Arianos*, *Nestorianos*, *Macedonianos* πνευματομάχους, qui *Christum*, & *Spiritum sanctum* creaturas esse arbitrabantur, & tamen eos colebant, invocabant, in iis spem & fiduciam collocabant, *Idololatriæ* reos pronuntiant, atque id creaturæ ab iis adscriptum esse aiunt, quod soli Deo debebatur, *Gentium* denique *Polytheismum* ab iis postliminio inductum esse, & Characterem cultus nostri & Religionis ejurari. *Non creaturam adoramus, absit, in Ethnicos, & Arianos istiusmodi delirium competit, sed Dominum rerum creatarum incarnatum Dei Verbum adoramus, Quapropter, si velint, ipsi sententiam mutent, neque rei creatæ, citra Deum, qui creavit omnia, cultu inservient, quoniam fides Catholicæ Ecclesiæ verbum Dei conditorem & opificem rerum omnium cognoscit.*

ὃ κλῆσμα προσκυνῶμεν, μὴ γένοιτο, ἐθνικῶν γὰρ καὶ Ἀρειανῶν ἡ πλάνη τοῦτο, &c. Athanas. Ep. ad Philadelp. p. 157.

ᾧ μηκέτι τὴν κλῆσιν λαμβάνουσαν παρὰ τοῦ κλίσαντα τὰ πάντα θεὸν, ὅτι ἡ πίστις τῆς καθόλου ἐκκλησίας κτίσιν οὐδὲ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων. Ibid. p. 161. vid. or. 1. p. 297. 3. p. 387. 394. 4. p. 468. 469.

Nihil eorum quæ per creationem facta sunt adorandum esse ab hominibus, Sermo Divinus, inquit *Nyssenus, Lege Sancta jussit, ut ex omni fere inspirata Scriptura tale licet perdiscere: Moses tabulæ Lex, deinceps Prophetæ, Evangelia, Apostolorum decreta omnium, ex æquo vetant ad creaturam intueri. Nam cum bifariam de his quæ sunt divisa sit opinio, in creaturam, & in naturam incretam, si quod nunc ab Adversariis contenditur, prævaluerit, ita ut dicunt Dei Filium creatum esse, necesse est omnino (vel) Evangelicum præconium sperni, nec Deum verbum, quod in principio erat, adorare, quia sit nefas latriæ cultum creaturæ adhibere.* Et rursus, *Si quis filii nomen creaturæ apponit, fal-*

ἓν δὲ καὶ διὰ κλίσεως γενόμενον σιβάσμιον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις ὁ θεὸς ἐνομοθέτησε λόγος, ὡς ἐκ πάσης μικρᾶς ἀλλ' ὅτι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ πεῖθεσθαι μανθάνειν· ὁ Μωϋσῆς, αἱ πλάκες ὁ νόμος οἱ καθεξῆς προφῆται τὰ εὐαγγέλια καὶ Ἀποστόλων τὰ δόγματα πάντων. Contr. Eunom. orat. 4. p. 572. vid. or. 2. p. 443.

ἐὰν ἐπικρατήσῃ τὸ παρὰ τῶν ἐναντίων νῦν σπουδαζόμενον ὥστε κλιστὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λέγειν, ἀνάγκη πᾶσα (ἢ) ἀθετεῖσθαι τὸ εὐαγγελικὸν μήνυσμα, καὶ μὴ προσκυνεῖσθαι ἐν ἀρχῇ ὄντα θεὸν λόγον διὰ τὸ μὴ δεῖν προσπίπτειν τῷ λαβόντι τὴν κτίσιν &c. Ibid. D. οὐ γὰρ τις τῷ ὀνόματι τῆς κτίσεως ἐνθύμιον ἐν τῇ διανοίᾳ ποιήσεται. Or. 3. p. 563.

falsorum Deorum cultoribus adscribetur. Diabolus, juxta Basilium, per Arianos Judaicam iterum, Negationem, ac Gentilem multorum Deorum cultum, introducere conatur, illi namque cum Unigenitum, opus ac facturam Dei esse dicunt, & illum nihilominus adorant, divinoque honore afficiunt, aperte Gentilismum creaturæ servientes, & non Deo introducant. Prohibuit me Paulus, inquit Ambrosius, creaturæ servire, sed Christo admonet serviendum, non ergo creatura Christus, Paulus servus Jesu Christi ipse creaturæ servire nos prohibet, quemadmodum ergo creaturæ ipse serviret, si creaturam Christum putaret; aut igitur desinant colere quem creaturam appellant, ut desinant quem colere se simulent, dicere creaturam, ne, sub appellatione cultorum sacrilegia graviora committant.

τὴν τῶν ἑλλήνων πολυθεΐαν, εἰ μὴ γὰρ ἕτερον θεὸν εἶπῃ λέγοντες ἢ μετοχὴν τὴν ποίημα, εἶτα προσκυνοῦντες καὶ θεολογοῦντες ἐν τῇ λατρείᾳ, τῇ κτίσει καὶ μὴ τῷ κτίσαντι τὰ αὐτὰ Ἑλλήνων ἀνοίκειος ἐπανάγουσιν. Hom. 27. contr. Sabel. Ar. &c. To. 1. p. 519. vid. To. 3. Ep. 141. p. 17. C. D.

Nazianzenum pæne omiseram, Arianos, sic alloquentem; Nihil, O viri, in Trinitate servum est, nec creatum, nec adventitium, ut ex cujusdam docti viri sermone accepi, si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem, inquit Divinus Apostolus, si adhuc creatum aliquid adorarem, aut rei creatæ nomine baptizarer, divinitatem minimè consequerer, nec primam procreationem in melius immutarem; quid ad eos dicam qui Astarten adorant, aut Chamos Sidoniorum idolum, au sideris formam, paulo quidem majoris Dei apud Idolatras illos, sed tamen facti, atque creati, cum ipse aut hos duos in quorum nomine Baptizatus sum, non adorem, aut conservos adorem, servi enim utique erunt, utcunque nobis aliquantum honore præstent: Et rursus, Si creaturam colerem, Christianus utique non appellarer, cur enim Christiani nomen venerabile est? annon quia Christus Deus? De fide ad Grat. c. 7. Gal. 1. 10.

εἰ ὑπ κτίσμαι, προσκυνῶ, ἢ εἰς κτίσμα βαπτιζόμην οὐκ ἂν ἐντεῦθεν τὴν τῶν πρώτων μετατροπὴν ἔλαβον· τὶ φήσω πρὸς τοὺς τὴν Ἀστάρτην προσκυνοῦντας, ἢ τὸ χαμὼς Βάλυσμα Σιδωνίων ἢ τῦ ἄστρου τὸ τύπον τῦ μικρὸν ὕστερ ταῦτα θεοῦ τοῖς εἰδωλολάτραις πλὴν πλάσματος δὲ καὶ ποιήματος, αὐτὸς ἢ μὴ προσκυνῶν τὰ δύο εἰς ἃ συμβαπτίσομαι ἢ προσκυνῶν τὰ ὁμοῦλα. Orat. 40. p. 669. A. vid. Orat. 31. ubi hoc Spiritualium adulterium esse probat, p. 507, 508, 509. εἰ πλάσμα ἐλάβδυν οὐκ ἂν χριστιανὸς ὠνομαζόμην. p. 506.

Denique per novam hanc Theologiam juxta eundem ἡ θεὸς ἡ κτίσις ὑβρίζεται Deo, & creaturæ contumelia infertur. Nihil ad Christi caulam, inquit Epiphanius, qui servatorem vestrum, à quo empti p. 568. D.

estis, abnegatis, etenim si verus Deus non sit, neque adorandus est, si creatus est, non est Deus, quod si minime adorandus est, quomodo Deus esse prædicatur? Eodem in loco *Arianos* gravissimorum scelerum reos peragit, eos enim *Novam Babylonem instaurare, Nebuchodonosoris effigiem, atque imaginem erigere, Dei filium execrandorum ac detestandorum simulacrorum haud dissimilem statuere*, audacter asserit. Porro hanc esse sanctorum *Patrum*, immo *Christiani orbis* sententiam, his verbis indicat; *Sancta Dei Ecclesia creaturam non adorat:* Et rursus, *Piam, & Orthodoxam fidem eam esse dicet, quæ creatori, non creaturæ adorationem exhibet; Arianum* vero eam, *quæ aberrat ἀπὸ τῆς πατέρων εὐσεβείας, à Patrum pietate, si maledictus est omnis homo qui confidit in homine; Paulus autem Samosatenus, & Photinus, quamvis sanctum & cunctis excelsum virtutibus prædicent salvatorem, tamen hominem confitentur, ergo maledicti erunt, spem habentes in homine;* Ita *Hieronymus.*

εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς ὁ θεὸς ὅτι προσκυνητός ἐστι, καὶ εἰ οὐκ ἔστι προσκυνητὸς, οὐδὲ θεὸς, καὶ εἰ οὐκ ἔστι προσκυνητὸς πῶς ἄρα θεολογεῖται. Hær. 69. §. 31. p. 755. & §. 36.

Hrr. 64. §. 8. p. 532.

To. 5. in Hier. c. 14. F. 135. D. vide Reliqua.

Ausi sunt, inquit *Chrysostomus, Ariani, & Macedoniani Deum magnum & parvum inducere, immo Deum, creatum, Hellenismum in Ecclesiam introducentes, eorum enim est, Deos majores & minores agnoscere, unde Paulus eos carpens in Epistola ad Romanos dicit coluerunt & servierunt creaturæ, potius quam creatori: Si autem creaturam adorant Ariani dicentes Filium, & Spiritum sanctum esse creaturam, maledicti sunt juxta Mosem dicentem, Maledictus quisquis creaturæ, & rei factæ adorat, nos autem creaturam non colimus, sed S. Trinitatem increatam.*

ἐλληνισμὸν παρεισφέροντες ἡμῖν, ἐκεῖνον γὰρ ὅτι κτίσματι προσκυνοῦσι, καὶ τὸ μὴ θεὸν, αὐτὸν μείζονα καὶ ἐλάττονα. De S. Trin. c. 6. Ed. Savil. p. 955.

οἱ δὲ κτίσματι προσκυνοῦσι λέγοντες τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα κτίσμα ὑπολαμβάνειν εἶναι καὶ τὸν Μωσέως λέγοντα, ὑπολαμβάνει δὲ πᾶς ὁ προσκυνῶν κτίσματι καὶ γενήματι, ἡμεῖς δὲ οὐ κτίσματι προσκυνοῦμεν ἀλλὰ τριάδα ἄκτιστον, &c. Ibid.

Arguunt Divina eloquia, juxta *Theodoretum*, *Eos qui præter Creatorem, creaturam adorant; propterea etiam Unigenitus homo factus est, ut ab hoc errore homines liberaret, Deique & creaturæ discrimen ostenderet; qui autem creaturæ adorationem sustulit, creatam naturam*

ſam non iterum juſſit adorare; abſurdiſſima quippe res foret homines à diis, qui non ſunt, abſtrahere, & eoſdem rurſus ad ſerviendum creaturis adducere.

ἀνειλῶν ὃ ὁ κύριος τὸν πειρασμὸν ἐκ δὲ φύσεως κτίσεως πάλιν ἐκάλεσε προσκυνεῖν, ἵνα μὴ ἀποπλάνων ἀφέλκειν μὲν τοὺς ἀνθρώπους ἵνα ὦσι ὄντων θεῶν, προσάγειν δὲ αὐτὰς πάλιν τῇ τῶν ποιημάτων δουλείᾳ. Hæreſ. Fal. l. 5. cap. 3. p. 125. D.

Unde eſt, inquit *Iſidorus Peluſiota, quod non erubeſcant, qui pugnantes cum ſuis ipſorum decretis, creaturam adorant, & creaturæ cultum rejicientes tanquam Ethnicis proprium, idipſum à ſeipſis fieri minime accipiunt.*

πῶς δὲ οὐκ ἐρυθριῶσι κτίσμασι προσκυνοῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν μαχόμενοι ψηφοις ἀπαγορεύοντες καὶ τὸ τῇ κτίσει προσκυνεῖν ὡς ἑλληνικὸν αὖ πάλιν τρέπο δρῶντες ἑαυτὲς λανθάνουσι. Iſid. Peluſ. l. 3. Ep. 31. p. 269.

Sect. XIV. Infinitum eſſet hujus generis cuncta proferre, compendio igitur rem agam, & Argumentorum capita tantum ordine libabo.

Primo, Igitur frequenter hæc probant, ut prius obſervavimus, ex verbis Moſis à *Chriſto* ad *Satanæ* impudentiam retundendam prolatis, *Dominum Deum tuum adorabis,* &c. *Si Spiritum ſanctum ut adoratum, & in nobis habitantem reſpiciunt,* inquit *Baſilius, eum confiteri debent Deum, Domino enim Deo tuo adorabis, & illi ſoli ſervies.* Docet etiam *Auguſtinus Unum eſſe Deum ſolum, cui ſervitus illa debetur, quæ latria Græco vocabulo nuncupatur; ipſum enim Verbum eſt in Lege, ubi ſcriptum eſt, Dominum Deum tuum adorabis,* &c. Lib. 3. cp. 141. 172. Ep. 66. p. 318 3, 19.

Secundo, Argumentum ducunt ex *Petro Cornelio* dicente, *Surge, ego etiam homo ſum;* item ex *Angelo Johannis* προσκύνει improbante, & ſemel iterumque monente, ὅρα μή, *Vide ne feceris, conſervus tuus ego ſum. Petrus Apoſtolus,* inquit *Athanaſius, Cornelium adorare volentem inhibuit, dicens, quoniam ego homo ſum; Angelus quoque Johannem adorare volentem non admiſit, dicens, Vide ne fecerit,* &c. ὑπὲρ θεὸν μόνα δεῖ τὸ προσκυνεῖσθαι, *quocirca ſolius Dei eſt adorari, & hoc ſciunt ipſi Angeli, qui quanquam ſe invicem gloria tranſcendunt, creaturas tamen ſe eſſe, neque in claſſibus adorandorum, ſed adorantium Dominum agnoſcunt ſe computari debere.* Vide Cyril Alex. Theſ. p. 149. Or. t. 3. p. 394. B.

Tertio, Eo Argumento *Patres* planè luxuriant, quod *Chriſtum,* aut *Spiritum ſanctum* colendo, ſi eſſent creaturæ, *Seruiremus creaturæ, potius quam Creatori. Apoſtolus* increpat *Ethnicos, dicens, Servierrunt*

vierunt creaturæ potius quam creatori: ἤτοι ἡ κτίσμα λέγοντες τὸν Κύριον, ἢ ὡς κτίσματι λατρεύοντες αὐτῷ, τί διαφέρουσιν Ἑλλήνων, &c. Anthanaſ. orat. 1. p. 196. B. *Iſti autem, cum Chriſtum eſſe creaturam pronuntiant, illi tanquam creaturæ ſervientes, quid quæſo ab Ethnicis differunt? Qui fieri poteſt, ſi ita ſentiunt; at non verba jam à Paulo recitata, ejuſque incuſatio ad ipſos pertineat. Reſpice ad Apoſtolum Paulum,*

C. 2. p. 108 inquit, *Fauſtinus, conſidera quæ opprobria, quas obſcœnitates de iis referat, qui, ut ipſe ait, Commutarunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius quam Creatori: tu ſi ſic credis, & ſic colis, & ſic ſervis unigenito Filio Dei, ut dicas illum eſſe creaturam, illa te mala, miſer, expectant, quibus illi puniuntur, qui commutarunt veritatem Dei in mendacio.* Similia habent Athanaſ. Ep. ad Adelph. p. 161. Epiph. Hær. 64. § 8. p. 532. Hær. 69. §. 36. p. 759. Hær. 79. §. 5. p. 1062. Ambroſ. de fide ad Gratianum l. 1. c. 7. de fide contr. Arian. cap. 2. Concil. Epheſ. Cyril. Alexand. λόγ. πρωτ. §. 31.

Gal. 4. 8. Quartum iis Argumentum exhibuerunt hæc *D. Pauli* verba, *Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non ſunt Dii, ſerviebatis. Impiorum eſt,* iquit *Baſilius, recentes & falſos, & non naturâ*

ἀσεβῶν ἡ παρανόμων ἡ ψευδῆ καὶ μὴ φύσει λάβωμεν, ὃν ἔφη γάρ σοι ἀρτίως, θεὸς πρόσφατος, καὶ ὁ Παῦλος, ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες θεὸν, &c. ἢ ἀπιστῶν ἦν οἱ ἕτεροι χείρω λατρεύοντες, ἢ φύσει καὶ ἀληθινοῖς. Contr. Eunom. l. 4. p. 767. *Deos colere; non enim erit tibi, inquit, Deus recens: Et Paulus, Sed tunc quidem ignorantes Deum, ſerviſtis iis, qui Dei natura non ſunt; vel igitur impii, qui Chriſtum ſic colunt, vel natura, & verus Deus eſt Filius.* Claudam hæc omnia celebri iſta

καὶ ἐκεῖνον ἡγούμενος διαφέρειν ἢ πατέρα εἰπεῖν λογίζῃ ἢ κτίσιν, καὶ ἥτοι υἱὸν λέξαν ἢ ποίημα, πρὸς ποτέρᾳ παρ' ἡμῶν, ἢ τῆς ποίας ἂν μᾶλλον συναριθμηθήσεται ἡ Ἰουδαίων ἢ ἡ Ἑλλήνων, ἃ γὰρ δὴ χείρονα ἑαυτὸν ἀπονέμησε ὁ τῶν ὅλων τῆς εὐσεβείας καὶ ἡ οἰκεία χαρακτῆρος ἡ λατρείας ἡμῶν ἀρνούμενος. ejuſdem *Authoris* dictione: *Qui Patrem falſo appellatum, & Filium voce tenus prædicat, nec intereſſe putat Patrem, an Creatorem, & Filium, an facturam dixerit; ubi illum reponemus, ut cui parti annumerabimus, Judæorum, an Gentilium; non enim Chriſtianis ſeipſum adſcribet, qui vim pietatis, & quaſi fidei noſtræ characterem ejuravit.*

§. 15. 3. Quod tertio probandum ſuſcepimus, nempe mandatum primum de uno Deo adorando, nec alium in cultus ejuſdem conſortium admittendo,

mittendo, morale juxta judicium *Patrum*, & perpetuum fuisse, paucis absolvemus, utpote qui novimus multa in antecessum dicta esse quæ rem hanc certam & dubio procul remotam reddunt. *Decalogi quidem verba*, inquit *Irenæus*, *ipse per semetipsum omnibus similiter Dominus locutus est, & ideo similiter permanent apud nos, extensionem, & augmentum, sed non dissolutionem accipientia per carnalem ejus adventum*; quod satis ostendunt *Patres Christiani* Argumenta contra *Idololatriam*, seu creaturæ ullius cultum ducendo, ex primi præcepti genio, & instituto: adeo ut questione *Augustini*, Sectioni huic finem imponam; *Quis enim dicat non debere observare Christianos, ut uni Deo Religionis obsequio serviatur, ut Idolum non colatur*, &c. *Quis est tam impius, qui dicat ideo se ista legis non custodire præcepta, quia est ipse Christianus, nec sub lege, sed sub gratia constitutus?*

L. 4. c. 31. vid. c. 28.

Contra duas Ep. Pelag. l. 3. c. 4. To. 7. p. 889.

SECT.

SECT. Ult.

DEnique ad tertium, quod ſuis libellis accuſatoriis *Sociniani* queruntur, nempe *Scripturis S.* vim à nobis fieri, eas coacta interpretatione depravari, atque obtorto collo ad ſenſum noſtrum detorqueri, Reſpondemus, eorum ſcripta, eo potiſſimum vitio laborare, eorumque doctrinam nobis eo præcipue nomine infenſam reddi.

Et quidem *Scripturam S.* à *Socino*, ejuſque *Antiſtitibus* miſere dilacerari, verborum Gloſſematis plane novis, commentiſque antea inauditis eludi, atque ad ſenſum à mente *Spiritus S.* & Sacrorum *Amanuenſium* plane alienum, violenter pertrahi, paucis idcirco demonſtrabimus, quod hujus rei exempla copioſa, Argumenta pro Chriſti Deitate adducta, in Anteceſſum exhibere mihi viſa ſunt.

Inſtantias autem ex numeroſis paucas delibabo, non ex eorum de Chriſti ſatisfactione diſputationibus, ubi perpetuam Scripturis vim faciunt, ſed ex controverſia, quam cum illis habemus de duabus Chriſti naturis, & de ejuſdem, antequam ex virgine naſceretur, exiſtentia. Et

Sect. I. Primo, Nihil ineptius dici potuit, quam ea quæ in hæc *Divi Pauli* verba proferunt [*Ideo ingrediens mundum, dicit hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi*] hic enim per Chriſti *ingreſſum in mundum*, ejus ingreſſum in mundum futurum, ſive *cæleſte* ejus *habitaculum*, per corpus eidem aptatum, *corpus immortale factum*, intelligunt. *Verba hæc*, inquiunt, *ad Chriſtum accommodata accipi poſſunt de corpore ipſius immortali, quod ei Deus aptavit, præſertim ſi per ingreſſum ipſius in mundum, cujus hic fit mentio, ingreſſus ejus in mundum futurum, in quo Chriſti regnantis & Sacerdotis noſtri Regia, ac Sacrarium eſt, intelligatur. Apparet autem*, inquiunt *de futuro hic mundo agi. Mundus hic intelligi queat futurus*, inquit *Volkelius, quem Chriſtus, ut cæleſte tabernaculum, ingreſſus, ſacrificium ſuum peregit, cum igitur Chriſto, ad ſui ipſius oblationem, immortali corpore opus eſſet, ideo ejuſdem corpus, quod antea mortale erat, tunc Deum immortalem, & ſic ad oblationem iſtam aptum, atque accomodatum effeciſſe D. Auctor innuit;* Hæc autem febricitantium potius

Heb. 10. 5.

Catech. Racov. Sect. 4. p. 103. 104.

P. 76. De vera Relig. l. 5. c. 11.

potius diliria, quam ſanorum Interpretum Gloſſemata dici merentur: Edant enim, ſi poſſint, vel unam Scripturæ φεικοπλω', ubi mundus abſolute poſitus, *mundum futurum*, ſignificet; vel ubi *cæleſte tabernaculum*, aut mundi abſolute ſic dicti, aut *mundi futuri* nomine exprimatur. De ingreſſu, adventu, introductione Chriſti in mundum, centies *Scriptura* loquitur, unicum proferant locum, ubi hac phraſi ingreſſus ejus in *cœlum* denotatur; Immo hæc tam à vero abeſſe conſtat, ut nihil certius fuerit, quam Chriſtum è *cœlis deſcendiſſe*, ut *in mundum* veniret; *mundumque* iterum *reliquiſſe*, ut hoc *cæleſte tabernaculum* ingrederetur; porro *Chriſto aptatum eſſe corpus, eo quod immortale redditum eſt*, res eſt riſu potius, quam refutatione digna: Immo hoc integrum commentum ipſi *Schlichtingio* adeo ridiculum viſum eſt, ut ſibi temperare non potuerit, quin illud duabus hiſce rationibus everteret. Primo quod *hic de tali re agi videatur, in qua Chriſtus ſingulari quadam, & eximia ratione Deo ſeſe obedientem præbuerit, ejuſque voluntatem executus fuerit; quod non ingreſſu ejus in cœlum, ſed ejus obedientia, & morte cruenta factum eſt.* Secundo quod *ſignificatio illa mundi, cum pro futuro mundo accipitur, rara ſit, & minus uſitata, non eſt autem ab uſitatis vocum ſignificationibus facile diſcedendum.* Joh. 6. 28. Joh. 16. 28.

Sed nec minus abſurda ſunt, quæ hujus interpretationis loco ſubſtituit *Schlichtingius*, nempe *Apoſtolum* hic verba ad ſcopum ipſius minime pertinentia, citaſſe, & quorum ſenſum neutiquam reſpexit; dicit enim *non eſſe neceſſe, ut credamus Autorem ad hæc verba, corpus autem aptaſti mihi, præſertim quod ad proprium eorum ſenſum attinet, reſpexiſſe, ſed illa ideo citaſſe, quod, cum aliis ad ipſius inſtitutum pertinentibus, connexa eſſent*, quo nihil abſurdius, aut ab *Apoſtoli* prudentia, & ſcopo alienum magis excogitari potuit, cum enim, inquit, *Apoſtolus*, Chriſtus Patri dixiſſet *hoſtias & oblationes noluiſti, tunc dixit, ecce venio, ut faciam, Deus voluntatem tuam, in qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Chriſti ſemel;* ubi oblationibus legalibus oblatio corporis Chriſti manifeſto opponitur; eaque oblatione, quæ ſine corpore Chriſto aptato fieri non potuit, voluntas Dei, ad quam peragendam Chriſtus in mundum venit, compleri dicitur; Eſt adhuc magis lepidum, quod dicit *non eſſe omnino neceſſe, ut eum ad hæc verba reſpexiſſe dicamus, cum corpus Jeſu Chriſti Hebraica phraſi, pro ipſo Jeſu Chriſto, qui ſeipſum obtulit, poni potuerit;* quomodo enim *obtulit ſeipſum* Chriſtus, niſi ſeipſum morti pro nobis tradendo. Quid autem morti tradidit, niſi corpus ſuum? Quid aliud ſaltem ſecundum eorum ſententiam, qui anima nihil Chriſtum Hebr. 10. 6, 10.

paſſum eſſe contendunt: vide Lector ad quot *Anguſtias*, ad quales nænias deſcendunt viri in aliis ſatis ſagaces, cum à recepta ſemel ſententia dimoveri ſe minime patiuntur.

Secundo in iis, quæ in *Johannis* caput primum excogitarunt Interpretes *Sociniani*, tot fere Scripturæ in ſenſum perverſum violenter contortæ ſunt indicia, quot verba; quod enim

Inſt. 2. 1mo τὸ ἐν ἀρχῇ *Evangelii initium* ſignificare contendunt omnes Interpretes *Sociniani*, conſiſtere non poteſt, nam τὸ ἐν ἀρχῇ poſitum abſolute, & ſine limitatione, ut hic fit, quoties de tempore agitur initium temporis ſeu mundi ſignificat, præſertim cum de mundo condito, & omnibus in eo factis, agit Scriptura. *Gen.* 1. 1. *Pro.* 8. 22, 23. porro nova hæc *Socinianorum Paraphraſis* ſententiam *D. Johannis* ridiculam & inſulſam reddit, utpote quæ hoc tantum nobis exhibet, nempe in principio Evangelii per Chriſtum enuntiati Chriſtum extitiſſe, ô rem digniſſimam, quæ omnium prima per tantum Apoſtolum mundo innoteſceret, quæque docenda, adſtruenda, ſubindeque à Diviniſſimo Theologo repetenda, in fronte Evangelii ſui in perpetuam rei memoriam conſcriberetur, & æternitati veluti conſignaretur. Liceat tamen, pace virorum ingenio tam acuto & vivido pollentium interrogare, ſi nihil aliud dicere voluit Evangeliſta, cur id non clarius, & apertius locutus eſſet? 'Cur rem facilem, & obviam & pœne nullius momenti ita
Piac. part 1. Diſp. 19. Sect. 19. 'primis Hiſtoriæ ſuæ verbis includere voluit, ut ejus mentem nemo 'fere caperet, plerique omnes procul ab ea in errores adducerentur ac genuino ſcilicet ſenſu, tandem poſt multam diſquiſitionem invento, nihil haberetur myſterii aut quod deprehendiſſe 'pretium eſſet operæ, ni forte hoc tanquam grande myſterium nobis promulgatum velint, Chriſtum tunc extitiſſe, quando *Evangelium nobis* enuntiavit.

Sect. XX. 'Poſtremo ſuadent omnia, ut principium intelligamus creationis mundi, ait enim Divinus Scriptor in principio 'ſermonem fuiſſe; atqui conſtat ex utriuſque *Teſtamenti* Scriptura 'Sermonem in principio, cum mundus fieret, jam fuiſſe; ait Ser'monem in principio apud Deum fuiſſe, alibi enim mundo non 'condito eſſe haud potuit; ait per eum omnia facta fuiſſe, *i. e.* ex-
Col. 15. 16. Pro. 8. 'ponente *D. Paulo, omnia quæ ſunt in cœlis, & in terra, viſibilia, & 'inviſibilia*; erat igitur, antequam quicquam fieret, *ante opera 'Dei*, juxta ſapientem, πρὸ πάντων *ante omnia*; juxta *D. Paulum*; 'ait in eo fuiſſe lucem, & vitam hominum: erat igitur cum pri'mum homines frui luce & vita cæperint; Quid proclivius quam 'ita colligere? Quid aliud colligendum voluit D. Apoſtolus niſi

'lectorem

'lectorem simplicem Christi amantem ludere voluit potius, quam 'doceret, eique offensionis lapidem sponte objicere? Denique verborum, hoc sensu posito, cur non, cum *Marco* potius τ ἀρχῆς τῦ εὐαγγελίυ *principii Evangelii* mentionem fecisset? Cur oculatos testes, qui ab initio quæ ipsi viderant, tradiderunt, cum *Luca* in medium non adduxisset? Marc. 1. 1. Luc 1. 2.

Pergunt *Sociniani* ad hunc modum, *in principio erat verbum*, i. e. *homo Christus*, quem sensum si verba *D. Johannis* paterentur, quæ ratio assignari potest, cur non usus fuerit *Evangelista* nomine *Jesu* aut *Christi*? aut cur à λόγῳ vocabulo post versum 14^tum^ continuo temperarit? Flagitabat enim ab *Historico* ratio, ut personæ quæ describebatur proprium nomen anteponeretur figurato, usitatum 'inusitato, notum ignoto, certum ambiguo, innocuum ei, quod 'Lectores fere omnes in errorem esset conjecturum, adeo ut hoc 'non sine ratione tantum, sed contra rationem factum videatur. Legat hæc aliquis novus *Amelius*, nonne concipiet *Barbarum* hunc nostrum, *loquutum esse de verbo semper existente, apud Deum in principii, Gradu, & dignitate constituto? De verbo, quod Deum simul esse prountiat, & per quod facta simpliciter sunt omnia? De verbo* denique *in corpus delabente, carne induto, & humanam speciem præ se ferente?* Si à *Socino* audierit nomen hoc esse figuratum hoc in loco, an- Plac. T. 1. disp. 20. p. 222. §. 3.

ἦν ἔτος ἀρχὴ ἦν ὁ λόγος, καθ' ὃν ἀεὶ ὄντα τὰ γινόμενα ἐλήγετο καὶ ὃν ὁ βαπτιστὴς ἀξιοῖ ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε, καὶ ἀξιώματι, πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι· ἐξ οὗ πάντα ἁπλῶς γεγονῆναι καὶ εἰς τὸ σώματος πεσεῖν, καὶ σάρκα ἐνδυσάμενον, φαντάζεσθαι ἀνθρώπων μὴ καὶ τῆς πονηρίας λελυμένην τὴν φύσεως τὸ μεγαλεῖον. Apud Euseb. prepar Evang. l. 11. c. 19.

'non admiratione teneretur, quod nomen figuratum ibi inveniat 'ubi vix locum obtinere potuit, nisi *Evangelistæ* consilium fuerit 'in ipso Historiæ suæ exordio lectorem suum ludere, & fallere in 'cautum? Annon indigne ferret figuræ insolentiam, & quæreret 'quo consilio sapientissimus Apostolus præter omnium aliorum 'sacrorum Authorum immo Historicorum consuetudinem, voluerit in ipso exordio Lectoris animum confundere & fatigare sine 'ulla ratione & necessitate, adhibita, sub specie nominis proprii 'latente, figura inusitata, in primo & insigniori totius Historiæ 'suæ loco, veluti lapide offendiculi, quem impingerent omnes *Judæi*, quibus *verbum Dei* erat *phrasis* notissima, omnesque *Philosophi* quibus ὁ λόγος, dicente *Tertulliano* pro mundi Artifice habebatur? Apolog. adv. Gent. nup. 21. 'Augebit admirationem ipsa res, quam figuræ illi inclusit, quæ 'cum per se ipsa obvia esset, & omni Christiano nota, justa erit

'mirandi causa, cur sit ab *Evangelista* tam obscure significata, ut 'postquam se defatigaverit Lector in nomine illo enucleando, ni'hil reperiat nisi obvium, & notum, & ubique in toto *Evangelio*, 'patens & manifestum.

'Adhæc accedit alter ille locus in quo Christus appellatur ὁ λόγος 'τοῦ θεοῦ, eo enim in loco inducitur *Dominus* noster, ut *Rex* po'tentissimus, è cœlo prodiens, sequenti exercitu cœlesti, pugna- Apoc. 16. 'turus cum Bestia describiturque ejus *Regia Majestas* usque adeo, 11. 'ut in *ejus capite dicantur fuisse Diademata multa, in vestimento au'tem, & femore scriptum hoc nomen, Rex Regum, & Dominus 'Dominantium*, & tandem, ut nomen omnium Dignissimum, *Ser'mo Dei*. Estne igitur probabile *Apostolum* hoc nomen si illud à 'Prophetico munere, quo hic in terris Christus functus est, sump'sisset, aptaturum Christo *Regi* fuisse, dum ejus Majestatem Regi'am describit, tanquam omnium convenientissimum, magnifi'centissimumque.

Porro notum est *Apostolos* scripsisse, immo annuntiasse *Evange'lium*, loquutos esse de ipsorum *Evangelio*, indicasse quædam ab ijs fa'cta esse ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου; quæ ergo assignari potest Ratio juxta Hypothesin *Socinianorum*, cur hos ejusdem Evangelii *præcones* s. *Scriptura* nunquam sermonis Elogio dignata sit?

'Denique incepit *Christus* Evangelium revelare, postquam *Johan'nes* prædicationibus aliquandiu habitis inclaruisset, postquam ipse 'à *Johanne* Baptizatus esset quadraginta Dies jejunasset in deserto, 'i. e. tempore Diuturno post inchoatam à *Johanne* prædicationem, in illo igitur principio nondum actu erat *Sermo* eo sensu, si non'dum erat Sermo, mirum videtur *Apostolum*, sapientissimum Hi'storicum, cum *Jesum* describeret, habita ratione illius temporis, 'quo nondum erat Sermo, unum *Sermonis* nomen, & solum, & tam 'crebro usurpasse; postquam autem ad id tempus pervenit, quo re'vera Sermo erat, ab ejus descriptione, & *historia* nomen illud 'abesse voluisse, ac proinde huic nomini eam descriptionem ap'tasse, quæ ad illud non erat accommodata, & vice versa descri'ptioni illi accomodatæ, nomen istud substraxisse.

Tertio, Verbum erat apud Deum hoc est, juxta *Socinianorum* quorundam *Paraphrasin, ascendebat homo Christus in cœlum, fuitque apud Deum*. Hos autem supra abunde refutavimus. Juxta alio'rum exegesin, *soli Deo notus erat*, quo quidem commento iterum, pro more *Scripturam* S. à propria verborum significatione ad im'propriam & figuratam, absque ulla necessitate aut ratione conver'tunt; immo sensum inducunt novum, inusitatum, & obscurum,

quod

quod in *Hiſtorico*, quam ſit vitioſum, neminem fugit. Quis enim 'unquam vel ante, vel poſt *Apoſtolum*, phraſi *eſſe apud aliquem* uſus P. ibid. 'eſt eo ſenſu improprio? Quis exempli cauſa, *Titium* dixit apud P. 265. '*Sempronium eſſe*, ut ſoli *Sempronio* notum eſſe ſignificaret *Titium*? 'Quis non videt hoc æquè dici de *Antichriſto* potuiſſe, qui ſoli Deo 'notus erat, antequam revelaretur? Porro Deo notus eſt *Diabo-* 'lus, noti *Hypocritæ*, notum infernum, nota ſecreta omnium ho- 'minum peccata, num igitur commodè dicentur iſta *apud Deum* '*eſſe*? Si hoc revera intellexiſſet *Apoſtolus*, cur non dixiſſet aperte 'ſoli Deo notus erat? Cur prætuliſſet obſcuram hanc loquendi for- 'mulam *Erat apud Deum*? Cur non dixiſſet potius, Erat in cœlo, 'vel erat apud Deum in cœlo, ſic enim mentem ſuam clarius ex- 'preſſiſſet, & nobis errandi anſam minimè præbuiſſet? Denique fal- 'ſum eſt inſuper, quod dicentem introducunt *Apoſtolum, Jeſum* tunc 'fuiſſe ſoli Deo cognitum, cum antea *Johannes Baptiſta* muneris ſui 'functiones inchoaverat: Fuit enim cognitus *Angelis*, qui ejus & 'conceptionem prædixerant Virgini, & Nativitatem nuntiarunt 'paſtoribus, & munus expoſuerunt *Joſepho*, nec non quibuſdam ho- 'minibus *Mariæ*, *Joſepho*, *Zachariæ*, *Elizabethæ*, *Simeoni*, *Annæ*, *Pa-* '*ſtoribus*, *Magis*.

Quarto, *Et Deus erat ſermo, muneris*, inquiunt, *ratione, non perſonæ*. Oſtendant autem uno exemplo, ſi poſſint, unam perſonam, nominatim, & ſine additione, ut fit in hoc loco, Deum ob aliud vocatum, quam ob naturam, aut eſſentiam Divinam.

His quæ ex doctiſſimo *Placæo* collegimus, hæc pauca liceat adjicere.

Primo, Nihil fere manifeſtius eſſe, quam ab *Apoſtolo* hic enarrari quid, & ubi erat λόγος Verbum, antequam in mundum veniret, quid, & ubi poſtea, uti ex hac ſententiarum collatione patebit.

Verſ. 1. ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος.	Verſ. 10. ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω.
ἦν πρὸς τὸν θεόν.	
καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.	

Secundo, *Johannis* hæc verba ſenſu familiari & proprio accepta, ad amuſſim convenire cum *Platonicorum*, & *Pythagoræorum*, aliorumque *Philoſophorum* περὶ τοῦ λόγου, de Verbo placitis, libro eruditione eximia referto, manifeſtum fecit ὁ Πάνυ *Cudworthius*. Eo enim docente

Primo, Agnoſcebant *Philoſophi* ſecundam *hypoſtaſin*, quam τὸν λόγον, *mentem*, *ſermonem*, & *filium Primæ* appellabant. *Multi Philoſopho-* P. 57. 583.

Hom. 14. in Gen. F. 23. *losophorum*, inquit *Origenes*, *unum esse Deum, qui cuncta creaverit, scribunt, in hoc consentiunt legi Dei: Aliquanti etiam hoc addiderunt, quod Deus cuncta per Verbum suum & fecerit, & regat, & Verbum Dei sit, quo cuncta moderentur, in hoc non solum Legi, sed & Evangeliis consona scribunt.* Jam ediximus, inquit *Tertullianus*, *Deum* Apol. adv. Gent. c. 21. *universitatem hanc mundi, verbo, & ratione, & virtute molitum; apud vestros quoque sapientes* λόγον, *id est sermonem, atque rationem constat Artificem videri universitatis, hunc enim Zeno determinat factitatorem, qui cuncta in dispositione formaverit:* In quibus respicere videtur hæc apud *Laertium* conservata, *Duo nempe esse omnium principia, creatorem, & materiam, & materiam quidem esse qualitatis*

τὸ μὲν παθὸν τὴν ἐν αὐτῇ λόγον τὴν ὕλην, τὸν δὲ ποιοῦντα τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεόν, ὃς ἀίδιος ὢν διὰ παντὸς αὐτῆς δημιουργῶν ἔκαστα. Laert l. 7. p. 519.

expertem substantiam, Creatorem vero verbum Deum esse, quod in ipsa sit, hoc enim sempiternum existens, per universam materiam singula fabricavit. Melius L. 4. c. 9 p. 372. *Græci* λόγον *dicunt, quam nos verbum sive Sermonem,* inquit *Lactantius,* λόγος *enim, & sermonem significat, & rationem, quia ille est & vox & sapientia Dei, hunc sermonem Divinum ne Philosophi quidem ignoraverunt, siquidem Zenon rerum naturæ Dispositorem atque Opificem universitatis* λόγον *appellat. Habet Deus,* inquit *Hermes,*

ἔχει γὰρ ὑπερκείμενον δημιουργὸν λόγον τῶν πάντων δυνάμεις ἀγχίνους, ὑπερβάλλους, ἐξ ἐκείνου προκύψασα καὶ ὑπερκειμένου, καὶ ἀρχὴ τῶν ὅλων αὐτὸς δημιουργηθέντων. Apud Cyril. contr. Jul. l. 1. p. 33. C.

Trismegistus Rectorem impositum sermonem opificem Dei omnium qui post illum est prima potentia, ingenita, infinita, ex illo prospectans, quæ & incumbit, & imperat omnibus ab eo formatis; hæc, & his similia multa congessit *Cyrillus*, ut manifestum faceret *etiam Gentium Philosophos genitum ex ipso*

ὅτι τὸν ἐξ αὐτοῦ κτ' φύσιν, γεννηθέντα μὲν τὸν δημιουργὸν αὐτὸν λόγον ἐγινώσκεσι, καὶ αὐτοί. P. 32. D.

secundum naturam filium ipsius opificem, Verbum agnovisse.

Cudw. p. 289, 330. Secundo, Eum *ab æterno* extitisse statuebant, & λόγον ἀίδιον, seu *Verbum sempiternum* fuisse declarabant; secundum enim *Platonis*, & aliorum *Theologiam*, erat is ἀγένητος, ἀεὶ καὶ μόνος αἰώνιος, *Mens temporis expers, & sempiterna.*

Ap. 573. ad p. 578. Tertio, Hunc λόγον sive sermonem λόγον θεὸν, i. e. secundum esse Deum pronuntiant, quem quidem Deum secundum appellant ad enotandam ejus à primo dependentiam, utpote qui ab eo genitus fuerit, & essentiam suam acceperit, eundem tamen æternum esse, neces-

necessario existere, & ἀνέχειν τὸ ὅλον, *mundum universum sub se* continere asserebant.

Quarto, Eundem omnium *Opificem* δημιουργὸν, ποιητὴν, ἀρχὴν, αἰτίαν, *principium*, & *causam* esse statuunt, *Porphyrius* opinionem *Platonis* exponens, ait, *Dei substantiam* (οὐσίαν Gr.) *usque ad tres hypostases procedere*, *esse vere supremum Deum optimum*, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ δεύτερον τὸν δημιουργὸν, *post ipsum vero, & alterum creatorem sive opificem*, juxta quæ omnia facile iis erat intelligere, quæ hic *Apostolus* de Deo verbo enarravit, *Socinianorum* vero de hoc verbo commenta, eorum in animos, ne per somnium quidem irrepere potuerunt. Cudw. p. 552. 578. 579. Apud Cyr. contr. Jul. l. 1. p. 34. vid. Clem. Al. strom. 5. p. 593. Orig. cont. Cels. l. 6. p. 308.

Notandum tertio *Apostoli* hæc verba, sensu Catholico per universa * Ærae Christianæ sæcula obtinente accepta, cum *Judæorum Antiquorum* sententiis amicè conspirare, ii qui in eorum scriptis summa diligentia versati sunt, multis edocuerunt. *Paulus Fagius* in hæc verba *Chaldaicæ Paraphrasis* [*Ego stabam inter verbum Domini*] sic loquitur, *habet hoc peculiare Chaldaismus, ut plurimam mentionem faciat verbi Domini, maxime in iis locis, ubi Deus inducitur, loqui cum homine, quæ res pulchrè facit ad mysterium Christi, qui est Verbum Patris, & confirmat fidem nostram quâ tenemus illum præsentem fuisse Patribus, sub variis figuris, & imaginibus nunc Angeli, nunc nubis, nunc flammæ*, &c. *locutum fuisse Patribus. Quod autem & veteres Hebræi per verbum Dei in Scripturis, Messiam intelligunt, liquidò videre est ex verbis R. Isaac Aramæi. Probatur præterea & hoc ex Paraphrasi Chaldaicæ R. Jonathæ in Psal.* 110. *ubi enim veritas Hebraica habet, Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam. Ibi Jon. habet,* אמר יי לממרי *id est, Dixit Dominus Verbo suo.* Specimen *Raymundus Martinus* tria hæc ex eorum scriptis probat, viz.

* Ex his enim verbis *D. Johannis*, Ante mundum genitum fuisse Verbum, cum Deo tunc fuisse, & Deum esse probant Just. M. Dial. cum Tryph. p. 285. D. Irenæ. l. 1. p. 36, 38. & c. 19. l. 2. c. 2. l. 3. c. 8. & c. 11. p. 256, 257. & c. 31. l. 4. c. 52. l. 5. c. 18. Theophilus, p. 100. C. Clem. Alex. Adm. ad Gentes, p. 5. B. Tertull. adv. Hermog. c. 18. adv Praxeam, c. 8. 21. Syn. Antioch. Concil. To. 1. p. 845. D. Cypr. test. adv. Jud. c. 3. & c. 6. Origen. infinitis in locis Lact. l. 4. c. 8. Eus. Eccl. Hist. l. 1. c. 2. p. 5. Deut. 5. 5.

Primo, *Christum extitisse ante Matrem suam, ante Solem, imo egressus ejus fuisse ab Antiquo ante Dies sæculi* Pug. fid. part. 3. Dist. 2. c. 8. §. 11, 12. Secundo, Verbum hoc *principium creationis fuisse*, dist. 3. c. 1. §. 2. Tertio, *Deum esse*. Ibid. §. 5. Sed missis *Rabbi-*

norum

narum Sententiis *Philo* his planè gemina habet innumeris in locis. Nam

Primo, Sermonem hunc λόγον ἀΐδιον, ἀΐδιον εἰκόνα, i. e. *Sermonem æternum, æternamque imaginem pronuntiat.*

De Plant. Noæ p. 217. A. de mundo p. 1154. D. de confus. ling. p. 341. C.

Eundem πρῶν ὄντων, πρῶν νοητῶν ἀπεξαπάντων πρεσβύτατον *rerum omnium, intelligibilium omnium Antiquissimum* esse indigitat imo.

Quod deterius de p. 176. E. de confus. ling. p. 329. B. C. de profugis, p. 465. B.

de Migr. Abr. p. 389. Πρεσβύτερον πρῶν γένεσιν ἐπιφόρων *creaturis omnibus Antiquiorem.*

Secundo, per hunc Sermonem omnia facta esse docet, *est enim* inquit, *Sermo hic Imago Dei* δι' οὗ συμπὰς ὁ κόσμος ἐδημιουργεῖτο, δύναμις καθ' ἣν ὁ ποιῶν λόγῳ τὸν κόσμον ἐδημιούργησε, *per quam mundus totus fabricatus est, potentia per quam opifex verbo suo mundum condidit, verbum per quod cœlum & terram fecit.*

L. 2. de Monarc. p. 823. B. de profugis p. 464. B. τῷ γὰρ θεοειδεστάτῳ καὶ πλαυγεστάτῳ ἑαυτοῦ λόγῳ ῥήματι ὁ θεὸς ἀμφότερα ποιεῖ. Alleg. l. 1. p. 44. B. de Plant. Noæ p. 221. D. de confus. ling. p. 329. C

de Opif. mund. p. 6. C. Tertio, Per hunc Sermonem *illuminari omnem hominem venientem in mundum* ab eodem discimus, unde eum vocat παναυγίαν sive *lucem universalem,* πήγην σοφίας θείου καὶ ἐφάμιλλον σοφίαν, *Sapientiæ fontem divinam & cœlestem sapientiam à quo omnes Disciplinæ & Sapientiæ fluunt,* τὸ ἀοράτου καὶ μυστικοῦ θεοῦ θεοφεγγέστατον καὶ θεοειδέστατον, φῶς *Invisibilis maximique Dei lucidissimum & splendidissimum lumen,* Alleg. l. 1. p. 48. A de profug. p. 464. D. & p. 470. A. de Somnis p. 575, 576. C.

Antig. Jud. l. 18. c. 10. hæc & ejusmodi multa apud *Philonem* illum inveniuntur, quem *Josephus virum in dicendo copiosum, in sententiis locupletem, in divinæ Scripturæ intelligentia sublimem atque excelsum* pronuntiat, hæ ergo de verbo notiones non tantum Scholæ *Platonis,* sed *Judæorum Synagogis* familiares erant, & plane ad mentem eorum à *Johanne* prolatæ.

Porro verbum, dicente *Johanne, caro factum est, i. e.* juxta *Socinianorum Paraphrasin, Christus* fuit *mortalis, infirmitatibus, perpessionibus, & morti denique obnoxius,* seu fuit *fragilis, & infirmus ut caro,* hanc autem interpretationem *Ecclesiæ Christianæ* prorsus ignotam ante *Socini* tempora fuisse pronuntio, eam insuper coactam, & violentam esse, ex multis rationibus constabit. Nam

Primo

Primo, juxta ſententiam hanc, Hæc omnia debent eſſe verbi, de quo hîc mentio facta eſt, prædicata, *Verbum enim caro factum eſt*; adeo ut ſenſus ſit, *Verbum quod in principio apud Deum erat, immo Deus erat, per quod omnia ſunt facta, in quo erat vita, quod erat lumen illuminans omnem hominem venientem in mundum, quod ad ſua venit, quod mundum condidit*; quod denique *in nobis habitavit*, res fuit *fragilis, infirma, mortalis, perpeſſionibus ac morti obnoxia* juxta ipſiſſimam illam naturam de qua priora omnia prædicantur. Quis autem ſanus huic interpretationi acquieſcere, eamque genuinam exiſtimare poſſit? quis audiens hæc omnia non cogitet aliquid divinum, & carne longe prius & potentius, cum ea conjunctum potius, & unitum fuiſſe?

Secundo, Nec minus hoc commentum reſpuunt verba ſequentia, hunc enim ſenſum juxta ineptum hoc Gloſſema, poſtulant, *Sermo erat caro fragilis, & infirma, & hujus carnis infirmæ gloriam vidimus, tanquam unigeniti à Patre, plenam gratia, & virtute*; De ſermone hoc, ſeu carne infirma teſtatur *Johannes* ad hunc modum, *Hic erat qui poſt me veniens, ante me factus eſt quia prior me erat, & de plenitudine hujus infirmæ carnis nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Verſ. 14. 15, 16.

Tertio, Carnem hic non reſpicere ſolas qualitates naturæ humanæ, ſed ipſam ſubſtantiam, & hominem Chriſtum ex eo liquet, quod qui hîc caro factus eſt, in eodem verſu appellatur *Unigenitus* à Patre, eſt *Jeſus Chriſtus*, *Moyſi oppoſitus*, *Unigenitus filius* qui eſt *in ſinu Patris*, & præter quem *nemo Deum vidit*, quod ultimum carni fragili, & mortali, juxta Scripturæ Analogiam, non competit. Verſ. 17. Exo. 33. 20. Joh. 6. 46.

Quarto, Nec convenit hæc expoſitio cum voce carnis alias Chriſto applicatæ, puta cum dicitur, Chriſtum ortum traxiſſe *ex ſemine Davidis*, τὸ κατὰ σάρκα, *ex Patriarchis originem duxiſſe*, τὸ κατὰ σάρκα, *quod ad carnem attinet, carnis & ſanguinis participem fuiſſe*; hæc enim manifeſto reſpiciunt humanam Chriſti naturam abſolute ſumptam, non fragilem ejus, & infirmum ſtatum. Atque in hoc ſenſu conveniunt *Patres Antiqui* de hoc *Socini* interpretamento, ne per ſomnium quidem cogitantes. *Verbum caro factum eſt*, inquit *Irenæus*, *ut quemadmodum in cœlis principatum habuit Verbum Dei, ſic & in terris haberet principatum.* Et expreſſius: *Verbum Dei habitavit in homine, & filius hominis factus eſt, ut aſſueſceret hominem percipere Deum, & aſſueſceret Deum habitare in homine. Plana eſt igitur hujus expoſitionis falſitas. Nam cum Johannes unum Dominum* Hcb. 2. 30. Rom. 9. 5. Heb. 21. 4. L. 4. c. 37. L. 3. c. 33.

omnipotentem, & unum unigenitum Jesum Christum, per quem omnia facta sunt, prædicet, hunc veram lucem illuminantem omnem hominem, hunc mundi conditorem, hunc qui ad sua venerat, & caro factus est, Sermonem de eo verbo de quo supra in principio locutus fuerat in summam redigens, exponens deinde subjungit, Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Princeps virtus secundum parentem & Dominum universorum Deum, inquit *Justinus Martyr, & Filius verbum est, quod quomodo per incarnationem homo sit factum, deinceps dicemus. Tertullianus* ad hanc quæstionem, *Quomodo Sermo caro sit factus, utrumne quasi transfiguratus in carne, an indutus carnem,* eum in carnem non esse transfiguratum probat, quoniam *omne quodcunque transfiguratur in aliud, desinet esse, quod fuerat, & incipit esse quod non erat, Deus autem neq; desinet esse, neque aliud potest esse, Sermo autem Deus.* Eum indutum carne contendit: *Quoniam invenimus illum directè, & Deum & hominem expositum usquequaque filium hominis, & Filium Dei, cum Deum & hominem sine dubio secundum utramque substantiam in sua proprietate distantem, quia neq; Sermo aliud quam Deus, neq; caro aliud quam homo.*

Λέγει τοῦτον υἱὸν Θεοῦ, τοῦτον μονογενῆ, τοῦτον πάντων ποιητὴν, τοῦτον φῶς ἀληθινὸν φωτίζοντα πάντα ἄνθρωπον, τοῦτον κόσμου ποιητὴν, τοῦτον εἰς τὰ ἴδια ἐληλυθότα, τοῦτον αὐτὸν σάρκα γενόμενον, καὶ ἐσκηνωκότα ἐν ἡμῖν ἀναπεφαλαιούμενος, ὃ φησὶ τῷ πρωτοτόκῳ αὐτοῦ πατρὶ εἶναι ἀρχὴν λόγου ἐπεξηγεῖται, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. L. 1. c. 1. p. 39. vid. l. 5. c. 18.

Origenes similiter: *Dominus, quidem qui vir est propter Ecclesiam Patrem reliquit quem intuebatur, quum in forma Dei esset, reliquit, & matrem cum superne Jerusalem filius esset, & suæ quæ huc ceciderat, uxori adhæsit, & duo in carne una hic effecti sunt; nam propter eam caro & ipse factus est, quando scilicet verbum caro factum est. Verbum hoc erat in principio apud Deum, & Deus erat verbum,* inquit *Novatianus, quis igitur dubitet, cum in extrema parte dicitur Verbum caro factū est, & habitavit in nobis, Christum, cujus est nativitas, & quia caro factus est esse hominem, & quia ver-*

Καὶ καταλέλοιπε μὲν διὰ τὴν ἐκκλησίαν κύριος ὁ ἀνὴρ πατέρα, ὃν εἶδεν ὅτε ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπῆρχε, καταλελοιπὼς καὶ μητέρα, καὶ αὐτὸς υἱὸς ὢν τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐκολλήθη τῇ ἐνταῦθα καταπεσούσῃ γυναικὶ καὶ αὐτῷ, καὶ γεγόνασιν ἐνθάδε οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, διὰ τὸ αὐτῷ μέλλειν, καὶ αὐτὸς σὰρξ· ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. In Math. T. 14. p. 357. D. & in Jer. Homil. 9. Ed. Huet. p. 101.

Adv. Prax. c. 27. p. 516. G D.

Cap. 13.

verbum Dei Deum incunctanter edicere esse præsertim cum animadvertat scripturam Evangelicam utramque istam substantiam in unam Nativitatis fœderasse concordiam. Et rursus: *Primogenitus omnis creaturæ caro fit, & habitat in nobis, hoc est adsumit hunc hominem qui est post omnem creaturam, & sic cum illo, & in illo habitat in nobis, ut neque homo Christo subtrahatur, neque Divinitas negetur; nam si tantummodo ante omnem creaturam est, homo in illo substractus est, si autem tantummodo homo est, Divinitas, quæ ante omnem creaturam est, intercepta est utrumq; ergo in Christo confœderatum est, & utrumque conjunctum est & utrumque connexum est.* Cap. 16.

Sed non est cur in hac verborum Apostolicorum perversione exaggeranda diutius immorarer. En verba *Smalcii* genium horum hominum, heu nimium prodentia, justumque doctissimi *Placæi* de iis ὀπτασίαν, sive censuram: *Credimus*, inquit, *etiamsi non semel, atq; iterum, sed satis crebrò, & apertissimè scriptum extaret Deum esse hominem factum, multo satius esse, quia hæc res sit absurda, & sanæ rationi plane contraria, & in Deum blasphema, modum aliquem dicendi comminisci quo ista de Deo dici possint, quam ista simpliciter ita, ut verba sonant, intelligere.* 'Hoccine est fidem suam ad Scripturarum 'normam exigere, ac non potius apertè profiteri se ex eorum nume- 'ro esse, qui ut loquitur Apostolus *Petrus*, στρεβλοῦσι τὰς γραφὰς, & ad 'suas præjudicatas opiniones intorquent! To. 1. disp. 6. §. 63. 2 Pet. 3. 16.

Tertium, στρεβλότατον & *Socinianæ* indicium hæc *D. Johannis* verba exhibent, *Amen Amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum.* Ubi *Slichtingius* hæc habet: *Valde est elegans, nec ullo modo spernenda hæc verborum Christi interpretatio, ut dixerit Christus, Amen amen antequam Abraham fieret pater multarum Gentium, ego sum Messias ille à Deo promissus & à vobis expectatus.* Quo certe nihil coactius unquam excogitari potuerit. Quis enim nescit Christum his verbis huic *Judæorum* objectioni respondere *se Abrahamum videre minime potuisse, quod nondum quinquaginta Annos egerat*, cui quidem objectioni perspicue respondet Christus, dicendo se revera *Abrahæ* præextitisse, eiq; se visum fuisse, quippe qui fuerat ipsissimus ille ἀδσ quem toties sibi apparentem conspexerat, Admisso autem *Socini* commento, *Sophistam* plane agit *Christus*, nihil prorsus ad rem respondens, nec magis probans se *Abrahæ* præextitisse, quam ipsos quos alloquebatur *Judæos*, immo ipsissima verba, quæ tunc protulerat, fuisse ante *Abrahamum*, parum certe Christi honori consulunt, qui Christum asserunt rem tam ridiculam, tam sancta asseveratione & pænè juramento, confirmasse; eum occasione tanta oblata, nihil respondere potuisse pro seipso, quod non æque de iis omnibus Instit. 3. §. 3. John. 8. 58. Vers. 57.

quos allocutus erat, dici potuiſſet, tantamque *Judæis* ſuſpicandi anſam reliquiſſe, ſe ſuorum verborum retibus conſtrictum, haud aliter evadere, quam puro ſophiſmate, potuiſſe; immo egregium *Thraſonem* & *Falſarium* magis quam *Veritatis Doctorem* ſemet oſtendiſſe. Appoſita enim hic ſunt *Novatiani* hæc verba, *Aut mentitur igitur & fallit ſi ante Abraham non fuit, qui ex Abraham fuit, aut non fallit, ſi etiam Deus eſt, dum ante Abraham fuit.* Porro cur lapides tuliſſent *Judæi*, ut eum tanquam blaſphemiæ, ob hæc verba, Reum lapidarent, cum nulla blaſphemiæ ſpecies in hoc Gloſſemate appareat, & riſu potius, quam lapidibus, ob tam ineptum reſponſum, dignus videretur.

De Trinit. c. 23.

Tertio, Tota ſeries orationis clamat oppoſitionem hic ſtatui inter נ יעקב *Patriarchæ*, & נ משיח *Chriſti*, non inter *Patriarcham*, qua *Pater Gentium*, & *Chriſtum*, qua *Meſſias*, cumque Sermo de *Abrahæ* perſona tamdiu ultro citroque continuatus fuerit ſenſu proprio, eſt ſane ridiculum fingere *Chriſtum*, ad ſenſum *Myſticum*, & Spiritualem, nec ex uſu Scripturæ, neque ex ulla Sermonis totius circumſtantia colligendum, extemplo tranſiiſſe; quis enim neſcit *Abrahamum* in Scripturis ſemper *Patriarcham* ipſum, nuſquam alias rem nomine iſto ſignificatam indicare?

Quæro denique num voluerit intelligi *Chriſtus*, nec ne? Si non, cur tanta aſſeveratione utitur? cur hac præfatione *Dico vobis?* Sin ita, tunc proculdubio ſeipſum hic *Chriſtum* ſive *Meſſiam* minime pronuntiavit, hoc enim iis innoteſcere non voluit ante ipſius Reſurrectionem, nec paſſus eſt Diſcipulos ſuos ante prædictum tempus id cuiquam vel uno verbo inſinuare. Naturam autem ſuperiorem illam cujus Gratia in cœlis erat, & *in ſinu Patris ſui* etiam cum inter illos verſaretur, ob quam & vitam habuit, & ipſum Patrem in ſeipſo, crebris in hoc Evangelio, ſermonibus inculcat, ejuſque continuo, in his adverſus *Judæos* conteſtationibus, mentionem facit. Non eſt igitur dubitandi locus quin eam his in verbis reſpiciat, quod cum à *Judæis* ſatis intellectum fuerit, eum hic ut aliàs ſimili de cauſa, urpote Blaſphemiæ reum, lapidibus obruere conantur, hic ergo cum *Eraſmo Johanne* exclamare liceat, *Fateor me per omnem vitam meam non magis contortam Scripturæ interpretationem audiviſſe, ideoque eam penitus improbo:* Eſt porro commentum hoc, quod in interpretationibus *Socinianis* ferè perpetuum eſt, ab omni *Antiquitate* alienum. *Neque enim Abrahæ amicitiam*, inquit *Irenæus*, *propter indigentiam aſſumpſit Dei verbum, exiſtens ab initio perfectus, antequam enim Abraham eſſet ego ſum*, inquit, *ſed ut ipſi Abraham donaret æternam vitam. Cum ſubjungit,*

John. 1. 18. 3. 13. Joh. 5. 26. 14. 10.

Vid. Socin. Tom. 2. p. 505.

jungit, inquit *Tertullianus*, *Abraham diem meum videt, & lætatus est, nempe demonstrat Filium Abrahæ visum, non Patrem. Unum igitur Deum, sicut rationem reddidimus, Patrem & Filium colimus*, inquit *Origenes*, *constanterque stamus contra alios, & non recens exortum, quasi prius non fuerit, nimiis honoribus extollimus, credimus enim ejus verbis dicentis antequam Abraham natus esset, Ego sum.* Adv. Prax. 22. p. 513.

ἵνα τὸν θεὸν ὡς ἀποδεδείγμεθα τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν διαφυλάττομεν καὶ μόνοις ἡμῖν ἢ σοφοῖς τοῖς ἄλλοις ἀπλοῦς λόγῳ καὶ ὑπὸ τὸν ἔλεγχος μὴ φαίνηται ὡς σοφίσματι, ἐκ ὄντα ὑποδρῶσκευάσθαι αὐτῷ, καὶ πιθόμεθα τῷ ἀπόντι φησὶν Ἀβραὰμ ἠγάλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν μου· Contr. Cel. l. 8. p. 386.

Esaias agnoscit se *oculis suis vidisse Regem Dominum exercituum sedentem super solium suum*; videbat autem juxta *Chaldaicam Paraphrasin*, יקרא דיי i. e. *Gloriam Jehovæ*, יקר שכינתה *Gloriam Majestatis Dei*; Et audivit vocem Domini, id est קל ממרא דיי *Vocem verbi Jehovæ*, dicentis *quem mittam ad Prophetandum*, sic autem locutos esse *Targumistas*, verisimile est quia *Deum nemo videre potest, & vivere*; sic enim alibi *Targumistæ* non raro, ubi *viderunt Deum Israelis*, aut *viderunt Deum* in textu originali occurrit, hac *Paraphrasi* rem explicant, *viderunt Gloriam Dei Israelis*, aut *viderunt Gloriam Dei, laudati ideo à suis quod sic reddiderint, quia nemo potest videre Deum.* Atque hanc nobis Regulam tradit *Philo Judæus*, quoties Deum, qui conspici ab hominibus nequit, *Patriarchis* apparuisse legimus, oportere nos τῷ τοῦ Θεοῦ εἰκόνα τὸν ἄγγελον αὐτοῦ λόγον ὡς αὐτὸν καταλαμβάνειν, *Imaginem Dei, Sermonem ipsius Nuntium tanquam ipsum intelligere.* Atque hæc omnia confirmat *D. Johannes* dicendo hæc locutum esse *Esaiam quando vidit Gloriam ejus, & locutus est de eo. Targumistæ* enim verba proferendo hoc in loco, & ex Gentis suæ sensu alibi docendo quod *Deum nemo unquam vidit*; satis perspicuè ostendit se de Deo Patre non loqui, sed de Verbo in sinu Patris eum enarrante. Inst. 4 § 4. Esa. 6. 2. Vers. 8. Exod. 24. 10. 9. Leightf. in Joh. 12. 41. De Somn. p. 600. Joh. 12. 41. Joh. 1. 18.

Mirum sane est quas hic nebulas offundant claræ & sua luce coruscanti veritati, *Socini Asseclæ*: *Tantum abest*, aiunt, *ut his Esaiæ verbis Christum jam tunc extitisse probari possit, ut ne Gloriam quidem ejus tunc vati eidem apparuisse necessariò evincatur, commodissimum enim verba ista ad Deum referri facilè confitebitur, is qui animadverterit versiculum* 38, *una cum tribus sequentibus, parenthesi includi debere, vel saltem jure posse.* ------ *Jam vero in ista parenthesi non de Christo, sed de ipso Deo, & potissimum, & proximè sermo fuerat.* Sed, Volk. de vera Relig. l. 5. c. 13. p. 490. & Wolzog. in loc. Soc. Resp. ad 6. cap. Wicki Class. 1. p. 548.

Primo, Constat Pronomina illa *ejus* & *eo* in verbis *Prophetæ* non reperiri,

reperiri, ſed tantum in verbis *Evangeliſtæ*, ad eum igitur referri debent, de quo loquebatur *Evangeliſta*, loquebatur autem de uno Chriſto, de eo nimirum *in quem non credebant v.* 37. & *in quem credere non poterant, quoniam in iis impletum erat id quod de ipſis Eſaias prædixerat, cum vidit Gloriam ejus, & locutus eſt de eo*: ſcilicet, in quem *Judæi* non credebant.

Secundo, Verba *Evangeliſtæ*, viz. *hæc dixit Eſaias cum vidit Gloriam ejus* &c. de Deo, non de Chriſto intellecta, quid faciunt ad rem, aut quem uſum habent? Non modo inutilia eſſe videntur, ſed quod deterius eſt, lectorem vel incautum fallunt, vel attentum implicant Pronominum ambiguitate fallaci.

Socin. Reſ. ad 6. cap. Wicki claſ. 1. p. 550.

Tertio, Ad *utrumque Eſaiæ teſtimonium*, monente *Socino, verba iſta Johannis ſine dubio referri debent, præſertim cum dicat, Hæc dixit, non autem hoc dixit*, negari autem non poteſt, quin *Eſaias* in priore teſtimonio (*quis credidit auditui noſtro* &c.) de Chriſto loqueretur, *in verbis enim antecedentibus*, inquit, *Schlichtingius, agitur de ingenti Meſſiæ Gloria, & poſt eadem illa verba, ac deſcriptas Meſſiæ perpeſſiones, iterum eadem ejus Gloria celebratur: omnia inquam agunt de Chriſti perpeſſionibus, & eas conſecuturis Gloriis*, idem dicendum eſſe de poſteriori teſtimonio nemo, opinor, inficiabitur, præſertim cum in confeſſo ſit verba illa *Evangeliſtæ* ad utrumque teſtimonium referri, hæc cum adeo perſpicua ſint, ut ea vel cæcus videat, *Schlichtingium* coegerunt manus dare, & nobiſcum contendere, Gloriam ejus eſſe *Gloriam Chriſti*, locutum eſſe *Prophetam de eo*, hoc eſt *de Chriſto in ſua perſona*, & hoc addidiſſe *Johannem, ne quis putet Eſaiæ verba ad Chriſtum non pertinere.*

Eſ. 52. 13, 14.

Eſ. 53. 10, 11. 12.

in locum.

Reſpondet igitur non dicere *Johannem quod viderit Eſaias Chriſtum, ſed vidiſſe eum Gloriam Chriſti, quam vidit, & de qua vaticinatus eſt, cum audiret in illa viſione cani à Seraphim, plena eſt omnis terra gloriæ ejus--- nempe cum omnis terra gloria Dei per Chriſtum impleta eſt, converſis ad Deum, & Chriſtum ejus omnibus Gentibus.*

in Joh. 12.

In hac viſione, inquit *Wolzogenius, in qua Eſaias vidit Gloriam Dei, vidit quoque Gloriam Chriſti, quæ aliquando orbem terrarum perfectiſſima ratione impletura erat, tunc enim impleta eſt terra Gloria ejus, cum Deus admiranda per eum opera edidit, cum eum à mortuis excitavit, à Dextris ſuis locavit, omnia pedibus ejus ſubjecit, hanc tam immenſam Dei Gloriam cum viderit Eſaias in ſpiritu, recte inquit Johannes, eum Chriſti Gloriam vidiſſe, eumque de Chriſto locutum eſſe, Gloria enim Chriſti cum Gloria Dei ita conjuncta, ac connexa eſt, ſicut cauſa media cum finali, ſiquidem Gloria Chriſti unice ad Dei gloriam directa eſt, eoq; tendit ut Deus laudetur, celebretur, ac Glorificetur.*

Hoc

Hoc autem effugium subsistere non posse, ex multis visionis *Propheticæ* circumstantiis abunde liquet. Loquitur enim *Propheta* de *Gloria* ejus qui tunc insidebat *solio celso, & elato*, & cujus *fimbriæ* v. 1, 2, 3. *complebant Templum ipsum*, & cui *Seraphini* suum tunc acclamabant πεισάμον, loquebatur igitur de Gloria quam tunc præsentem oculis suis conspexit, non de futuro Dei, Christive ipsius Gloria immo ex textu *Hebræo* patet, *prophetam* hanc Gloriam videndo, ipsum eundem dominum cujus hæc erat Gloria vidisse, quid ergo ad rem, quod *Gloria Dei cum Gloria Christi conjuncta sit*, nisi in hac visione etiam conjunctæ fuerint; per quam præsentem vidit *Propheta* ejus Gloriam, tunc cum de eo locutus est, secundo quanta absurditate dicitur *Prophetam* vidisse Christi Gloriam, cum *audiret plenam omnem terram Gloria Dei futuram esse*, quid enim aliud hoc est quam visum cum auditu confundere, & *Prophetam* inducere, inepte clamantem, *Væ mihi quod occulis meis conspexi Dominum* v. 5. *exercituum* ob ea quæ tantum audiverat de *persona* nondum existente prædicta. Denique is cujus *Propheta* Gloriam vidit sive præsentem, sive futuram, erat *Jehovah*, is de quo *Seraphini* clamabant, v. 3. 5. *Sanctus, Sanctus, Sanctus est Jehovah exercituum*, & quem *Regem, & Dominum exercituum* appellat *Propheta*, hæc dixit idem *Propheta* cum *Christi Gloriam vidit, & de Christo locutus est*, judicent ergo omnes præjudiciis vacui, nam Christum *Dominum Regem*, & *Dominum exercituum Propheta*, Christo ipso interprete, non vocaverit, restat igitur ut cum *Patribus* agnoscamus hac Christi visione declaratum esse τὸ χρ χριστὸν μυστήριον *de Christo mysterium*. Pseudo-Just. Resp. ad J. 44.

Quintum Exemplum perversorum *Soinianæ* Scholæ Glossematum dabunt eorum commentarii in hæc verba, *& nunc Pater clarifica me tu apud teipsum, claritate quam habui prius apud Te quam mundus esset*: i. e. juxta *Schlichtingii*, & aliorum *Glossam*, *habuit eam apud Patrem, id est ex Patris destinatione, petit ut jam habeat apud se*, i. e. *reipsa, & de facto habeat*. Sed Inst. 5. sect. 5. Joh. 17. 5. pluc.

Primo, Abhorret à ratione dici aliquem absolute aliquid habuisse eo tempore, cum nondum esset, habere enim ipsum habentem tanquam subjectum præsupponit, abhorret etiam à consuetudine S. *Scripturæ*, ut dicatur aliquis habere aliquid absolute eo tempore, quo nondum est ullo modo, contrarium ne uno quidem exemplo appositio adhuc ostendere potuerunt *Sociniani*.

Secundo, Nemo dicitur habere aliquid eo tempore, quo nondum id habet, quamvis prædestinatus sit ut illud habeat, cui enim aliquid prædestinatione divina tantum decretum est, id ipsum certo est habiturus quidem, jam illud habuisse ipsum dici nequit; est equidem

quidem decretum de dando aliquid alicui, certum indicium, quod id nondum habeat, deſtinatio ut habeat poſt certum temporis curriculum, poſſeſſioni, ante id tempus elapſum, eſt prorſus oppoſita; doceant igitur *Adverſarii*, aliquo exemplo habendi verbo abſolute poſito, ſolam deſtinationem oppoſitam poſſeſſioni nonnunquam ſignificari, aut rationem edant, cur Chriſtus hic κατα χρήσιν tam mira uteretur, cum magno Diſcipulorum ſuorum, immo totius Eccleſiæ periculo, cum potuerit, omnem errandi ſpeciem removere, dicendo cum illis, *quam tuo decreto habui* &c.

Tertio, Petit *Chriſtus Glorificari apud Patrem ea Gloria quam habuit* παρὰ σοὶ *apud eundem patrem antequam mundus eſſet*, habere autem παρὰ σοὶ, ex uſu perpetuo Scripturæ eſt in ejuſdem preſentia habere, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι παρὰ σοὶ *ſunt viri cum Baalamo præſentes, ſint Pater, & mater meus* παρὰ σοὶ *i. e.* ſub ditione, & tutela Regis *Moab.*

Num. 22. 9
1 Sam. 22. 3

Quarto, Loquitur de Gloria, quam *Pater* ei dederat, *quoniam ipſum amaverat ante jacta mundi fundamenta*, amare autem non exiſtentem haud potuit.

v. 22.

Denique *Patres Ante Nicæni* hinc actualem *Chriſti* præ mundo exiſtentiam, ejuſque divinitatem probant, *non enim ſolum ante Adam*, inquit *Irenæus*, *ſed & ante omnem conditionem Glorificabat verbum Patrem ſuum, manens in eo, & ipſe à Patre Glorificabatur, Quemadmodum ipſe ait, pater Clarifica me claritate quam habui apud te priuſquam mundus fieret.* Quis, inquit, *Novatianus, non ſecundam filii poſt Patrem agnoſcat eſſe perſonam, cum legat* -- Pater *clarifica me eo honore quo fui apud te antequam mundus fieret.* & rurſus *ſi homo tantummodo Chriſtus quomodo dicit, & nunc clarifica me Gloria quam habebam apud te priuſquam mundus eſſet, ſi antequam mundus eſset Gloriam habuit apud Deum, & claritatem tenuit apud Patrem, ante mundum fuit, nec enim habuiſſet Gloriam, niſi ipſe prius fuiſſet, qui Gloriam poſſet tenere, nemo enim habere aliquid poterit niſi ante ipſe fuerit, qui aliquid tenet, ſed enim Chriſtus habet Gloriam ante mundi inſtitutionem, ergo ante inſtitutionem mundi fuit*, immo contra Gloſſam *Socinianam* quam ab Antiquis *Hæreticis* mutuati ſunt, ſic inſurgit, *nec prædeſtinatio iſta dicatur, quoniam nec poſita eſt, aut addant hoc qui putant, ſed væ eſt adjicientibus, quomodo & detrahentibus poſitum, non poteſt ergo dici, quod non poteſt adjici ſublata ergo prædeſtinatione quæ non eſt poſita, in ſubſtantia fuit Chriſtus ante mundi inſtitutionem &c.* Gloria *quam ſibi petit Chriſtus reſtituendam* μὴ τὸ γενέσθαι αὐτὸν σάρκα *poſtquam caro factum eſſet verbum*, hæc erat juxta *Origenem* nempe munere ſuo in terris completo

l. 4. c. 38.

de Trin. cap. 21.

cap. 24. p. 722.

Com. in Math. Ed. Huet To 1. p. 392. D. E vid. etiam Gypr. teſt. adv. Jud. l. 3. c. 1.

pleto ἵνα γένηται ἐκεῖνος ὃν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα καὶ λόγος ἦν ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, *ut tale efficeretur, quale erat in principio apud Deum, quum Deus erat, ac Verbum in propria Gloria.*

Denique vetba Apoſtoli *Deus in carne manifeſtatus eſt*; & ſic interpretantur *Socinitani*. *Myſterium pietatis manifeſtatum eſt per carnem, juſtificatum eſt in Spiritu*, i. e. *verum declaratum eſt per Spiritum, viſum eſt Angelis*, i. e. *notum erat Angelis per revelationem ejus factam Eccleſiæ*, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ i. e. *cum maxima Dei, & Chriſti Gloria receptum eſt.* Inſtit. 6. §. 6. 1 Tim. 3. 16.

Sed contra hanc Interpretationem id unum monere ſufficit, horum aliqua nuſquam alias de *Evangelio*, i. e. Myſterio pietatis dici, ſive eidem accommodari, alia eidem neutiquam adaptari poſſe.

Nam primo, Ubinam alias dictum invenimus, *Evangelium in carne manifeſtari*, aut *Spiritu juſtificari*, aut *Angelis viſum eſſe*; denique aſſumptum eſſe in gloriam, *Evangelium* quo congruo ſenſu dici poteſt?

Secundo, quodnam in eo magnum *Myſterium*, quod *Evangelium* per homines carne præditos prædicaretur, ſive quod *Angelis* viſum, aut miraculis ſtabilitum, aut poſt tot & tanta miracula creditum ei eſſet in mundo, aut quod demum ab iis receptum eſſet?

Tertio, Quod Deo Patri hæc omnia, ab eorum quibuſdam applicantur, majorem admirationem excitat. Hoccine eſt *Myſterium Evangelii*, quod *Deus Pater* per homines *Evangelium* annuntiavit? Nonne per eoſdem, omnes de eo *Prophetias*, totamque *Moſaicam* Legem evulgavit? Aut quod is, ſub *Evangelio* viſus eſt ab iis *Angelis*, qui ſtabant coram facie ejus continuo? is ne tunc primum incepit per miracula ſemet oſtendere? Eratne is denique tunc in Gloriam aſſumptus, qui throno Gloriæ inſedit ab æterno, aut glorioſè admodum tunc demum exaltatus eſt? cujus Gloriâ terra continuò impleta eſt? hæc ſane commenta homines ad miras anguſtias redactos indicant.

Eadem autem omnia, quæ hujus *Myſterii* complexu recitantur, Chriſto accommodata, cum perpetua *Scripturæ* analogia, & rei veritate mirificè conſentiunt. Nam

Primo, Is in carne adeo manifeſtatus erat, ut *Caro factus* fuiſſet, & in ea nobiſcum habitans, manifeſtaſſet Gloriam ſuam. In ea ἐφανερώθη *Filius Dei apparuit, ut peccata noſtra tolleret, & diſſolveret opera Diaboli*, immo is qui, *in forma Dei exiſtens rapinam non duxit eſſe ſe æqualem Deo*, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς, *in ſimilitudine carnis apparuit*, is qui erat *Deus ſuper omnia benedictus, factus eſt ex ſemine David ſecundum carnem.* Joh. 1. 14. 21. 11. 1 Joh. 3. 5, 8. Phil. 1. 6, 7. Rom. 9. 5.

Secundo, *Christus justificatus est Spiritu*, dum in terris agens tot
Matth. 12. miracula præstitit *Spiritu Dei*, dum *declaratur Filius Dei in*
Rom. 1. 3. *virtute secundum Spiritum sanctificationis*, dum *in altum ascendens dimisit plenam Spiritus sancti effusionem*, in testimonium exal-
Act. 2. tationis suæ ad Gloriam; denique dum *Spiritus sanctus arguit mundum*
Joh. 16. 10. *περὶ δικαιοσύνης de Justitia Christi*, utpote qui in cœlum jam redierit, & Regnum & Gloriam à Patre acceperit.

Tertio, Is *ab Angelis visus est*, ii enim eum ingredientem in mun-
Hebr. 1. 6. dum adorarunt, ii ejus *Natalitia* annunciarunt, & cantu festivo
Luc. 2. 9, celebrarunt, ii Christo in deserto fideliter ministrarunt, eum in
13. Agone consolati sunt, primi fuerunt testes & præcones Resurre-
Matth. 4. 11. ctionis suæ, eumque ascendentem in cœlos concomitati sunt.
Luc. 43. 24. 4. Quarto, Quod *Gentibus Christus* annuntiatus sit, & quod in eum mundus crediderit, tota *Evangelica* historia testatur.
Act. 1. 10. Quod denique *in Gloriam assumptus sit*, ἀνεφέρετο, ἐπήρθη, ἀνελήφθη
Mar. 16. 19. εἰς ὕψος ὃν, sive in cœlum sursum latus fuerit, iidem *Evangelistæ* re-
Luc. 24. 51 Act. 1. 2. 9. 11. ferunt, quæ quidem eximia *Scripturæ sanctæ* harmonia, perspicuum reddit, *Apostolum* hic de Mysterio Christi in carne apparentis, verba facere.

Sect. VII. Instituti nostri ratio postulare videri posset, ut jam examini subjiceremus, ea quæ in chartis nuper editis id nobis vitio vertunt, quod vim Scripturis faciamus, easque ad sensum alienum Christoque indignum detorqueamus, parcius equidem hoc ab iis factum est, & in duabus præcipue instantiis, ex Matth. 24. 36. & Joh. 16. 35, 36. desumptis, quibus responsum dare ex *Antiquorum Patrum* principiis mihi non difficile videtur. Sed quoniam hæc eorum
Dr. Sherlock. scripta, adversus virum suo merito clarissimum, ingenio nemini secundum ex professo edita fuerint, nolo falcem meam in messem alienam immittere, aut Soli candelam accendere. Liceat tamen cum bona eximii viri venia, in priori instantia, quæ *Patres Post-Nicænos*, & recentiores *Interpretes* haud parum vexavit pauliſper
In locum. immorari. Chartarum harum objectionem *Wolzogenius* his verbis proponit.

'Si Christus de Die isto sciviſſet, nec voluiſſet eum Discipulis 'suis revelare, cur non expreſſe respondet illis, *Non vestrum est id 'scire*, quemadmodum fecit *Act.* 1. 7. vel *Mihi non est fas id vo- 'bis revelare*, cur potius id dixiſſet iis, quod verum non fuiſſet, sci- 'licet quod ipse nesciret diem illum, sed solus Pater, cum tamen 'eum revera (secundum quamcunque naturam perinde est) sciret 'Christus, cum suis Discipulis simplicibus, & fraudis dolique ex- 'pertibus, non satis candide egiſſet, quod tamen alioqui semper 'fecit.

'fecit. Profecto talis Responsio nullum bonum virum deceret; 'quanto minus decuisset Filium Dei, qui fuit Speculum omnis can-'doris, atque rectitudinis, nam qui alios circumvenire volunt, ita 'respondere assolent, ut eorum verba aliter intelligantur, quam ipsi 'ea in corde suo intelligunt. Porro *Vox solus*, inquit, *habet vim* 'excludendi omnes alias personas quæ non sunt Pater; adeoque ipsum 'Filium, quomodo ergo fieri potest ut sit summus Deus, Deo enim 'summo nihil potest esse ignotum.

Resp. 1mo. Præcipuam hujus Argumenti vim in eo consistere, quod *ea est vocis solius vis, ut omnes excludat à communione prædicati præter eum cui apponitur.* Hanc autem regulam ipsi *Sociniani*, quoties eorum causa id postulat, falsam pronuntiant. Cum enim *solum Deum adorandum, eique soli serviendum esse*, ex Christi verbis colligimus. Respondet *Volkelius, Ut Sacræ literæ solum Deum immortalem, aut sapientem nominando, Christum, aliosque immortalitate, atque sapientia minime spoliant, sed tantum Deum solum à semetipso talem esse significant, sic de solo quoque Deo, utpote primario omnium rerum Anthore judicandum est. Particulis istis exclusivis*, inquit *Sclichlingius, qualis est solus, & similes, cum de Deo usurpantur, nunquam ii simpliciter excluduntur qui à Deo, ea in re de qua agitur, dependent. Quicquid de solo Deo Patre invocando scriptum sit*, monente *Socino, id petitionem cum fiducia à quovis, qui aliquid dandi potestatem habeat, nunquam excluſit, nisi nominatim cautum fuerit ab eo petendum non esse.* Et rursus, *Præceptum illud, si extaret, de solo Deo Patre invocando, etiamsi nulla præterea prohibitio addita foret, ipsi soli Deo ita reservaret, ut ne Christo quidem tribui ullo modo posset, non petitio cum fiducia, aut etiam cum cultu (esset) sed petitio tanquam ab eo qui prima origo, & fons omnium bonorum sit, aut ab alio, quam ab ipso Deo Patre, pendeat:* Et iterum, *Potestas porro dandi quam Christus habet, nihil minuit de Patris omnipotentia, nec tollit, quin Pater solus det, cum ea potestas universa ab ipso Patre profecta sit, & ab ejus nutu perpetuo pendeat.* Iisdem distinctionibus eludunt illud *Solomonis, Tu solus nosti corda omnium hominum*, nempe *tu solus à temetipso, Christus* scientia à Patre derivata.

Crell. de uno Deo Patre l. 1. c. 55. I.

Apud Plac. To. 2. disp. 20. p. 181.

Vid. Plac. To. 2. disp. 20. p. 181. Resp. ad Def. Franc. Davidis T. 2. p. 154.

Ibid. p. 742 vid. p. 741.

Hæc autem Responsa nobis suggerunt, non huic objectioni tantum, sed aliis merito applicanda, cum enim objiciant *Sociniani* Christum excludi à vera Deitate per hæc verba, [*hæc est autem vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum & quem misisti Jesum Christum*] cur non similiter respondeamus particulam *solum* hic non excludere quamlibet aliam personam, sed aliam talis ordinis, & status; non eum qui cum Deo Patre essentia unus sit, sed fal-

Joh. 17. 3.

fos Gentium Deos, sivé particulam istam valére quidem ad excludendum eas personas, quæ sunt extra Patrem, & extra quas est Pa-
Joh.14.10. ter, non vero eum qui *in Patre est*, & *in quo Pater manet*, ad excludendum eos qui *sunt Dæmonia*, & *non Dii*, non vero ad exclu-
1Joh.5.20. dendum eum qui est ὁ ἀληθινὸς Θεὸς *verus Deus*, *& vita æterna*. No-
Ep. ad Ant. tante enim *Pseud-Ignatio*, *Evangelistæ*, *dicentes unum Patrem so-*
§. 4. *lum verum Deum* καὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν παρ' ἑαυτοῦ ἄλλον ἄγγελον, *etiam quæ Domini nostri sunt non prætermiserant, sed scripserant, in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est*; adeo ut genuinus verborum Christi sensus ad hunc modum se habeat; hæc est vera æternæ vitæ acquirendæ ratio, ut *Gentes*, vanis & commentitiis suis Diis relictis, *Te solum Deum verum agnoscant*, utque *Gentes*, cum incredulis *Judæis*, præjudicia sua deponentes, *eum quem tu misisti* pro vero *Messia* agnoscant.

Tom. 2. p. 742. Cur non dicamus cum *Socino*, Scientia *quam Christus habuit de die isto, nihil minuit de Patris* Scientia, *nec tollit, quin Pater solus* sciat, cum Christi scientia *universa ab ipso Patre profecta sit*, quod enim *Socinus* de Christi potentia dixit, cur nos de ejusdem Scientia non diceremus? præsertim cum *Patres*, Scripturis præeuntibus,
1Cor.1.24. Christum uno ore Θεοῦ σοφίαν *Dei sapientiam*, Scientiam, & *rationem* pronuntiant, &, cum natura divina, illam Christum accepisse Scientiam sæpius agnoscant, sed ne ad hominem tantum respondere videamur.

Tertio, Cum *Irenæo*, *Tertulliano*, aliisque Patribus *Ante-Nicænis* ingenue fatemur Christum tunc temporis diem illum igno-
De Resur. carn. c. 22. rasse. *Vota nostra suspirant*, inquit *Tertullianus*, *in sæculi hujus occasum in transitum mundi quoque ad Diem Domini magnum, Diem iræ, & retributionis Diem ultimum, & occultum nec ulli*
Adv. Prax. c. 26. p. 516. *præter Patri notum*. Et rursus, *Ignorans & ipse Diem, & horam ultimam soli Patri notam*. *Irenæus Gnosticorum* impudentem
Lib. 2. c. 48. temeritatem in scrutanda Verbi Dei generatione, his verbis reprimit, *Irrationabiliter autem* inflati, *audaciter inenarrabilia Dei Mysteria scire vos dicitis, quandoquidem & Dominus ipse Filius Dei, ipsum judicii diem, & horam concessit, scire solum Patrem, manifeste dicens, de die autem illa & hora nemo scit, neque Filius, nisi Pater solus. Si igitur scientiam diei illius Filius non erubuit referre ad Patrem, sed dixit quod verum est, neque nos erubescimus quæ sunt*
C. 149. *in quæstionibus majora, secundum nos, reservare Deo*. Et rursus, *Si quis exquirat causam propter quam in omnibus Pater communicans*

nicans Filio, ſolus ſcire horam, & diem à Domino manifeſtatus eſt, neque aptabilem magis, neque decentiorem, nec ſine periculo alteram, quam hanc inveniet in præſenti, quoniam cum ſolus verax Magiſter eſt Dominus, ut diſcamus, per ipſum ſuper omnia eſſe Patrem, etenim Pater, ait, major me eſt, & ſecundum agnitionem itaque præpoſitus eſſe Pater annuntiatus eſt à Domino noſtro.

Cum autem hinc inferunt Chriſtum *Deum minime fuiſſe, utpote cui nihil ignotum eſſe potuit*, reſpondeo id minime, juxta *Irenæi* ſententiam ſequi utpote qui factum id dicit non propter abſentem à Chriſto λόγον, ſive ejuſdem ignorantiam, non ob Patrem in eo non inexiſtentem, ſed διὰ τὸ ἡσυχάζοντα τὸν λόγον, *quoniam hac in re quieſcebat verbum*, & quoniam *Chriſto* Patris *Legato*, *arcanorum* ejus interpreti, Conſiliorum ſuorum adminiſtro, in terris agenti; & τὸ πρὸς ἄνθρωπον οἰκονομίαν ἐκπληρώσαντι, *adminiſtrationem juxta humanam naturam peragendam implenti*, Diei hujus notitiam ad *Propheticum* ejus munus in terris obeundum, ſcitu minime neceſſariam, *Pater minimè communicaverat*. Eademque, inquit, de cauſa ἡσυχάζοντος τοῦ λόγου παρεῖχε σαρκὶ, καὶ ὑπθυήσκειν ὑπέμενε, nempe *Verbo quieſcente, tentari, cruci affigi, & mori ſuſtinuit*, his ſimilia continent hæc *Grotii* verba. *Videtur mihi, ni meliora docear, hic locus nom impiè poſſe exponi hunc in modum, ut dicamus divinam Sapientiam menti humanæ Chriſti effectus ſuos impreſſiſſe pro temporum ratione.*

L. 3. c. 19. p. 281.

Cap. 21. p. 287.

In locum.

Ut ergo minimè ſequeretur eum, qui in *Prophetis*, & per *Urim* loqui ſolebat omnia non poſſe, quia *Sauli* reſponſum dare non voluit, ſed tantum eundem, quæ certo novit, neque ordinariè, neque extra ordinem *Sauli* indicare voluiſſe; ita neque ex verbi in hac re quieſcentis ſilentio concludere fas eſt, diem & horam divinæ naturæ in Chriſto habitanti ignotum fuiſſe, ſed tantum ei conſultum viſum eſſe, notitiam hac de re ſuam, Chriſto homini legatum hic agenti minime revelare.

1 Sam. 28. 6.

Denique cum *Chriſtus* in terris agens, profeſſus fuerit, *ſe ea tantum facere potuiſſe, quæ pater ipſi monſtraverat*; *quod à ſeipſo non loqueretur*, quod *ipſe à ſeipſo locutus non fuerit*; ſed qui miſit *ipſum pater*, *ipſe illi mandatum dedit*, *quid diceret*, *& quid loqueretur*. Hæc inquam cum ita ſe habeant, mirandum eſſe non debet, hunc Dei *Legatum* id ſibi minimè tribuiſſe, quod à verbo *patris* in ſe manentis, dicente *Irenæo*, *Communicatum* non eſſet. Conjecturam hanc noſtram, in re valde difficili, ea qua par eſt modeſtia, propono, eique renuntiare paratus ſum, meliora edoctus cum fuerim.

Joh. 12. 5. Id. 7. 18. Id. 14. 10. Id. 12. 49.

F I N I S.